

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ULUS İNŞA SÜRECİNDE GÜVENLİĞİN ARAÇSALLAŞTIRILMASI

ZEHRA DİKMEN

KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

Şanlıurfa
2025

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ULUS İNŞA SÜRECİNDE GÜVENLİĞİN ARAÇSALLAŞTIRILMASI

ZEHRA DİKMEN

KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI
Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi YUNUS CAN POLAT

Şanlıurfa
2025

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Önemi ve Konusu	2
1.2. Araştırmanın Amacı	3
1.3. Araştırmanın Problemi	3
2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR	4
2.1. Ulus ve Ulusçuluk: Kavramsal Çerçeve	7
2.1.1. Ulus	8
2.1.2. Ulusun Kökeni Üzerine Teorik Yaklaşımlar	9
2.1.2.1. Modernist Ulusçu Yaklaşım	9
2.1.2.2. İlkçi Ulusçu Yaklaşım	12
2.1.2.3. Etno-Sembolist Ulusçu Yaklaşım	14
2.1.3. Orta Çağ'dan Moderniteye: Ulus Devletin Doğuşu	18
2.2. Güvenlik Kavramı ve Teorik Arka Plan	26
2.2.1. Güvenlik ve Uluslararası İlişkilerde Güvenlik	26
2.2.2. Güvenliğin Dönüşümü ve Bazı Teorik Tartışmalar	27
2.3. Güvenlik ve Devlet	33
2.4. Klasik Toplum Sözleşmesi Düşünürlerinde Devlet ve Güvenlik	34
2.4.1. Thomas Hobbes: Anarşi-Güvenlik Dikotomisi İçinde Üretilen Devlet	35
2.4.1.1. Hobbes'un Toplum Felsefesi ve Toplum Sözleşmesi	36
2.4.1.2. Güvenlik İhtiyacından Doğan Leviathan	37
2.4.2. John Locke: Hakların Korunması Bağlamında Güvenlik-Devlet İlişkisi	39
2.4.2.1. Locke'un Doğa Durumu Tasavvuru ve Toplum Sözleşmesi	39
2.4.2.2. Locke İmtiyaz Yetkisi ve Güvenlik	42
2.4.3. Jean-Jacques Rousseau: Kolektif Güvenlik Anlayışı	43
2.4.3.1. Rousseau'nun Doğa Durumu Tasavvuru	44
2.4.3.2. Rousseau'da Toplum Sözleşmesi ve Devlet	46
2.5. Ulus-Devlet ve Güvenlik İlişkisinin Araçsallaştırılması	48
2.5.1. Güvenliğin Söylemsel İnşası: İnşacı Perspektif	49
2.5.2. Michel Foucault: Disiplinci İktidar Anlayışı ve Biyo-Politika	50
2.5.3. Anarşi-Güvenlik Dikotomisi ve Olağanüstü Hâl: Carl Schmitt ve Walter Benjamin'de Devlet Müdahalesinin Siyasal Meşruiyeti	54
2.5.4. Giorgio Agamben: Güvenliğin İstisna Hâli Üzerinden İnşası	56
2.5.5. Mark Neocleous: Güvenliğin Eleştirisi ve Devlet	58
3. GEREÇ VE YÖNTEM	61
4. BULGULAR	62
5. TARTIŞMA	64
6. SONUÇLAR	67
7. ÖNERİLER	69
KAYNAKLAR	70
ÖZGEÇMİŞ	76

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ULUS İNŞA SÜRECİNDE GÜVENLİĞİN ARAÇSALLAŞTIRILMASI

ZEHRA DİKMEN

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

Tez Danışman: Dr. Öğr. Üyesi YUNUS CAN POLAT

Yıl: 2025, Sayfa : 80

Bu tez, ulusçuluk teorileri çerçevesinde bir siyasal örgütlenme formu olarak ulus-devletin güvenlikle olan karşılıklı ilişkisini ele almaktadır. Kategorik olarak devletli olma halinin ve özelde ulus devletin güvenliği ve toplumsal istikrarı sağlama söylemi, bir yandan yönetilenlerin ihtiyaç duyduğu güveni ve huzuru tesis ederken diğer yandan devletin kendi otoritesini meşrulaştıran bir araç işlevi görmektedir. Bu bağlamda güvenlik nosyonu, 16. yüzyıldan itibaren Batı Avrupa’da ilk nüveleri ortaya çıkan ve 19. yüzyılda kurumsallaşan ulus devletin, tahakküm etme ve zor kullanma yetkisini ‘ulusal çıkarlar ve ulusal istikrar’ vaadi çerçevesinde meşru bir zemine dayandırmaktadır. Bu çalışmanın amacı, ulus-devlet formunun tarihsel süreç içerisinde güvenlik olgusu çerçevesinde nasıl şekillendiğini ve güvenliğin hem bir iktidar aracı hem de yönetilenlerin korunma ve huzur beklentilerine verilen bir karşılık olarak nasıl işlevselleştirildiğini incelemektir.

ANAHTAR KELİMELER: Güvenlik, Ulusçuluk, Ulus-Devlet, Güvenlik ve İktidar İlişkileri, Toplumsal Denetim, Güvenlikleştirme Teorisi

ABSTRACT

MASTER THESIS

THE INSTRUMENTALIZATION OF SECURITY IN THE NATION-BUILDING PROCESS

ZEHRA DİKMEN

**HARRAN UNIVERSITY
INSTITUTE OF GRADUATE EDUCATION
DEPARTMENT OF PUBLIC ADMINISTRATION**

Thesis Supervisor: Assist. Prof. Dr. YUNUS CAN POLAT

Year: 2025, Page : 80

This thesis examines the reciprocal relationship between the nation-state as a form of political organization within the framework of nationalism theories and security. The discourse of the state, and specifically the nation-state, providing security and social stability categorically establishes the trust and peace of mind that the governed need, while also serving as a means of legitimizing the state's own authority. In this context, the nation of security legitimizes the nation-state's authority to dominate and use force within the framework of 'national interests and national stability' which first emerged in Western Europe in the 16th century and became institutionalized in the 19th century. The aim of this study is to examine how the nation-state form has been shaped within the framework of the concept of security throughout history, and how security has been functionalized both as an instrument of power and as a response to the expectations of protection and peace of mind of those being governed.

KEYWORDS: Security, Nationalism, Nation-State, Security and Power Relations, Social Control, Securitization Theory

1. GİRİŞ

Modern ulus-devletin inşası, yalnızca bir egemenlik düzeninin kurulması değil; aynı zamanda belirli bir toplumsal tahayyülün (kimliğin, tehdidin ve normalliğin) siyasal iktidar vasıtasıyla kurumsallaştırılmasıdır. Bu kurumsallaşmada güvenlik, yalnızca bir koruma refleksi veya savunma aracı değil, doğrudan egemenliğin üretim sürecine içkin, ideolojik ve teknik bir iktidar mekanizmasıdır. Bu çerçevede güvenlik, modern devletin hem söylemsel hem de yapısal düzeyde kullandığı temel bir araçtır. Kimliği şekillendirir ve sınırını çizer, ötekini tanımlar, farklılıkları kriminalize eder ve ulusun bekasını sağlama adına olağanüstü müdahale rejimlerini meşrulaştırır. Bu bağlamda güvenlik, nötr bir kavram olmaktan öte, siyasal bir imal sürecini ifade eder. Devletin güvenlik adı altında yürüttüğü her müdahale, aynı zamanda bir yeniden kurma sürecidir: yeniden tanımlanan tehlike, yeniden inşa edilen yurttaşlık ve yeniden çizilen ulusal birlik sınırları. Güvenlik bu anlamda yalnızca olağanüstü hâl durumlarının değil, gündelik siyasal yaşamın da kurucu unsurudur. Bu çerçevede çalışmanın temel problemi, güvenliğin ulus inşa sürecinde nasıl işlevselleştiğini ve işlevselliğin hangi tarihsel, ideolojik ve yapısal dinamiklere dayandığını sorgulamaktadır.

Ulus, bu çalışma çerçevesinde kültürel bir kimlikten ziyade, siyasal bir proje olarak ele alınmaktadır. Bu proje, belirli bir kimliğin kolektif hafıza üzerinden değil, siyasal ve iktisadi şartlar çerçevesinde inşa edilmesiyle işlerlik kazanır. Ulus birliğe değil; birliğin şartlarını kuran dışlamaya dayanır. Bu dışlama, salt sembolik düzeyde işlemez; güvenlik aygıtları, sınır politikaları, nüfus rejimleri ve olağanüstü hâl pratikleri vasıtasıyla kurumsallaşır. Dolayısıyla güvenlik, yalnızca ulus-devletin varlığını sürdüren değil, bizzat onu üreten tekniklerden biridir.

Eleştirel güvenlik çalışmaları, özellikle güvenliğin nesnel bir tehdit olmaktan öte siyasal bir inşa süreci olduğu fikri üzerinden, güvenliğin kurucu rolünü analiz etmeye olanak sağlamıştır. Ancak güvenliğin yalnızca söylemsel değil; bununla birlikte yapısal ve sınıfsal bir mekanizma olarak işlediğini ortaya koymak için daha kapsamlı bir analiz gereklidir. Bu noktada Mark Neocleous'un güvenliği bir "sınıf savaşının yeniden kodlanmış biçimi" olarak ele alan yaklaşımı, güvenlik-sınıf-devlet sarmalını teorik olarak kurma imkânı sunar. Neocleous'un gösterdiği üzere, güvenlik söylemi yalnızca tehditleri tanımlamaz; düzenin ve kapitalist üretim ilişkilerinin sürekliliğini sağlamak üzere işler. Böylece güvenlik, devletin sermaye birikimine yönelik müdahale hakkını yeniden ve sürekli biçimde üretmesinin bir aracına dönüşür. Bu analiz düzlemine Foucault'nun biyo-politika ve disiplin toplumuna dair

kavramsal çerçevesi eklendiğinde, güvenliğin yalnızca egemenliğin değil; yaşamın yönetiminin, bedenlerin normatif biçimde düzenlenmesinin ve nüfusun denetlenmesinin de bir aracı hâline geldiği görülür. Bu bağlamda güvenlik, yalnızca kriz anlarında devreye giren olağanüstü bir önlem olmanın ötesine geçer. Güvenlik, gündelik yaşamın içinde, sıradan ve görünmez olanın içinde süreklilik kazanan bir yönetim aygıtına dönüşür.

Bu çalışma, güvenliği yalnızca devletin bekası çerçevesinde değil; aynı zamanda ulusun sınırlarını belirleyen, yurttaşlığı şekillendiren ve farklılıkları yönetilebilir kılan bir siyasal teknoloji olarak ele almaktadır. Güvenliğin bu biçimi, yalnızca dışsal değil, içsel çoğulluğu da hedef alır. Bu sebeple güvenlik politikaları, yalnızca savunma stratejileri değil; ulus-devletin homojenleştirici ve disipline edici programlarının ideolojik bir kılıfıdır. Bu bağlamda çalışmanın hedefi, güvenliğin modern ulus-devletin inşasında nasıl kurucu bir işlev üstlendiğini tarihsel süreklilikler, kuramsal eşikler ve yapısal gerilimler eşliğinde ortaya koymaktır. Bu hedef doğrultusunda ulus inşa süreci, güvenliğin nasıl siyasal bir dil, teknik ve norm ürettiği bağlamında incelenecek; güvenliğin sınıfsal ve biyo-politik karakteri, eleştirel kuramsal kapsamda analiz edilecektir. Sonuçta bu çalışma, güvenliğin bir sonuç değil, bir strateji olarak okumanın hem kuramsal hem siyasal imkânlarını tartışmayı hedeflemektedir.

1.1. Araştırmanın Önemi ve Konusu

Bu tez, güvenliğin ulus inşa sürecinde nasıl araçsallaştırıldığını teorik bir çerçevede analiz etmektedir. 16. yüzyıldan itibaren Batı Avrupa'da ilk nüveleri merkezi devlet etrafında gelişen ulus-devlet formu, güvenliğin söylemsel boyutunu iç ve dış tehdit algıları üzerinden; toplumsal bütünlüğü sağlamak, istikrarı tesis etmek ve zor gücünü meşrulaştırmak adına bir aparat olarak kullanmıştır. Bu bağlamda çalışma, güvenliği yalnızca bir koruma mekanizması olarak değil, modern ulus-devletin siyasal ve toplumsal temellerini biçimlendiren bir iktidar mekanizması olarak ele almaktadır. Genel olarak, ulusçuluk teorileri ve eleştirel güvenlik teorilerini bir araya getiren bu çalışma, klasik siyaset teorilerinden modern eleştirel yaklaşımlara uzanan geniş bir araştırma çerçevesinde, güvenliğin modern devlet ile olan ilişkisini analiz etmektedir.

Bu bağlamda çalışma, güvenlik söyleminin ulusal birliği ve düzeni tesis etme adına nasıl toplumsal kontrol mekanizmalarına dönüştüğünü ve devlet otoritesinin hangi parametreler çerçevesinde şekillendiğini analiz ederek; hem siyaset kuramına

hem de eleştirel güvenlik çalışmalarına önemli katkılar sağlamayı ve konuyla ilgili teorik tartışmalara derinlik kazandırmayı hedeflemektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, ulus-devlet formunun belli bir tarihsel düzen anlayışı içinde nasıl şekillendiğini detaylı incelemek ve güvenliğin aynı anda nasıl hem iktidar kurucu bir dolayım hem de iktidarın yönetilenlerin güven ve huzur taleplerine verdikleri bir cevap olabildiğini incelemektir. Güvenlik bu çalışmada ulus-devletin sürekliliğini sağlamada ve toplumu bir arada tutmada merkezi bir unsur ve bir katalizör olarak değerlendirilecektir.

Bu doğrultuda çalışma, ulusçuluk teorileri ile klasik ve eleştirel güvenlik yaklaşımlarını birlikte ele almayı amaçlamaktadır. Öncelikle modern ulus-devlet ile güvenliğin tarihsel temelleri, klasik toplum sözleşmesi düşünürleri (Hobbes, Locke, Rousseau) aracılığıyla analiz edilecektir. Ardından Foucault'nun biyo-iktidarı, Schmitt'in olağanüstü hali, Agamben'in istisna hali, Benjamin'in şiddet analizi ve Neoculeous'un eleştirel güvenlik yaklaşımı üzerinden, güvenlik olgusunun iktidar mekanizmalarıyla nasıl iç içe geçtiği değerlendirilecektir.

1.3. Araştırmanın Problemi

16. Yüzyıldan itibaren Batı Avrupa'da ilk nüveleri ortaya çıkmış olan ulus-devlet, ortak düşmanlar ve tehdit unsurlarını, hem iç hem dış sınırlarında varoluşsal birliğini ve bütünlüğünü korumak adına "modern" güvenlik söylemini etkili bir araç olarak kullanmıştır. Bu süreçte güvenlik olgusu sadece bütünlüğü korumak ve tehditleri ortadan kaldırmak için değil, aynı zamanda ulusal kimliği tanımlama, siyasal iktidarı meşrulaştırma aracı haline gelmiştir. Ortak düşman ve tehdit unsurları çerçevesinde şekillenen bu söylem, ulusun sınırlarını çizmiş, içeriği ve dışarıyı, dostu ve düşman ayrımını belirginleştiren bir unsur haline gelmiştir. Bu bağlamda güvenlik söyleminin modern ulus-devletler tarafından nasıl araçsallaştırıldığı, güvenlik olgusunun dönemsel dönüşümler karşısında nasıl şekillendiği ve siyasal ve toplumsal bir tahakküm aracı olarak nasıl işlediği araştırmanın temel problemlerini meydana getirmektedir.

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Ulus ve güvenlik nosyonlarının zaman içindeki dönüşümleri ve bu dönüşümlerin yarattığı etkiler, sosyal bilimler literatüründe oldukça tartışmalı bir konudur. Bu çalışma kapsamında, özellikle ulus devlet formunun ortaya çıkış süreci ve güvenliği bu süreçte hangi işlevle kullanıldığına dair literatürde öne çıkan yaklaşımlara yer verilecektir. Bu bağlamda, ulus ve ulusçuluk teorileri ve eleştirel güvenlik çalışmaları gibi çeşitli kuramsal çalışmalar incelenecektir.

Ulus ve ulusçuluk üzerine yapılan çalışmalarda, Hobsbawm (1995), Gellner (1992), A. D. Smith (2002) ve B. Anderson (1995) gibi önemli teorisyenler, ulusun tarihsel temellerini ve ulusçuluğun ortaya çıkış unsurlarını sistematik bir biçimde analiz etmişlerdir. Yapılan bu çalışmalar, ulus-inşa sürecinden önce ulus nosyonunun doğasını, tarihsel devamlılığını ve modern döneme yansımalarını inceleyerek ulus ve ulusçuluk çalışmalarına önemli bir teorik çerçeve kazandırmıştır. Ulus ve ulusçuluğun kökenlerini anlamlandırabilmek adına bu eserler önemli katkılar sunmaktadır.

Ağaoğulları ve Köker (2013) tarafından yapılan çalışmada, Orta Çağ'dan modern döneme geçiş süreci analiz edilerek, modern devlet ve egemenlik kavrayışının tarihsel kökleri ortaya konmaktadır. Eserde, kilise-devlet ilişkileri, merkezi iktidar yapılarının yükselişi üzerinden ulus-devlet formunun ortaya çıkışına temel oluşturan siyasal ve düşünsel dönüşümler ele alınmıştır. Bu kapsamda çalışma, modern egemenliğin ve ulus devletin, tarihsel-sosyolojik gelişiminin anlaşılmasında önemli bir kaynak oluşturmaktadır.

Hobsbawm (2003) tarafından yapılan çalışmada, ulus-devletlerin ortaya çıkış süreci çok boyutlu bir analizle ele alınmaktadır. Çalışma, özellikle 1789-1848 yılları arasındaki tarihsel süreci derin bir şekilde incelemektedir. Çifte devrim olarak isimlendirdiği Sanayi Devrimi ile Fransız Devrimi'ni tarihsel bağlamda ele alarak, bu süreçlerin iktisadi, sosyolojik ve siyasi dönüşümlerle etkileşimini sistematik bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu çalışma özellikle, çifte devrimin ulus-devletlerin oluşumunda güvenlik anlayışının, ekonomik yapıların ve toplumsal örgütlenme biçimlerinin şekillenmesindeki belirleyici rolünü ayrıntılı olarak analiz etmektedir.

Tilly (2001) tarafından yapılan çalışmada, ulus-devletlerin oluşumu sermaye ve zor unsurları çerçevesinde ele alınmıştır. Çalışmada, kapitalist dünya ekonomisinin tarihsel gelişimi, ulus-devlet yapılanmasıyla karşılıklı ilişkisi ve güç

hıyerarşilerinin oluşturduğu yeni coğrafi sınırlar analiz edilmektedir. Özellikle 16. yüzyılda Avrupa'da gerçekleşen büyük ölçekli savaşların, ulus devletlerin kurumsallaşmasında ve kapitalist dünya sisteminin yayılmasında gösterdiği etkiler analiz edilmektedir. Bu bağlamda çalışma, ulus-devlet, sermaye ve güvenlik arasındaki ilişkiyi sistematik bir şekilde sunmaktadır. Modern ulus devletin gelişimini çok boyutlu bir şekilde ele alması bakımından çalışmaya önemli bir katkı sunmaktadır.

Buzan (2015) tarafından yapılan çalışmada, güvenlik kavramı, klasik anlamının ötesine taşınarak politik, ekonomik, toplumsal ve çevresel boyutlarıyla ele alınmış; böylece güvenlik çok katmanlı bir olgu olarak yeniden ele alınmıştır. Barry Buzan tarafından literatüre kazandırılan bu çalışmada, geleneksel devlet temelli güvenlik anlayışı eleştirel bir tutumla incelenerek, güvenlik analizinin referans nesnelere (birey, devlet, uluslararası sistem) ve sektörel boyutları (iktisadi, askeri, ekonomik, toplumsal v.b) daha geniş ölçekte ele alınmaktadır. Bu bağlamda çalışma, eleştirel güvenlik anlayışının temellerini atmış ve güvenliğin sorgulanmasının önünü açmıştır.

Buzan, Weaver ve Wilde (1998) tarafından yapılan çalışma literatürde ciddi bir etki doğurmuştur. Bu çalışmada güvenlik olgusu, askeri, siyasi, çevresel, ekonomik ve sosyal olmak üzere beş farklı sektöre uygulanmıştır ve güvenliğin kapsamı genişletilmiştir. Çalışmanın ana çerçevesini oluşturan güvenikleştirme yaklaşımı, modern iktidar mekanizmalarının söylemsel pratikler aracılığıyla güvenlik olgusunu kendi çıkarları doğrultusunda yeniden oluşturması bakımından eleştirel bir perspektif sunmaktadır. Genel olarak bu çalışma, geleneksel devlet temelli güvenlik anlayışının ötesine geçerek, güvenlik çalışmalarına daha kapsayıcı bir çerçeve getirmiştir.

Foucault (2012) çalışmasında modern iktidar mekanizmalarının toplumsal alanı gözetim ve denetimle nasıl yeniden ürettiğinin ele alır. Jeremy Bentham'ın panoptikon modeli üzerinden ilerleyen Foucault, bu çalışmasında iktidarın çeşitli söylemsel olan ve söylemsel olmayan pratiklerle bireyler üzerinde kontrol ve disiplin kurduğunu ortaya koyar. Bu bağlamda modern dönemde değişen iktidar formu, bireyler üzerinde doğrudan şiddet uygulamak yerine, bireyleri gözlemleyerek ve söylemler üzerinden yöneterek disiplinci bir iktidar mekanizması kurmaktadır. Bu bağlamda modern dönemin güvenlik anlayışı, denetleyici mekanizmalarla doğrudan ilişkilidir. Zira modern ulus-devletlerin söylem ve pratikleri iktidar aygıtının tahakkümcü yapısını ortaya çıkarmaktadır.

Schmitt (2005) tarafından yapılan çalışmada egemenlik ve iktidar, istisna hali ve hukuk kavramları bağlamında ele alınmaktadır. Bu çalışmada, Schmitt devletin ve egemenliğin kökenlerini teoloji siyaset ilişkisi çerçevesinde incelemektedir. Buna göre egemenlik kavramı, Tanrı'nın mutlak iktidarından devlete devredilmiştir. Egemen, hukuk normlarını düzenleme ve yeniden oluşturma kudretini gösterebildiğinde, egemenlik o zaman bağımsız devletin mutlak iktidarı haline gelir. Bu perspektifte devlet, özgür insanların oluşturduğu bir organizasyon olmaktan çıkarak tarihsel süreçlerden ve dışsal etkenlerden bağımsız şekilde hep var olan bir olgu olarak tasavvur edilebilir. Bu bağlamda Schmitt'in bu çalışmasında, Hegelci devlet anlayışının izlerinden Thomas Hobbes'un Leviathan'ına birçok farklı kuramı bulmak mümkündür. Genel itibariyle çalışmada, düşünür egemenliği karar verme yetkisine sahip olmakla açıklar. Mutlak iktidar yetkisini hem hukukun içinde hem de dışında konumlandırarak paradoksal bir meşruiyet alanı yaratır. Bu çerçevede Schmitt hukuki düzenin istisna yoluyla askıya alınabileceğini ve egemenin kararının mutlak karar olduğunu savunur. Bu çalışma, modern ulus-devlet üzerinden okunduğunda devletin varoluşsal güvenlik söylemini kullanarak yasaları sistematik biçimde askıya almasını ve olağanüstü yönetim tekniklerini kalıcılaştırmasını meşrulaştıran bir işlev görür.

Agamben (2018) tarafından yapılan çalışmada, istisna hali Antik dönemlerden modern döneme uzanan tarihsel bir süreç içerisinde analiz edilmiştir. Schmitt'in istisna halinden yola çıkarak kendi istisna hali kuramını oluşturan Agamben, hukuk ile siyaset arasında belirsiz bölgeye bir boşluk olarak tanımlayarak o boşluk üzerine odaklanır. Agamben, Carl Schmitt'in egemenlik teorisini yeniden ele alırken ve tersine çevirirken modern demokrasilerdeki temel paradoksu vurgular. Egemenin istisna haline yönelik kararları hukuk düzenini askıya alsa dahi bu kararlar yine de hukukun bir parçası olarak kalır. Bu analiz, egemenin hukuk kurallarının dışına çıkmasını bizzat hukuki bir süreç olarak tanımlar ve hukuk-şiddet ilişkisini ortaya koyar. Bu bağlamda çalışmanın genel konusu, modern devletlerin güvenlik söylemini bir istisna hali mekanizmasına dönüştürerek hem toplumsal alanın kontrolünü hem de siyasal iktidarın meşruiyet temelini nasıl şekillendirdiğini analiz eder. Bu bağlamda çalışmada istisna hali, modern devletlerin yarattığı politik krizlerle olağanüstü hal uygulamalarının sürekli hale getirildiği ve bunun biyo-politik tahakkümün bir aracı olduğunu iddia eder.

Neocleous (2014) tarafından yapılan çalışmada, güvenlik olgusu ulus-devletin kurucu unsuru olarak yeniden analiz edilir. Neocleous, modern devletin varoluşsal

temelinde güvenlik söyleminin yattığını vurgular. Bu bağlamda devlet, sürekli olarak bir varoluşsal tehdit yaratarak söylem üzerinden şiddet tekeli elinde bulundurur. Bu bağlamda güvenlik politikaları, ulus-devletle iç içe geçmiş olan kapitalist sistemin, sermaye birikiminin önkoşullarını güvence altına alırken eşzamanlı olarak toplumsal denetim mekanizmalarını da güçlendiren bir araçtır. Modern devlet, iç düşman ve dış tehdit söylemleriyle ulusal kimliği homojenleştirirken aynı zamanda otoriter yönetim pratiklerini de olağanlaştırmaktadır. Bu kapsamda güvenlik, salt teknik bir müdahale alanı değil, siyasal iktidarın kendini devamlı olarak ürettiği ideolojik bir tekniktir.

Polat (2018) tarafından yapılan çalışmada, İsrail-Filistin meselesi güvenlik ve güvenikleştirme kavramları çerçevesinde ele alınır. Ancak İsrail-Filistin meselesinden önce güvenlik kavramının ontolojisi üzerine teorik bir tartışma yürüten bu çalışma, güvenlik kavramını, siyaset-hukuk-etik ve iktisadi etkileşimler üzerinden yeniden ele alarak teorik bir çerçeve sunar.

Neocleous (2015) tarafından yapılan çalışmada devletin kökenleri şiddet ve güvenlik bağlamında yeniden ele alınmıştır. Çalışmada modern ulus-devlet, güvenliği tesis eden bir mekanizma olarak aslında şiddet tekeli genişleten ve normalleştiren bir yapıdadır. Bu bağlamda devlet, güvenlik söylemini sermaye birikimini korumak adına ideolojik bir araç olarak kullanılır. Özellikle kapitalist devletlerde terörle mücadele, sınır güvenliği gibi söylemler temelinde işçi hareketleri, göçmen grupları ve muhalif gruplar üzerinde denetim kurmanın yasal aracı olarak ele alır. Bu çalışma, devletin varoluşsal temelini güvenlik ve şiddet üretimi üzerinden analiz eder ve konuyla ilgili eleştirel bir yaklaşım sunar.

2.1. Ulus ve Ulusçuluk: Kavramsal Çerçeve

Ulus ve ulusçuluk üzerine yapılan çalışmaların temel zorluklarından biri, söz konusu alanda kullanılan kavram ve konulara dair net tanımlar yapmanın güçlüğüdür. Tarihsel süreç içerisinde modern ulusların baskın unsurlar haline gelmesi ile birlikte ulus ve ulusçuluk kavramları farklı düşünür ve araştırmacılar tarafından farklı perspektiflerden yeniden tanımlanmaya çalışılmıştır.

Bu bağlamda ulusçuluk üzerine çalışma yapan araştırmacılar; ulusçuluğu açıklamaya, hâlihazırdaki tanımları analiz etmeye ve bunun sonucunda kendi perspektiflerine dayalı özgün bir tanım geliştirmeye çalışmışlardır (Azeritürk, 2022, s.5). Bu bağlamda farklı ulusçuluk perspektifleri incelendikten sonra ulusun, tarihsel süreçte ortaya çıkışı ve ulus-devletle olan ilişkisi açıklanacaktır.

2.1.1. Ulus

Kökene itibariyle ulus kavramı, Latince ‘nasci’ (doğmak) fiilinden türemiş olan ‘natio’ kelimesine dayanmaktadır. Eski Latince’de natio ‘doğum, köken, kabile’ anlamlarına gelmekte olup, kelimenin kökeni nasci fiilinin geçmiş hali olan natus kelimesine dayanmaktadır (Onions, 1966, s. 603). Bu bağlamda ulus kavramı ilk aşamada, biyolojik bir aidiyet, doğum ve soya dayalı bir anlam taşımıştır. Kedourie’e göre natio esasında konuşma dilinde aileden büyük ancak kabile ve kavimden küçük bir topluluğu ve doğuştan benzerlik gösteren bir insan kümesini ifade etmiştir. Roma halkı için “Populus Romanus” ifadesi kullanılırken Roma milleti için “Natio Romanomm” ifadesi kullanılmamıştır. Bu açıdan anlaşılmaktadır ki Natio kavramı yabancıların topluluğu anlamında kullanılmıştır (Kedourie, 1971, s.5). Eric J. Hobsbawm’a göre de İspanya Kraliyet Akademisi Sözlüğü’nde, naciôn¹ kelimesi, 1884’ten önce basitçe ‘bir eyalet, bir ülke ya da bir krallıkta oturanların toplamı’ ve ‘bir yabancı’ anlamına gelmiştir.

Tarihsel süreç içerisinde ise bu kavram, bağlamını genişleterek politik bir topluluğun ifadesi haline gelerek ilk anlamından farklı bir niteliğe bürünmüştür. İspanya Kraliyet Akademisi Sözlüğü’nün 1884 basımıyla birlikte söz konusu kelimenin anlamı, ‘her şeyden üstün bir ortak yönetim merkezini tanıyan bir devlet ya da politik birim’ buna yanı sıra ‘bir bütün olarak görülen bu devletin oluşturduğu topraklar ve bu topraklar üzerinde yaşayan insanlar’ anlamını ifade etmeye başlamıştır. Dolayısıyla 1884 tarihine kadar yönetim ile özellikle ilişkilendirilmeyen nation sözcüğü ilk anlamı ile köken ya da soya işaret etmiştir (Hobsbawm, 1995, s.29-31). Tarihsel süreç içerisinde ise bu anlamından farklı olarak ulus kavramı bağlamını genişleterek modern siyasi düşüncenin ve toplumsal yapıların şekillenmesinde merkezi bir role sahip olacak yeni anlamlar kazanmıştır ve yönetim ile doğrudan ilişkilendirilmiştir. Bu noktada, ulus kavramının tarihsel süreçte geçirdiği yapısal dönüşüm, ulusun kökenleri ve gelişimi üzerine farklı ulusçuluk teorilerinin ortaya çıkmasına ve ulusun farklı tartışmalar ekseninde yeniden ele alınmasına yol açmıştır.

¹ Middle English *nacioun*, from Middle French *nation*, from Latin *nation-*, *natio* birth, race, nation, from *nasci* to be born; akin to Latin *gignere* to beget

2.1.2. Ulusun Kökeni Üzerine Teorik Yaklaşımlar

Ulus ve ulusçuluk kuramlarının temel sorunlarından biri, ulusçuluk ile ulus arasındaki belirleyici ilişkinin ne olduğu ve ulusçuluğun modern bir olgu olup olmadığına dair süregelen tartışmalardır. Bu tartışmaların genel çerçevesi, modern öncesi topluluklar ile modern uluslararasıdaki ilişkinin nasıl açıklanabileceği ve ulusların tarihsel süreç içerisinde belirli koşullar altında icat edilip edilmedikleri ekseninde şekillenmiştir (Özkırımlı, 2009, s.76-77). Bu bağlamda ilk olarak modernist ulusçu teori¹ incelenecektir.

2.1.2.1. Modernist Ulusçu Yaklaşım

Modernist teori, ulusçuluğun kökenlerini ve gelişimini belirli bir tarihsel sürece ve bu süreçte meydana gelen dönüşümlere dayandırmıştır. Bu teoriyi benimseyen düşünürlerin ortak noktası, ulusların modern çağa ve bu çağın servet üretim biçimlerine özgü, icat edilmiş yapılar olduğu fikridir (Özkırımlı, 2009, s.105). Bu teoriye göre ulusun, toplum ve tarih bağlamında doğal ve zorunlu bir unsur olmadığı; kapitalizm, bürokrasi ve seküler faydacılık gibi modern olguların bir çıktısı olduğudur. Buna göre ulus, bir örgütlenme formu olarak insan doğasına ve insanlık tarihine içkin değildir. Ulus, tarihsel ve toplumsal koşulların bir çıktısı olarak görülmelidir. Modernist teori bu bakımdan ulus ve ulusçuluğun 18. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıktığını iddia etmiş ve hareket noktası olarak modernliğin belirlediği toplumsal ve siyasal koşullar ile bu süreçlerin işleyişini temel almıştır (Smith, 2002a, s.30).

Modernist yaklaşım, ulusçuluğun kökenlerini hem ekonomik yapılarla ilişkili dinamikler hem de kültürel üretim süreçleri bağlamında analiz ederek, sosyo-kültürel, ekonomik, siyasal ve ideolojik olmak üzere çok katmanlı bir analiz önerir (Şimşek, 2009, s.84). Bu bağlamda, ekonomik temelli yaklaşım ya da bağımlılık ekolüne göre, modern toplumun ekonomik yapısı, eşitsizlik üzerine inşa edilmiştir. Modern toplumda erken kapitalistleşen güçlü devletlerin diğer devletlerle kurduğu eşitsizlikçi ilişki, bu devletlerin çevre (periphery) ve yarı-çevre bölgeler üzerinde ekonomik ve siyasi tahakküm kurmalarıyla sonuçlanmıştır. Bu bağlamda, merkez konumdaki devletlerin ulusal burjuvaziyle askeri ve siyasi alanda oluşturduğu simbiyotik ilişki çevre ve yarı-çevre ülkelerin kaynaklarının kontrol altına alınmasına zemin hazırlamış ve tek yönlü bağımlılık ilişkilerini kalıcılaştırmıştır (Wallerstein,

¹ Ulus ve milliyetçilik kavramları eş anlamlı olarak kullanılmıştır

2007, s.63). Bu ilişkiler ağı, çevre bölgelerdeki elitlerin öncülüğünde kitlesel direnişlere ve tepkilere yol açarak emperyal harekete karşı ulus ideolojisinin kitleleri harekete geçirici istencini geliştirmiştir (Smith, 2002a, s.30-31). Kültürel temelli yaklaşımda ise, ulus inşasında kültürel süreçler vurgulanmaktadır. Bu yaklaşıma göre, ulusçuluk; dil, eğitim, basın-yayın araçları ve kolektif hafıza gibi kültürel olgular aracılığıyla şekillenen modern bir fenomendir. Bu bakış açısı, Benedict Anderson'ın Hayali Cemaatler, Eric Hobsbawm'ın Geleneklerin İcadı teorilerinde açıkça görülmektedir (Anderson B. 1995; Hobsbawm, 1995). Dolayısıyla Ulusçuluk, modernleşmenin inşa ettiği toplumsal ve kültürel dönüşümlerin de bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda modernist düşünürler, ulusçuluğun modern bir fenomen olduğu konusunda ortak bir paydada buluşmalar da çalışmalarında kimi zaman ekonomik faktörleri kimi zaman da kültürel süreçleri vurgulamışlardır.

Modernist teorinin temsilcilerinden biri olan Ernest Gellner, ulusun oluşum ve gelişimini endüstrileşme olgusu ile açıklamıştır. Ernest Gellner, toplumların tarihsel gelişimini avcı-toplayıcı, tarım toplumu ve sanayi toplumu olmak üzere üç temel aşamada ele almıştır. Avcı ve toplayıcı topluluklar, siyasal iş bölümünü gerektirecek kadar büyük olmadıklarından dolayı bu topluluklarda istikrarlı ve uzmanlaşmış bir düzen ortaya çıkmamıştır. Dolayısıyla düzeni denetim altına alacak zorlayıcı kurum olan devlet olgusu da ortaya çıkmamıştır ve siyasi sınırlar henüz çizilmemiştir (Gellner, 1992, s.25). Tarım toplumu aşamasında ise, Orta Çağ Avrupası'nda olduğu gibi kültürel sınırların içerdiği alanlardan ya küçük ya da çok daha büyük siyasal birimler ancak rastlantısal olarak tek bir dil ve kültürle çakışan bir hanedan devleti olarak meydana gelmiştir. Bu açıdan, tarım toplumunun toplumsal örgütlenmesi, siyasal ve kültürel birimlerin birbirleriyle tam olarak örtüşmesini gerektirmemiş, ayrıca her siyasal birimin türdeş ve eğitim yoluyla aktarılan bir kültüre ihtiyaç duyması gibi bir zorunluluk da doğurmamıştır. Bu nedenle endüstrileşme çağına geçiş beraberinde ulusçuluk çağını da getirmiştir. Bu çağ, artık kendini ilk kez hissettiren yeni ulusçu zorunluluğu yerine getirmek için siyasal ve kültürel sınırların ya da her ikisinin değişikliğe uğradığı uyum sağlama dönemi olmuştur (Gellner, 1992, s.80). Bu bağlamda Ernest Gellner, ulusçuluğu "etnik sınırların siyasal sınırların ötesine taşmamasını ve özellikle bir devletin içindeki etnik sınırların iktidar sahipleri ile yönetilenleri birbirinden ayırmamasını öngören bir siyasal "meşrutiyet kuramı" olarak görmüştür (Gellner, 1992, s.20). Modernist teorinin temel savını ortaya koyan Ernest Gellner'e göre ulusal oluşum, sanayileşme ile birlikte ortaya çıkan bir sürecin ifadesi olmuştur.

Bir diğer modernist teorisyen olan E. J. Hobsbawm, Ernest Gellner'e katılarak

ulusçuluğu “politik birim ile milli birimin uyumluluğunu öngören bir ilke” anlamıyla kullandığını ifade etmiştir (Hobsbawm, 1995, s.25). Hobsbawm’a göre ulusçuluk, toplumsal yapı ve toplumsal yapının yanı sıra teknolojik ve ekonomik ilerlemenin belirli bir gelişim seviyesine ulaşmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu yönüyle ulusçuluğun modern zamanda ortaya çıktığını hatta icat edildiğini savunan Hobsbawm’a göre, ulusçuluk ve devleti oluşturan uluslar değil, ulusları yaratan ulusçuluk ve devlet olgusu olmuştur. Bunu sağlayabilmek içinse ulusçuluklar; mit, gelenek, münasip bir tarih ve benzeri unsurlar icat etmek zorunda kalmışlardır. Bu bağlamda uluslar, devletleri ve ulusçulukları yaratmamış tam aksine devletler ve ulusçuluklar, ulusları yaratmıştır (Hobsbawm, 1995, s.24).

Modernist teorisyenlerden biri olan ve ulus olmanın kalkış noktasını özel bir kültürel yapıyı türü olarak gören Benedict Anderson, ulusu, hayal edilmiş bir siyasal topluluk olarak görmüştür (Anderson B. 1995, s.18-20). Anderson’a göre bu kültürel yapılar, 18. yüzyılın sonlarına doğru farklı tarihsel güçlerin kesiştiği noktada kendiliğinden gerçekleşen bir damıtım sürecinin ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bir kez ortaya çıktıktan sonra kopyalanabilir niteliğiyle farklı toplumsal coğrafyalara, bilinçlilik düzeylerine ve siyasal ya da ideolojik kümelenmelere uyarlanabilir ya da onlar tarafından benimsenir hale geldiklerini ortaya koymaya çalışmıştır (Anderson, 1995, s.19-20). Bir diğer açıdan ulusların ortaya çıkışını, bilinçli olarak benimsemiş siyasal ideolojilerle ilişkilendirerek değil kendisini önceleyen büyük kültürel sistemlerle (din - hanedanlık) ilişkilendirmiştir (Anderson B. 1995, s.26). Bu bağlamda Avrupa’da 16. yüzyıla kadar hâkim olan dini düşüncenin gücünü kaybetmesi ve kurumsal dinin düşüşü ve Avrupa’da kapitalizmin gelişmesine bağlı olarak gelişen basın yayını ve Latince’nin önemini yitirmiş olması ulusçuluğu meydana çıkarmıştır (Anderson B. 1995, s.30-32). Şöyle ki Katolik inancın ve dini kurumun gerilemiş olması yeni bir inanışa ve hayata bağlayacak olan yeni bir anlam arayışına neden olmuştur. Bu anlamda dinin yerini ulusçuluk düşüncesi almıştır. Bir diğer taraftan ulusal dillerin kullanımı yaygınlaşmış ve Avrupa’da yeni yeni hayali toplulukların bu diller vasıtasıyla uluslara dönüşümü sağlanmıştır.

Genel itibari ile modernist teori, ulusçuluğun kökenlerini ve gelişimini belirli bir tarihsel süreç içinde yaşanan değişimlerin, spesifik olarak feodalizmden kapitalizme geçiş sorununun bir sonucu olarak ortaya çıkmış zorunlu yapılar veya icatlar olarak değerlendirmiştir. Ancak modernist teori ve düşünürleri, ulus inşasında güvenliğin hem söylemsel hem de kurumsal dönüştürücü etkisine yer vermemişleridir. Başka bir ifadeyle, modernist yaklaşım, ulusçuluğu oluşturan faktörler arasında güvenliğin oynadığı merkezi rolü göz ardı etmiştir. Oysa Güvenlik,

uluslaşmanın ve ulus-devletin hem içsel birliği sağlamasında hem de dışsal tehdit algılarını inşa etmesinde temel bir faktör olarak işlev görmüştür.

2.1.2.2. İlkçi Ulusçu Yaklaşım

İlkçi yaklaşım, ulusları, insan türüne (homo sapiens) özgü ve doğuştan gelen yapılar olarak değerlendirmiş; imparatorluklar, kozmopolitizm ve çokuluslu kültürel eğilimlere rağmen sürekli ve yeniden ortaya çıktıklarını öne sürmüştür (Nairn, 2015, s.258). Bu bağlamda ilkçi yaklaşım, ulusları eski çağlara uzanan değişmez, sabit ve doğal yapılar olarak değerlendirmiştir. İngilizcesi primordialist olan ve Türkçeye ilkçi yaklaşım olarak geçen bu bakış açısında iki farklı tanımlama dikkat çekmiştir ve kendi içerisinde de alt başlıklara ayrılmıştır. Primordialist kavramı ilk anlamıyla, ebediyetten beri var olan; ikinci anlamıyla ise ilk yaratılan, ilk geliştirilen anlamına gelmektedir. Özkırımlı'ya göre Edward Shils bu terimi ilk olarak 1957'de yayımladığı makalesinde kullanmıştır. Buna göre Shils, aile içi ilişkileri ele alırken, aile üyeleri arasındaki bağın sürekli iletişimden ziyade kan bağına yüklenen ve dile getirilmesi zor bir anlamdan doğduğunu ileri sürmüştür (Shils, 1957'den aktaran Özkırımlı, 2009, s.82). Clifford Geertz de buna benzer olarak, ilksel bağların toplumsal yaşamda verili olduğu veya verili olduğu varsayılan aidiyetlerden kaynaklanan bağlar olduğunu belirtir (Geertz, 2010, s.289). Bu bağlar, kan bağı, dil, inanç, kültür ve geleneklerden meydana gelir ve bireyler tarafından hem tarifsiz hem de güçlü bir bağ olarak algılanır. Birey, büyük oranda bu bağların kişide meydana getirdiği derin aidiyet duygusuyla akrabalarına, komşularına veya dindaşlarına bağlılık duygusu geliştirir. İlksel bağların biçimi ve önemi bireyden bireye, topluluktan topluğa ve dönemden döneme değişiklikler gösterebilmektedir (Bacova, 1998, s.31-32). Ancak, Geertz'e göre, neredeyse tüm zamanlarda ve her toplumda, tüm bireyler için bazı bağlılıklar toplumsal etkileşimden çok doğal bir yakınlıktan kaynaklanır ve bu bağlar kişiler arasında aidiyet duygusu yaratır (Geertz, 2010, s.289).

İlkçilik terimi, benzer yaklaşımları tanımlamak için kullanılan genel bir kavramı ifade etmiştir. Bu bağlamda İlkçi açıklamaları benimseyen düşünürler arasında ortak noktalar bulunduğu gibi farklı bakış açıları da oluşmuştur. Genel anlamıyla primordialistler, ulusun temelini oluşturan kültürel sabitleri, kan bağı, dil, gelenek, ırk ve din olarak kabul etmişlerdir. Bu bağlamda milliyet ve etnisite yalnızca kültürel bağlamıyla değil, aynı zamanda, biyolojik temellere de dayandırılmıştır (Akbulut, 2014, s.21). Ancak bazı noktalarda düşünürler birbirlerinden farklı vurguları da ön plana çıkarmışlardır. Buna göre İlkçi yaklaşımın;

doğalcı, biyolojik ve kültürel olmak üzere üç temel ulusçuluktan bahsettiği ifade edilebilir (Özkırımlı, 2009, s.84).

İlk olarak doğalcı yaklaşım, insanların bir etnik grubun üyesi olarak dünyaya geldiğini ve etnik kimliklerin konuşma, görme, koklama gibi duyu organları kadar doğal olgular olarak kabul edilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Kendi içinde sınıflandırılan ilkçi yaklaşımın en radikal türü olduğu düşünülen bu görüşte, etnik topluluklar, bir ailenin üyeleri gibi, değişmez bir bütünün parçası olarak görülmüştür. Bu bağlamda insanların farklı etnik topluluklara ayrılması doğal olarak görülmüş ve kendinden olmayanı dışlayan ayrılıkçı bir eğilime sebep olduğu iddia edilmiştir. Bu anlayış Alman romantiklerinin ortaya koyduğu milliyetçiliğin organik biçiminde görülmüştür (Smith, 2002b, s. 29). İlkçiliğin doğalcı yaklaşımı içerisinde gelişen ve ilki kadar aşırı olmayan bir diğer yaklaşım perennialism (eskilcil) olarak adlandırılmıştır. Söz konusu bu yaklaşımda uluslar, doğal ya da organik bir yapı olarak değerlendirilmemişlerdir. Eskilcil olarak da adlandırılmış olan bu görüşe göre, uluslar; ortak bir kültürü, tarihi, toprağı ve dili paylaşan insanların oluşturduğu köklü ve kalıcı olgulardır. Bu görüş, ulusun ve ulusçuluğun eski çağlardan beri var olduğu düşüncesiyle yetinmiştir. Şöyle ki; günümüzde var olan ulusları, yüzyıllardan beri var olan bir aradalığın uzantısı olarak geçmişten gelen yapılar olarak değerlendirmiştir. Perennialism (eskilcilik) olarak bilinen bu bakış açısı ulusların özünün değişmediğini değişenin bilinç olduğunu ileri sürmüştür (Özkırımlı, 2009, s. 86-87).

İlkçiliğin içerisinde bulunan bir diğer yaklaşım olan biyolojik yaklaşım ise, etnik bağlılıkların kökenini genetik özelliklerde ve içgüdülerde aramıştır. Bu yaklaşıma kaynaklık eden sosyo-biyolojik yaklaşımın temelinde “üreme” kavramının yer aldığı ve insan davranışlarının öncelikli olarak üreme başarısını artırma güdüsüyle yönlendirildiği savunulmuştur (Özkırımlı, 2009, s.89-30). Bu bağlamda sosyo-biyolojik yaklaşım, etnisiteyi kan bağının bir uzantısı olarak değerlendirmiştir ve buna bağlı olarak kan bağının hayatta kalma mücadelesinde kolektif amaçları gerçekleştirmek için doğal bir araç olarak işlev gördüğünü vurgulanmıştır (Smith, 2002a, s35). Bu yaklaşımın önemli temsilcilerinden Pierre van den Berghe’ye göre insan ilişkileri üç temel güdüye dayanmaktadır. Akraba seçimi (kin section), bireylerin kendileri ile kan bağı bulunan ya da öyle olduğuna inandıkları kişilere yönelerek onlarla eşleşmeye çalışmalarıdır. Üreme başarısını artırma arzusu burada önemli noktadır. Karşılıklılık (reciprocity), bireylerin ortak çıkarları karşılığında işbirliği yapmalarını sağlarken, zorlama (coercion) ise tek taraflı yarar elde etmek gayesiyle güç kullanımına dayanmaktadır (Özkırımlı, 2009, s.90-91).

Son olarak kültürel ilkçilik, etnik bağılıkların temelinde inancın yattığını savunmuştur. Bireyleri etnik topluluk ya da milletle güçlü bağlar kurmaya yönlendiren unsurlar; din, dil ve inançtan meydana gelmiştir. Bu inanç, bu öğelere manevi bir değer ve gizemli bir anlam atfetmiştir. Öyle ki, ortak geçmiş öğelerini “ötekilerden” ayıran ve öncelikli kılan temel etmen inanç olgusu olmuştur. Kültürel ilkçilik perspektifi, Clifford Geertz ve Edward Shills’in yaptığı çalışmalarla bağdaştırılmıştır (Özkırımlı, 2009, s.90).

Genel itibari ile ilkçi yaklaşım, ulusları, insan türüne özgü ve doğuştan gelen yapılar olarak değerlendirmiştir. Bu yaklaşım ulusların, tarihsel süreç içerisinde gelişen, imparatorluk, kozmopolitizm ve çok uluslu kültürel eğilimlere rağmen değişime uğramadan sürekli ve yeniden ortaya çıktığını savunmuştur. Bu noktada İlkçi yaklaşıma getirilen eleştiriler, Paul Brass gibi araçsalcı düşünürler tarafından, etnik kimliğin değişmez bir olgu olarak okunmasını yanlış bulmuşlardır. Brass, Etnik kimliği oluşturan öğelerin zaman içinde farklılaştığını ve bireylerin çıkarları doğrultusunda yeniden şekillendiğini belirtmiştir (Özkırımlı, 2009, s. 94-95). Bununla birlikte etnik kimlikleri oluşturan diğer etmenlerin de mutlak ve değişmez olup olmadıkları tartışılmıştır. Bu bağlamda, Anthony D. Smith etnik kimliklerin dönemin şartlarına bağlı olarak ortam ve koşullara göre değişkenlik gösterebileceğini ifade etmiştir (Smith, 2002a, s.28). Dolayısıyla ulusu doğal ve kendiliğinden var olan bir olgu olarak değerlendiren ilkçi perspektif, hem antropolojik verileri hem de değişen kültürel eğilimleri ve güvenlik gibi diğer birçok etkeni görmezden gelmiştir

2.1.2.3. Etno-Sembolist Ulusçu Yaklaşım

Tarihsel etno-sembolizm olarak da adlandırılan bu yaklaşım, modernist teoriye bir tepki olarak ortaya çıkmış ve bu teoriye yönelik eleştiriler temelinde şekillenmiştir. Bu yaklaşım, ulusçuluğu etnik geçmiş ve kültürel semboller çerçevesinde ele almıştır. Etno-sembolcü teorisyenlerin en bilindik temsilcileri; John Armstrong, Anthony D. Smith ve John Hutchinson, ilkçiliği reddetmekle birlikte modernist açıklamaları da yetersiz bulmuş ve bu iki yaklaşımı sentezleyerek daha dengeli bir kuram geliştirmeyi amaçlamışlardır (Özkırımlı, 2009, s.209). Nitekim etno-sembolcü teorisyenler, ulus inşası sürecinde geçmişin belirleyici rolünü vurgulayarak mitlerin, geleneklerin ve kolektif hafızanın modern ulusların temelini oluşturduğunu öne sürmüş, tarihsel süreklilik ve kültür unsurunu ulus inşasının temel bileşenleri olarak kabul etmişlerdir. Bu yaklaşımla, modern ulusların oluşumunun belirli bir tarihsel döneme indirgenemeyeceğini, daha uzun bir zaman diliminde ele

alınması gerektiğini savunmuşlardır. Bu bağlamda etno-sembolist teori, modern ulusların köklerini tarihsel etnik topluluklarda aramış ve bu iki yapıyı tür olarak değil, gelişmişlik düzeyi açısından farklı görmüştür (Özkırımlı, 2009, s.210). Etno-sembolcü teori bu noktada iki yönlü bir tutum sergiler. Bir taraftan, ulusların tamamen bir icat olmadığını, geçmişteki etnik kimliklerden beslendiğini savunarak modernist teoriden ayrılırken, diğer taraftan milletlerin modern çağda kurumsallaştığını kabul ederek ilkçi yaklaşımdan uzaklaşmıştır.

Etno-sembolcü teorisyen John Armstrong, etnik bilincin köklü bir geçmişe sahip olduğunu ve ilk nüvelerinin Eski Mısır ve Mezopotamya gibi antik medeniyetlerde bulunduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda, modern ulusçuluğu, insanlık tarihindeki siyasi ve toplumsal örgütlenme biçimlerini şekillendiren, etnik bilincin evrimsel bir uzantısı olarak değerlendirmiştir. Düşünür, bu analizinde devamlılık ve kalıcılık olgularını vurgulayarak, etnik toplulukların tarihsel sürekliliğini sağlayan temel yapıyı, bu iki olgu üzerinden değerlendirmiştir (Armstrong, 2018) Armstrong, etnik kimliklerin ve mitlerin zaman içinde dönüşüm geçirmesine rağmen özlerini koruyarak varlıklarını sürdürdüklerini ileri sürmüştür. Bir diğer açıdan Armstrong, etnik grupların tanımlanmasında onları komşularından ayıran sembolik sınırları belirleyici unsur olarak görmüştür. Etnik kimliği, değişken duygu, algı ve olgular toplamı olarak ele alan düşünüre göre, etnik kimliğin oluşum sürecinde topluluğun öz-algısının yanı sıra, diğer gruplarla kurulan ilişkilerin tanımlayıcı rolü de önemlidir. Buna göre Armstrong'un etnik bağlılıkları analizinde odak noktası mitler ve sembollerin bileşkesi olmuştur. Daha açık belirtmek gerekirse, etnik grupların kalıcılığında ve sürekliliğinde, dil, semboller, kıyafetler, mimari ve mitler gibi kültürel unsurların nasıl aktarıldığı ve bu unsurların tarihsel süreçte nasıl bütünleştiği üzerinden açıklanması gerektiğini savunmuştur (Smith, 2017, s.38-39). Buna paralel olarak Armstrong, etnik kimliklerin sürekliliğinde temel belirleyici faktörleri, yaşam tarzı, siyasal-toplumsal örgütlenme biçimleri ve dil gibi etkenler çerçevesinde ele almıştır. Genel itibari ile Armstrong, günümüz ulusçuluğunu, yüzyıllar boyunca insanların şekillendirdiği siyasal ve toplumsal yapıların temelini atan etnik bilincin son safhası olarak görmüştür. Bu bağlamda etnik bilincin kalıcı ve sürekli bir yapıya sahip olduğunu savunmuştur (Özkırımlı, 2009, s.213). Armstrong, ulusların gelişim sürecini antik çağlara kadar uzanan geniş bir zaman dilimi içinde ele almayı hedeflemiştir. Bu nedenle John Armstrong ilk başlarda ilkçi olmakla eleştirilmiştir. İlerleyen tarihlerde ise modernist yaklaşımın ortaya çıkması ile fikirleri modernist teoriye doğru kaymıştır (Özkırımlı, 2009, s.212).

Bir diğer etno-sembolcü teorisyen olan Anthony D. Smith, etno-sembolizmin,

ulus ve ulusçuluğu anlamada; semboller, mitler, hatıralar, ritüeller ve geleneklerin kritik bir rol oynadığını savunmuştur. Smith'e göre bu unsurlar, toplum içindeki farklı grupların ilişkilerini şekillendirip meşrulaştırarak kültürel yapıların oluşumuna katkı sağlamıştır. Kültürel unsurlar, toplulukların dil, din ve adetleriyle kendilerini diğerlerinden ayırt etmelerini sağlamış ve toplumsal sınırlarını belirginleştirmiştir. Bu bağlamda paylaşılan değer ve ritüeller geçmiş ile gelecek arasında bir süreklilik de ortaya çıkarmıştır. Düşünürü göre, bayrak, milli marş ve ulusal bayramlar gibi semboller, toplumsal birlikteliği pekiştirerek milli kimliğin korunmasını gerçekleştirmiştir (Smith, 2017, s.39-40).

Bu anlamıyla Smith'in ulus tanımı, "*üyelerinin paylaşılan hatıra, sembol, mit, gelenek ve değerler geliştirdiği, bir tarihi bölgeye ya da 'anavatana' bağlı olduğu ve buralarda yaşadığı, belirgin bir toplumsal kültürü oluşturduğu ve yaydığı, paylaşılan adetleri ve standartlaşmış yasaları gözettiği isimlendirilmiş ve kendini tanımlamış insan topluluğu*" şeklindedir (Smith, 2017, s.45). Smith'e göre bir ulusun kimliğini belirleyen temel unsur ise onun etnik kökeninde yatmaktadır. Şöyle ki günümüzde var olan ulusların çoğu, tarihsel olarak belirli bir etnik topluluğun devamı olarak şekillenmiştir ve Smith ulusun kim olduğu ve nasıl meydana geldiği ile ilgili kökleri ethnîe'de aramıştır. Bu bağlamda, Ethnie, "*üyelerinin bir soydaşlık mitine, paylaşılan hatırlara, bir bölgeyle olan bağ ve en azından üst sınıftan da bir dereceye kadar birlik anlayışı dâhil olmak üzere ortak kültürün bir ya da daha fazla unsuruna sahip olduğu, adlandırılmış ve kendi kendini tanımlamış insan topluluğu*" olarak tanımlanmıştır (Smith, 2017, s.42).

Tanımdan da anlaşılacağı üzere; kolektif bir isim, ortak soy miti, kolektif tarihsel bellek, ortak kültürün ayırt edici bir veya birden fazla ögesi, belirli bir anavatana duyulan bağlılık ve toplumsal dayanışma duygusu, etnik topluluğun ve dolayısıyla ulusun köklerini oluşturmuştur. Smith, etnik toplulukların biçimlenmesini ise birleşme ve bölünme olmak üzere iki biçimde ele almıştır. Birleşme, farklı toplulukların etkileşim ve bütünleşme süreçleri neticesinde tek bir yapı haline gelmesidir. Bu süreç, şehir devletleri gibi bağımsız birimlerin kaynaşmış olması ya da belirli bölgelerde kabilelerin asimile edilmesi şeklinde ifade edilebilir. Bir başka deyişle, bir etnik grubun başka bir grup tarafından özümsemesi veya içine alınması, etnik birleşmenin temel dinamiklerini oluşturmuştur. Bölünme ise, etnik toplulukların içsel farklılıklar (dini görüş ayrılıkları veya siyasal nedenler) nedeniyle ayrışarak yeni kimlikler ortaya çıkarması şeklinde ifade edilebilir. Şii mezhepçiliğinde olduğu gibi dinsel ayrışmaların tetiklediği kopuşlar veya Horowitz'in "ploriferasyon" kavramlarıyla açıkladığı üzere, siyasal ve kültürel

farklılıkların etkisiyle topluluğun kendi içinde parçalanarak yeni bir etnik yapı oluşturması durumu daha anlaşılır kılmaktadır (Smith, 1994, s.46). Smith, bu süreçlerin sıklığının etnik sınırların ve kültürel kimliklerin değişkenliğini belirlediğini, aynı zamanda kuşaklar arası kültürel devamlılık düşüncesine ne ölçüde yansıdığını analiz etmiştir. Radikal değişimlerin bile bireylerin zihnindeki devamlılık düşüncesini tamamen ortadan kaldırmadığı ve etnik kimliğin tarihin tuzaklarından yenilenecek kurtulduğunu ileri sürmüştür. Sürekliliğin içindeki değişme yeteneğini ve değişim içindeki sürekliliğini etnisitenin paradoksu olarak isimlendirmiştir (Smith, 1994, s.46: Smith, 2002a, s.58).

Genel itibari ile Smith'e göre, günümüzde var olan ulus-devletlerinin çoğu, egemen bir etnik grubun çevresinde şekillenmiş ve diğer grupları özümseme veya işgal yoluyla bünyesine katmıştır. Bu bağlamda ulusun meydana gelişini "yanal etnik" ve "dikey etnik" topluluklar üzerinden açıklamaya çalışmıştır. Yanal veya yatay topluluklar, aristokratlar, bürokratlar ve tüccarlar gibi üst tabakalardan oluşmuş ve toplumsal tabanı sığ fakat sınırları esnek bir kimliğe sahiptir. Dikey topluluklar ise halkın geniş kesimlerini kapsayan, daha bütünleşmiş fakat dışlayıcı bir kimliğe sahiptir. Bu tür topluluklar genellikle dini ya da misyoner nitelikler taşıyan, içine kapanık ve güçlü bağlarla bir arada tutulan topluluklar olmuşlardır (Smith, 2002a, s.111). Yatay topluluklar, Batı Avrupa'daki İngiltere, İsveç ve İspanya gibi ülkelerde, yatay etnik gruplar orta ve alt sınıfları dâhil ederek uluslaşma sürecini başarıyla tamamlamışlardır. Söz konusu dönemde en etkili aktörler aydınlar ve entelijansiya olmuştur (Özkırımlı, 2009, s.223-225). Bu bağlamda Smith, ulusu ve ulusçuluğu üyelerinin paylaşılan hatıra, sembol, mit, gelenek ve değerler geliştirdiği, bir tarihi bölgeye ya da 'anavatana' bağlı olduğu ve buralarda yaşadığı, belirgin bir toplumsal kültürü oluşturduğu ve yaydığı, paylaşılan adetleri ve standartlaşmış yasaları gözettiği isimlendirilmiş ve kendini tanımlamış insan topluluğu şeklinde görmüştür.

Etno-sembolcü yaklaşıma karşı, etnik bilincin oluşumunu toplumsal, siyasal ve ekonomik dinamikler çerçevesinde tam olarak açıklayamadıkları yönünde eleştiriler yapılmıştır. Etnik bilincin, tarihsel süreçte geçirdiği değişimleri yeterince irdemedikleri, bu süreci statik bir yapı içinde ele aldıkları düşünülmüştür. Bir diğer açıdan, etnik topluluklar ile modern ulusların arasındaki farkları gözetmede yetersiz kaldıkları ve bu iki kavramı birbiriyle karıştırdıkları da eleştirilen bir diğer nokta olmuştur (Özkırımlı, 2009, s.28).

Ulus ve ulusçuluk üzerine geliştirilmiş olan teorilerin incelenmesi sonucunda

ulusun, ilkçi yaklaşımın ileri sürdüğü gibi ebedi ve ezeli bir olgu olmadığı gerek modernist teoride gerekse de etno-sembolist teoride görülmektedir. Bununla birlikte modernist teorinin ulusu, tarihin belirli bir noktasına indirgemiş olması da her ne kadar tam anlamıyla doğru olmasa da ulusun modern zamana ait inşa edilmiş bir kurgu olduğu anlaşılmaktadır. Bir diğer bakımdan ulus-inşa sürecinde güvenlik olgusunun modern ulus-devletlerin ontolojik temellerini nasıl şekillendirdiği ulusun tarihsel süreç içerisindeki gelişimiyle birlikte incelenmesi daha detaylı bir analiz alanı oluşturmaktadır.

2.1.3. Orta Çağ'dan Moderniteye: Ulus Devletin Doğuşu

Orta Çağ olarak bilinen tarihsel dönem genel kanıya göre Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden Avrupa'da modern çağın başlangıç noktası olarak kabul edilen Rönesans'a kadar süren yaklaşık bin yıllık bir dönemdir. Buna göre Batı Roma'nın yıkılması Avrupa'da yeni bir dönemi beraberinde getirmiştir. Bu yeni dönemi bir önceki dönemden ayıran temel unsurlar, ekonomik açıdan feodalite, siyasal açıdan merkezi iktidarın yokluğu veya yerelleşme, kültürel açıdan ise Hristiyanlığın kurumsallaşması olarak ifade edilmiştir (Ağaoğulları & Köker, 1991, s.77-78). Orta Çağ siyasal sisteminde Hristiyanlık bağlamında din ve ruhban sınıfı, ekonomik bağlamda feodal yapının temel unsuru olan tarımsal ekonomi ve toplumsal alanda vasal-senyör ilişkisi feodalitenin temel dinamiklerini oluşturmuştur. Bu bağlamda Orta Çağ'ın siyasal düzeni, iktidarın merkezi bir otorite yerine yerel beylerin ve kilisinenin kontrolünde bulunduğu bir yapı göstermiştir. Bu yapılanmada güvenlik, modern ulus-devletlerdeki gibi siyasal iktidarın meşruiyetini pekiştiren bir araç olarak kullanılmamış; aksine, feodal sadakat ilişkileri çerçevesinde bireysel koruma ve toprak savunmasıyla sınırlı kalmıştır. Bu bağlamda güvenliğin fonksiyonel dönüşümü, Orta Çağ'ın ve feodal düzenin siyasal ve toplumsal yapısı incelendiğinde daha net ortaya çıkmaktadır.

Orta Çağ'ın siyasal ve toplumsal yapılanması Cermen kabilelerinin gelenekleri ile Roma İmparatorluğu'nun hukuk düzeni içerisinde şekillenmiştir. Batı Roma'nın yıkılmasıyla Batı Avrupa'da daha sonra 'feodalite' olarak isimlendirilecek olan yeni bir toplumsal ve siyasal yapılanma ortaya çıkmıştır (Ağaoğulları & Köker, 1991, s.152). Cermen kabilelerinin (özellikle Frankların) ve kurdukları krallıkların özellikleri ile buna karşın Hristiyan Roma'nın teokratik yapısı arasındaki etkileşim, feodal düzenin genel hatlarını oluşturmuştur (Fischer, 1992, s.434-435). Bu düzen, ticaretin durma noktasına geldiği, kentleşmenin önemsizleştiği ve merkezi iktidarın ortadan kalktığı bir dönemde ortaya çıkmıştır (Ağaoğulları & Köker, 1991, s.163).

Feodal üretim tarzının ana yapısını “manoryal” (malikâne) örgütlenme biçimi ve parçalı tarımsal araziler oluşturmuştur. Bu yapı, Roma İmparatorluğu’nda pazara yönelik geniş ölçekli üretim yapan ve köle emeğine dayalı büyük çiftlikler (latifundium) sisteminin dönüşümüyle şekillenmiştir. Ancak farklı olarak pazara yönelik üretim bu dönemde kendine yeten kapalı bir ekonomik yapı oluşturmuştur (Ağaoğulları & Köker, 1991, s.164-165).

Orta Çağ’ın feodal toplumu, iş bölümüne dayalı katı bir hiyerarşi içerisinde örgütlenmiş ve feodal düzende toprak sahipliği ekonomik ve siyasi gücün temel kaynağı olarak görülmüştür. Leo Huberman, feodalitenin toplumsal sınıf düzenini; “dua edenler, savaşanlar ve çalışanlar” şeklinde sınıflandırmıştır (Huberman, 2013, s.12). Bu ayırmda piramidin üst katmanında soylular, şövalyeler ve rahipler varken piramidin alt katmanında köylü ve serfler yerini almıştır. Piramidin en altında yer alan serfler, toprakla birlikte alınıp satılan, hiçbir hukuki hakka sahip olmayan ve lordun mutlak kontrolü altında yaşayan kesimi oluşturmuştur. Köylüler ise, kısmi özgürlüklere sahip olsalar da ağır vergiler altında yoksul bir yaşam sürdürmüşlerdir.

Feodal sistemde kral teokratik olarak en üstte yer almışsa da gerçek güç yerel lordlara dağılmış vaziyette tepesinde papalığın bulunduğu parçalı sistemin kendisine aittir (Anderson P. 2017, s.171). Orta Çağ’ın merkezi iktidar boşluğu ve Avrupa’nın içinde bulunduğu güvensizlik ortamı, feodal toplumun siyasi yapılanmasını da belirlemiştir. Vasal-sönyör ilişkisi, siyasi yapılanma ve güvenlik ihtiyacının karşılanması çerçevesinde önemlidir. Buna göre, Avrupa’nın içinde bulunduğu iktidar açığı ve bu merkezi iktidar boşluğunun mümkün kıldığı iç ve dış tehditlerin yarattığı güvensizlik ortamı ¹, senyörlerin hem hâkimiyet kurmalarını hem de kurdukları bu hâkimiyeti sürdürmelerini zorlaştırmıştır.

Bu koşullar altında, senyörler arasında karşılıklı bağlılık ilişkilerini düzenleyen Feodal sözleşme sistemi oluşturulmuştur. Bu sistem, feodal beylerinin birbirlerine karşı güven ortamı oluşturma yükümlülüklerini düzenleyen bir çerçeve sunmuştur (Yalçınkaya, 2015, s.246). Feodal sözleşmenin kökenleri, Roma’nın çöküş döneminde görülen “commendatio” (kişisel bağlılık) ilişkisi ile Cermen geleneğindeki “gefolgschaft” (savaşçı maiyeti) kurumunun sentezinden ortaya çıkmıştır (Ağaoğulları & Köker, 1991, s.166). Bu bağlar içerisinde oluşan senyör-vasal ilişkisi, belirli bir toprak parçası (fief) üzerinde siyasi düzeni ve feodal beyin

¹ İçerde asayiş, ticaret yollarının güvensizliği, korsanlık dışarıda, Viking ve Müslüman istilalarının yarattığı güvensiz ortamı

egemenliğini güvence altına alan karşılıklı bir sözleşmedir. Vasal-Senyör yapılanmasını önemi feodal dönemde iktidarın parçalı yapısını yansıtmıştır. Buna göre, temelini toprak bağı (fief) sisteminden alan bu karşılıklı ilişkide bir senyör, aynı anda hem üstündeki lordun vasalı hem de kendi altındaki vasalların lordu konumundaydı. Nitekim kralın otoritesi de teoride en üst düzeyde anlaşılabilirse da pratikte ancak doğrudan vasalları üzerinde geçerliydi ve bu kralı eşitler arasında birinci (primus inter pares) konuma indirgeyerek, iktidarın fiilen paylaşılmasına yol açmıştır (Anderson P. 2017, s.158; Yalçınkaya, 2015, s.244).

Feodal düzenin temel yapısını oluşturan ve piramidin üstünde yer alan din adamlarının (kilisenin) güç ilişkileri de feodal sistemin işleyişini anlamak açısından oldukça önemlidir. Kilisenin elinde bulundurduğu geniş topraklar, düzenli gelir kaynağı sağlayarak kilisenin maddi gücünü oluştururken; meşruiyetin temeli olan inancın temsilcisi olma iddiası da manevi gücün tekeli kiliseye vermiştir (Huberman, 2013). Feodal dönemde özellikle 10. yüzyılda kilise, Batı Avrupa'nın en önemli kurumu haline gelmiş ve geniş topraklara sahip olmuştur. İtalya'nın neredeyse tamamını elinde tutan kilise, gücünü zaman içerisinde Avrupa'nın farklı bölgelerinde de genişletmiş ve kitleleri etkisi altına almıştır. Erken Orta Çağ'da aristokratik sınıf, kilisenin yönetimine müdahale edebilmiş; kiliselerin inşası, rahiplerin atanması ve dini kurumların vergilendirilmesi gibi alanlarda yetki sahibi olmuştur. Buna paralel olarak, Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu, 1059 tarihine kadar papalık seçim sürecini doğrudan etkileme gücünü elinde tutmuştur. Fakat Papa II. Nicholas dönemine gelindiğinde ise bu durum değişmiş ve papalık seçimleri, kilise tarafından görevlendirilen üst düzey din adamlarından (kardinallerden) oluşan bir kurul tarafından gerçekleştirilmeye başlanmıştır (Yalçınkaya, 2015, s.245-246). 1073 yılında papalık makamına gelen Papa VII. Gregory, kiliseyi feodal sistemin etkisinden kurtarmak ve din adamlarının atanmasında diğer otoritelerin müdahalesini bertaraf etmek için reformları daha radikal hale getirmiştir. Gregoryen Reformlar olarak isimlendirilen bu reformlar, feodal beylerin ruhban sınıfı üzerindeki din dışı etkisini kırmak amacıyla din adamlarının dünyevi ilişkilerinin sınırlandırılması ve evlilik yasağı getirilmesi şeklinde uygulanmıştır. 1075'te ise kilise, piskopos atamalarının yalnızca papalık yetkisinde olduğunu ilan etmiştir. Bu durum kilise ile Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'nu karşı karşıya getirmiş ve 1122 Worms Konkordatosu ile kilisenin piskopos atamalarındaki mutlak yetkisi resmen tanınmıştır. Bu reformların en kritik sonucu, Piskopos atamalarının kontrolünün Roma'ya devredilerek kilisenin merkezi otoritesini güçlendirmesiyle sonuçlanmıştır. Ancak bu anlaşma papalık ile imparatorluk arasındaki mücadeleyi bitirmemiş, farklı biçimlerde olsa da bu gerilim Orta Çağ boyunca

sürmüştür. Kilisenin en önemli güç göstergelerinden bir diğeri ise Haçlı Seferleri olmuştur. Söz konusu bu seferler, kilisenin hem siyasal hem askeri bir güç olarak hareket edebileceğinin göstergesi olmuştur (Ağaoğulları & Köker, 1991, s.177-179). Hristiyan bir dünya düzeni kurma amacı güden kilisenin bu hamlesi soyluların bir kısmını seferlere yönlendirmiş ve Kilise'nin gücünü artırmıştır. Kilisenin gücünü artırması ve dünyevi iktidar üzerindeki egemenliğini pekiştirmek istemesi İki Kılıç Teorisi ile pekişmiştir (Yalçınkaya, 2015, s.246).

Feodalizm, genel olarak 9. ve 10. yüzyıllarda bölgesel istikrarsızlığa verilen bir tepki olarak şekillenmiştir. Bu dönemin karakteristik özellikleri, çapulcu çetelerin yağmaları ile kabileler ve kendi silahlı adamlarını etrafında toplayan bölgesel lordlar arasındaki çatışmalardır. Merriman'a göre feodalizm, egemenlerin ve lordların geniş topraklarını koruduğu, tarıma dayalı bir ekonomik sistem olarak tanımlamaktadır (Merriman, 2018, s.40).

Haçlı Seferleri ile gelişen ekonomik yapının dönüşümü, Orta Çağ'da feodalitenin çözünmesine zemin hazırlamış ve bu süreç ile birlikte hem toplumsal ve siyasal yaşamda hem de ekonomik yaşamda sınıfları yeniden şekillendirmiştir. Bu durum ileri tarihlerde ulusçuluk ideolojisinin anlamsal ve işlevsel gelişiminde belirleyici bir rol oynayacaktır. Şenel'e göre feodal toplumun dış kabuğunun kırılması iç ve dış nedenlere bağlı olarak gelişmiştir. Feodal üretim biçimi, kendi kendine yeten küçük tarımsal birimlere bölünmüş olduğundan üretici güçleri geliştirme potansiyeline sahip olmayan bir yapıya dönüşmüştür ve dahası üretimin artmaması, topraksız köylülerin oluşmasına, dolayısıyla, düzene karşı potansiyel bir tehdit oluşturan tarımsal kökenli proletaryanın meydana gelmesine neden olmuştur (Şenel, 1995, s.277). Diğer taraftan Haçlı Seferleri ise kısa dönemde Kilise ve Papa'nın gücünü artırarak, güç beklentilerini karşılamış ve saygınlıklarını pekiştirmiştir. Ancak Haçlı Seferleri uzun dönemde, kilisenin saygınlığını sarsmıştır (Şenel, 1995, s.278). Yalçınkaya'ya göre ise Haçlı seferleri sayesinde, Haçlıların ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetleri sağlayan İtalyan kentleri özerk birer siyasal birim haline gelmiş ve krallıklar zayıflamıştır. Daha önemlisi ise bu yeni özerk siyasal birimler içinde, feodalitenin dışında kalan, piyasa ilişkilerine bağlı ve onunla güçlenen yeni bir kesim olan kenterler ya da bir diğer ismiyle burjuvazi oluşmaya başlamıştır. Kentli nüfusun önemli bir parçasını oluşturan zanaatkârlar ve lonca örgütleri giderek önemli bir rol üstlenmeye başlamışlardır. Nitekim bundan sonra krallar, soylulara ve din adamlarına karşı verdikleri her mücadelede burjuvazinin desteğini aramış ve bu destek sayesinde merkezi otoritelerini güçlendirerek ulus-devlete giden yolu inşa etmeye girişmişlerdir (Yalçınkaya, 2015, s.247-248).

Burada önemli noktalardan biri, Haçlı Seferleri ile başlayan ticaret ve bu ticaretin zenginleştirdiği yeni bir sınıf olan burjuvazinin köklerinin oluşmuş olmasıdır. Feodal yapının toprak temelli gücü yerini giderek ticaret, imalat ve sanayiye bırakmıştır. Bu süreçte Orta Çağ'ın ekonomik, toplumsal ve siyasi dönüşümleri, erken modern Avrupa'nın temellerini oluşturmuştur. Bir diğer taraftan Haçlı Seferleri on birinci ve on üçüncü yüzyıllar arasında Doğu ile Batı arasında salt askeri çatışmaların yaşandığı bir dönem olmanın ötesinde, iki coğrafya arasındaki ticaret ve kültürel etkileşimin de artmasına olanak sağlamış ve kıtalararası ticaret ağlarını oluşturmuştur. Bu kıtalararası ticaret ağları, Akdeniz Havzasını canlandırmış ve aynı zamanda 12. ve 13. Yüzyıllarda hız kazanan ticari faaliyetler, Avrupa'da ticaret merkezlerinin gelişimini teşvik etmiştir. Bu süreç uzun dönemde Sanayi Devrimi'nin temellerinin atılmasında dolaylı bir rol oynamıştır (Şenel, 1995, s.279). Ticaretin artmasıyla birlikte, feodal yapının hâkim olduğu Orta Çağ toplumunda var olan toprak sahipliğine dayalı ekonomik düzenin yerini, ticaret ve üretim ilişkileri üzerinden şekillenen ekonomik güç dengeleri almaya başlamıştır. Burjuva sınıfının ekonomik gücü on beşinci ve on altıncı yüzyıllarda giderek artmış ve bu durum Rönesans'ın düşünsel temellerini oluştururken Reform hareketini beslemiştir (Şenel, 1995, s.290). Ulusçuluk Çağı'na giden yolda Reform ve Rönesans oldukça önemli gelişmelerdir.

Orta Çağ Avrupa'sında papalık, salt dini bir otorite olmaktan öte siyasi güçlerle iç içe geçmiş bir kurum haline gelmiştir. Zaman içerisinde sahip olduğu otorite nedeniyle hem halkı sömüren politikaları hem de lüks yaşamı, Kiliseyi büyük tepkilerin odağı haline getirmiştir. Bir diğer taraftan Kilise'nin iç çekişmeleri ve kralların Papalık üzerindeki etkisi, dini otoritenin saygınlığını zedelemiştir. 1309-1377 yılları arasında papaların Roma'dan ayrılarak Avignon'a yerleşmesi, Kiliseyi Fransa Krallığı'nın etkisi altına sokmuş ve diğer kralların tepkisine yol açmıştır. Roma'ya dönüşten kısa bir süre sonra ise Katolik dünyasını derinden etkileyen "Büyük Bölünme" (Great Schism, 1378-1417) krizi patlak vermiştir (Ağaoğulları, 2015, s.286). Papalık otoritesine ilk meydan okumalar, John Wycliffe ve Jan Hus tarafından atılmış ve alt sınıflar arasında toplumsal bir boyut kazanmıştır. 1381 İngiliz Köylü Ayaklanması ve Bohemya'daki tarikat hareketleri Kilise karşıtı düşüncelerin yaygınlaşmasının en somut örnekleri olurken, Wycliffe'in fikirleri ulusal kilise anlayışına zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda reform hareketi, Roma Kilisesinin hiyerarşik yapısını parçalayarak Avrupa'daki dinsel ve siyasi düzeni köklü bir şekilde dönüştürmüştür. Büyük Bölünme ve Wycliffe-Hus' hareketi, Reform'un temellerini atmış ve ulusal kimliklerin Papalık otoritesine karşı

güçlenmesine alt yapı oluşturmuştur (Ağaoğulları, 2015, s.288).

Reform'un temellerini oluşturan esas etmen sadece dini gelişmelerle sınırlı olmamış, aynı zamanda ekonomik, siyasal ve kentsel gelişmeler de Reformasyon'un ortaya çıkışında etkili olmuştur. Bu bağlamda 14. Yüzyılda Veba salgınının neden olduğu nüfus kaybını geride bırakan Avrupa, hızlı bir nüfus artışı yaşamış, on altıncı yüzyılda kentleşme hızlanmış, burjuvazi ekonomik ve siyasal hayatta daha etkin hale gelmiştir. Para ekonomisinin yaygınlaşmasıyla başlayan yeni ticaret düzeni yeni bir toplumsal tabakalaşmayı ortaya çıkarmıştır. Tüccar ve bankerlerden oluşan burjuva sınıfı güç kazanırken, küçük mülk sahipleri ve esnaf giderek zayıflamıştır (Ağaoğulları & Köker, 2013, s.94-95).

Bu koşullarda krallar merkezi otoritelerini güçlendirmek adına feodal vergi yükümlülüklerini yeniden canlandırmış ve aristokrat sınıfı kendi otoritelerine bağlayarak iktidarlarını pekiştirmiştir. Bu gelişmeler doğrultusunda, kral ile Kilise arasındaki güç mücadelesi, kralların mutlakiyetçi yönetim anlayışını ortaya çıkarırken, Kilise'nin otoritesini zayıflatmıştır. Bu bağlamda krallar paylaşımcı iktidar yerine mutlak iktidarlarının yolunu açmışlardır (Ağaoğulları & Köker, 2013, s. 95-96). Ayrıca Reform sürecinde, matbaanın yaygınlaşması ve Hristiyan Mistisizmi de önemli faktörlerdir. Matbaanın yaygınlaşması ile birlikte dinsel metinlere erişim sağlayan laik kesim, toplumsal değişimlere bağlı olarak "doğru dine sadık kalma" düsturu içerisinde Kilise'nin otoritesini sarsmıştır. 16. yüzyılda yaygınlaşan Hristiyan mistisizmi ise bireyin doğrudan Tanrı ile ilişki kurabileceğini savunarak, Kilise'nin aracılığına ve kurallarına ihtiyaç duyulmadığını öne sürmüştür (Ağaoğulları & Köker, 2013, s.98). Son olarak Luther ve Calvin'in öğretileri Reform'u dinsel yönü ağır basan bir siyasal dönüşüm olarak şekillendirmiştir. Luther ve Calvin'in reform öğretileri, Katolik Kilisesi'nin otoritesini reddederken, bireysel özgürlükten çok, yeni bir dinsel-siyasal düzenin tesis edilmesini sağlamıştır. Genel olarak Luthercilik, tanrısal prens ve İncil otoritesini ön plana çıkarırken, Calvin'in öğretileri, siyasal iktidarın üstünlüğünü ve pasif itaati vurgulamıştır. Bu bağlamda reform, dünyevileşmeyi ve dinin devlet otoritesinin bir parçası haline gelmesini sağlamıştır. Bu süreç aynı zamanda modern egemenlik anlayışının temellerini atmış, siyasal iktidar otoriteyle birleşerek merkeziyetçi devlet yapısını güçlendirmiştir. Reformun ekonomik etkileri ise Calvinist ahlak perspektifiyle kapitalist gelişime katkıda bulunmuştur (Ağaoğulları & Köker, 2013, s.146-148).

Rönesans, Reform'un dinsellik bağlamında ortaya çıkmış genel sorunlarından farklı olarak, yeni bir insan anlayışının temellerini oluşturan bir hareket

niteliğindedir. Rönesans'ın yeni insan kavrayışı, insanı kendi eylemlerini gerçekleştirebilen ve kendi tarihini yaratan bir varlık olarak görmektedir. Bu bağlamda Rönesans ile birlikte, eski insanlardan farklı olarak, dinamik bir insan anlayışı ortaya çıkmıştır. Burada asıl önemli nokta, bundan sonra insanın herhangi bir Tanrı, kral ya da bey tarafından değil, insanın kendi kendini yönetecek zekâyâ ve akla sahip olduğu iddiasıdır. Dolayısıyla potansiyel bir yaratıcı güce sahip olan ve bir "biyere olarak" algılanan insanın, kendi yaşamını kendi tercihleri ile yaratabilen bir varlık olduğu tahayyülünün temelleri atılmıştır. Bu bağlamda insanın cemaat, aile veya toplumsal statülerin önceden belirlediği toplumsal rollere bağlı kalmadan ayrı bir varlık olarak algılanması, köklerini Rönesans ile ortaya çıkan kapitalizmde bulmaktadır (Ağaoğulları & köker, 2013, s.157). Buna göre Reform ve Rönesans, ticaretin canlanması, inanç sisteminin değişmesi ve yeni toplumsal yapıların oluşması bağlamında ulus-devlete giden siyasal ve düşünsel sürecin taşlarını döşemiş önemli dönemlerdir. Ulusçuluğun siyasal bir ideoloji olarak ortaya çıkışı, 18. Yüzyılın son demlerinde gerçekleşmiş olan Fransız Devrimi ile hız kazanmıştır.

Fransız Devrimi'nin ortaya çıkışında, uzun süren büyük savaşlar ve bu savaşların yarattığı ağır mali yükler belirleyici rol oynamıştır. Buna göre, Amerika'nın bağımsızlık mücadelesinde Fransa'nın Amerika ile olan ittifakı ve askeri yardımı mali yükleri büyük ölçüde artırmıştır. Nitekim Fransız asker ve denizcileri, Amerikalılarla birlikte savaşmış ve büyük miktarda Fransız parası bu amaç uğrunda harcanmıştır. Söz konusu bu harcamalar Fransız Devrimi'nin doğrudan bir nedeni olmuştur (Hayes, 2010, s.66). Fransa'nın mali ve idari yapısındaki bozulmaların nedenleri arasında savaşlar olduğu kadar saray ve gereksiz memuriyetler için yapılan gizli harcamalar ve borçlanmalar, Din adamları ve soyluların vergilerden muaf tutulması gibi nedenler de etkili olmuştur. Fransa'nın mali yapısında yaşanan bu bunalımlara karşı, XVI. Louis, ekonomik çöküşü engellemek adına, 5 Mayıs 1789 yılında, yüz yetmiş beş yıldır toplanmayan, Genel Meclis'i (États Gêneraux) toplamak zorunda kalmıştır. Bu toplantıya katılanlar arasında, Din adamları (Birinci Sınıf), Soylular sınıfı (İkinci Sınıf) ve avam olarak nitelendirilen sıradan insanlar (Üçüncü Sınıf) bir araya gelmiştir (Hayes, 2010, s.66). Seçimler Orta Çağ'daki usule göre dolaylı ve sınıf esasına göre yapılmıştır. Söz konusu bu oylama sisteminde soylular ve din adamlarının ayrıcalıklı oy hakkına sahip olduğunu düşünen Üçüncü Sınıf temsilcileri, bu usule karşı çıkmıştır. Üçüncü Sınıf bu bağlamda, milletin temsilcisi olduğunu iddia ederek Millet Meclisi'ni ilan etmiş ve diğer sınıfları kendisiyle birleşmeye davet etmiştir. Kralın tüm tereddütlerine rağmen 1789'da temmuz ayının sonlarına doğru Genel Sınıfların, Millet Meclisine dönmesi onaylanmış ve söz konusu bu mecliste bütün üyeler birer

fert olarak oy kullanma hakkını sahip olmuşlardır (Hayes, 2010, s.67). Hayes' göre sürecin en önemli gelişmelerinden biri Millet Meclisi'nin kabul edilmesi olmuştur. İkinci en büyük gelişme ise sürecin devamında gelişen "İnsan ve Vatandaşlık Hakları Beyannamesi" ve Beyannamenin 3. Maddesinde yer alan "Tüm hâkimiyet ilkesi esas olarak millettir, hiçbir kurum ya da kişi doğrudan millettten alınmamış bir yetkiyi kullanamaz" maddesi olmuştur (Hayes, 2010, s.67).

Hobsbawm'a göre, ulusçuluğun gelişiminde, "Çifte Devrim" olarak adlandırdığı (Hobsbawm, 2003, s.63) Sanayi Devrimi ve Fransız Devrimi belirleyici rol oynamıştır. Bu iki devrim, dünyanın siyasi ve ekonomik yapısını derinden değiştiren dönüm noktalarıdır. Bir tarafta ekonomik üretim ilişkilerini yeniden şekillendiren Sanayi Devrimi, diğer tarafta siyasi sistemi kökten değiştiren Fransız Devrimi, modern ulusçuluğun şekillenmesine zemin hazırlamıştır. Fransız Devrimi'nin başlattığı halkın kendi kendini yönetme gücü ve devrimle doğan "özgürlük, eşitlik, kardeşlik" idealleri, ulusal bilinçle birleşerek Napoléon Bonaparte ile dünyaya yayılmıştır. Fransız Devrimi'nin en önemli sonuçlarından biri, İmparatorlukların dağılma sürecine girmesi ve ulus-devlet formunun siyasi alanda egemen olmaya başlamasıdır. Bu bağlamda, Fransız Devrimi ile sınırları aşan ulusçuluk düşüncesi, İngiltere'den Kıta Avrupa'sına geçmiş ve farklı ulusların varlığını kabul eden, her ulusun kendi gelişimini ve bağımsızlığını sağlamasını hedefleyen bir ideoloji biçimi olarak şekillenmiştir. Ancak 1870'li tarihlerden itibaren ulusçuluk düşüncesi, 19. yüzyılın son çeyreğinde, bilhassa Almanya'da farklı bir form kazanarak, 1870- 1939 yılları arasında yayılımcı ve militarist bir ideolojiye dönüştüğü belirtilmiştir (Zabunoğlu, 2018, s.545). Hobsbawm'ın da belirttiği üzere bu anlayış Çifte Devrim'in bir kanadını oluşturan Sanayi Devrimi'nin inşa ettiği yeni ekonomik yapı bağlamında merkantilist anlayış ve kapitalist ekonomik düzen içerisinde ulusçuluğun güçlendiği ve ulusların diğer uluslar karşısında ekonomik politikalar geliştirdiği ileri sürülmüştür (Hobsbawm, 2003).

Bu bağlamda, Orta Çağ'dan modern ulus-devletlere geçiş süreci; siyasi iktidarın dönüşümü, otoritesinin yapısal değişikliği ve meşruiyet kaynaklarının değişimi üzerinden şekillenmiştir. Feodal yapının hüküm sürdüğü Orta Çağ'da iktidar, toprak mülkiyeti ve askeri güce dayalı yerel aristokrasi ile Kilise'nin elinde parçalı bir yapıda iken modern Çağ'da merkezi monarşilerin güçlenmesiyle feodal yapı tamamen silinmese de büyük ölçüde zayıflamıştır. Aydınlanma düşüncesi ile birlikte birey, geleneksel otoritenin tahakkümünden kurtulmuş ve eleştirel aklın özerk nesnesi haline gelmiştir. Bununla birlikte on sekizinci yüzyılda yaşanan Amerikan ve Fransız Devrimleri, geleneksel iktidarın meşruiyet anlayışının artık

halkın rızasına ve rasyonel toplumsal sözleşmelere dayanması gerektiği esasını köklü bir şekilde siyasal anlayışına yerleştirmiştir. İktisadi alanda ise kapitalizmin yükselişi, burjuvazinin siyasi talepleri ve bürokratik yapıların rasyonelleşmesi gibi faktörler dönüşümü desteklemiştir. Söz konusu bu dönüşümler, iktidarın meşruiyet kaynağını ve siyasal işleyiş mekanizmalarını da değiştirmiştir.

İktidarın yapısal dönüşümü, güvenlik paradigmasının dönüşümüne neden olmuştur. Güvenlik ihtiyacı modern devletin gelişimiyle başlamış değildir fakat merkezi iktidarın ulus-devletle bütünleştiği bu yeni toplumsal formda güvenlik devletin tekelinde ulusal bir meseleye dönüşmüştür. Thomas Hobbes, John Locke, Jean Jacques Rousseau gibi düşünürlerin toplum sözleşmesi kuramları güvenlik olgusunu siyasal iktidarın meşruiyet temeline yerleştirmesi açısından önemlidir. Öncelikle güvenlik olgusu ontolojik tartışmalardan ziyade, siyasal bir araç olarak nasıl mobilize edildiği güvenlik kuramları çerçevesinde açıklandıktan sonra söz konusu bu üç düşünürün kuramları, güvenliğin devlet bedeninde nasıl yer edindiği incelenecektir.

2.2. Güvenlik Kavramı ve Teorik Arka Plan

2.2.1. Güvenlik ve Uluslararası İlişkilerde Güvenlik

Sosyal bilimlerde ve uluslararası ilişkilerde birçok kavram gibi muğlak bir anlama sahip olan güvenlik kavramı, en temel anlamıyla bireylerin ve toplumların fiziksel varlıklarının, haklarının ve değerlerinin tehdit altında olmaması, tehdidin yokluğu olarak tanımlanabilir (Brauch, 2008, s.8). Güvenliğin belirsizliği, sosyal bilimlerdeki güç, adalet, barış, eşitlik ve özgürlük gibi diğer temel kavramalarda olduğu gibi, onun da tartışmalı ve öznellik taşıyan bir nosyon olmasından ileri gelmektedir (Buzan, 2015, s.29). Arnold Wolfers'e göre güvenlik, nesnel anlamda kazanılmış değerlere yönelik tehditlerin yokluğunun, öznel anlamda da bu değerlere herhangi bir saldırı olması korkularının yokluğunun ölçütüdür (Wolfers 1962'den Aktaran Buzan, 2015, s.36). Laurance Martin'e göre ise güvenlik, gelecekteki refahın güvence altına alınmasıdır (Martin 1983'ten Aktaran Buzan, 2015, s.36). Görüldüğü üzere güvenlik, hem nesnel koşullara hem de birey ve toplumların öznel korkuları çerçevesinde şekillenen dinamik bir kavramdır.

Genel itibari ile kapsamı belirsiz olan güvenlik kavramı etimolojik olarak incelendiğinde, endişeden uzak olma anlamına gelen securitas terimine dayanmaktadır. Se (olmaksızın) ve cura (endişe) kelimelerinin birleşiminden ortaya çıktığı düşünülen bu kavram, Antik Romalılar tarafından "tehlikeden uzak olma,

emniyet ve sükûnet” anlamında kullanılmıştır (Arends, 2009, s.5). Ancak güvenlik kavramının hangi analiz düzeyinde ele alınması gerektiği, benimsenen teorik perspektife bağlı olarak değişmekte ve tartışmalara neden olmaktadır. Buna göre güvenliğin; bireysel düzeyde, ulusal düzeyde ve uluslararası düzeyde incelenmesi gerektiği yönündeki görüş ayrılıkları güvenlik çalışmalarının kapsamının genişlemesine neden olmuş ve kavramsal çerçevenin mütemadiyen yeniden tanımlanması gerekliliğini beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda geleneksel güvenlik anlayışı, büyük ölçüde askeri unsurlar etrafında şekillenmiş ve ulus merkezli bir anlayışa dayandırılmıştır. Ancak Soğuk Savaş sonrası dönemde bazı güvenlik uzmanları, bu dar kapsamlı yaklaşımı sorgulayarak güvenlik nosyonunun genişletilmesi gerektiğini savunmuş ve güvenlik paradigmasını daha geniş bir perspektifle ele almışlardır (Baylis, 2008, s.73).

2.2.2. Güvenliğin Dönüşümü ve Bazı Teorik Tartışmalar

İkinci Dünya Savaşı’nın ardından ortaya çıkan iki kutuplu uluslararası sistem, güvenlik çalışmalarına iki temel yaklaşımın hâkim olmasına zemin hazırlamıştır. Bunlar, klasik realist güvenlik anlayışı ve neorealist (yapısalcı realist) güvenlik anlayışıdır. Sandıklı ve Emeklier’e göre, uluslararası ilişkiler alanında realist yaklaşımın analizleri, güvenlik çalışmalarına doğrudan kuramsal bir çerçeve sunmasa da uluslararası sistemin yapısına ilişkin görüşleriyle disipline önemli katkılar sağlamıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, klasik realist teori, uluslararası ilişkilerin egemen teorisi haline gelmiş ve güvenlik yaklaşımının biçimlenmesinde de merkezi bir rol oynamıştır. Realist teori, güvenlik nosyonunu, “sürekli ve kaçınılmaz bir güvensizlik ortamı” ya da “potansiyel tehditler karşısında devamlı bir güvensizlik hali” olarak değerlendirmektedir. Bu tanım, uluslararası sistemin kaotik doğasına dair realist varsayımla doğrudan bağlantılıdır (Sandıklı ve Emeklier, 2012, s.5-6).

Realistler, insanın bencil yapısını (egoizm) ve uluslararası sistemde merkezi bir otoritenin olmayışını (anarşi) temel alarak, siyasetin zorunlu bir biçimde güç ve güvenlik odaklı şekillendiğini savunur. Realist yaklaşım, rasyonaliteyi ve devleti merkeze alır. Donnelly’e göre, realizmin özü, anarşi ve egoizmin bir araya gelmesiyle güç siyasetinin nihai zorunluluklarında yatar (Donnelly, 2015, s.54). Realist görüş, genel çerçevede, insanların hayatlarının güvensizlik, kargaşa ve çatışma durumu üzerine kurulu olduğunu ve devletin temelinde de bu güvenlik sorunlarına yönelik nasıl karşı koyabileceğini bilen siyasi bir bilgelik olduğunu savunur (Çıtak, 2014, s.35). Bu görüş Hobbes’un insan doğasına ilişkin temel

varsayımı olan “herkesin herkesle savaşı” yaklaşımına dayanır. Bireyler arasında görülen güç mücadelesi ve tahakküm kurma arzusu, yalnızca bireyler arasında değil, bireyler tarafından inşa edilmiş devletler arsındaki ilişkiler düzeyinde de geçerli sayılır. Bu bağlamda insanların doğasında bulunan hırs ve mücadelenin toplumsal kargaşaya neden olması gibi devletlerin yapısına işleyen bu nitelikler uluslararası alanda soğuk ve sıcak savaşların yaşanmasına neden olmaktadır. Bundan dolayı uluslararası politik alan, bir güç ve iktidar mücadelesi içinde tanımlanmaktadır (Çıtak, 2014, s.36). Uluslararası sistemin kaotik yapısında temel aktörler olan devletler, ülkenin güvenliğini sağlamak için askeri, ekonomik ve eylem gücünü stratejik şekilde kullanarak güç sahibi olmak zorundadır. Ancak temel faktör askeri güçtür. Çünkü uluslararası sistemin anarşik yapısı Makyavelist bir düşünceyle devletlerin varlıklarını sürdürme mücadelesini temel alır (Bayra, 2019, s.177). Bu yaklaşım, güvenlik politikalarını askeri kapasite, stratejik üstünlük ve egemenliğin korunması üzerine inşa eder. Nitekim realist yaklaşım, ekonomik ve eylem gücünü askeri kapasiteyi destekleyen unsurlar olarak görmektedir. Bu bağlamda savaş, uluslararası sistemin olağan bir sonucudur ve devletlerin öncelikli gayesi güvenlik olduğundan dolayı toplumu askerileştirme eğilimi taşır. Bu uygulama, devletlerin tehditler karşısında hayatta kalma mücadelesinin bir yansıması olarak görülür (Karabulut & Değer, 2015, s.72). Buna göre realist teori, uluslararası sistemi sürekli bir mücadele alanı olarak görmektedir. Uluslararası sistemin anarşik yapısı içerisinde devletler sürekli olarak güçlenmek zorundadır. Özellikle askeri kapasite ve savunma gücü, ekonomik kaynaklar ve coğrafi avantajlar gibi unsurlar söz konusu olan gücü oluşturmaktadır.

Neorealist güvenlik yaklaşımı ise uluslararası anarşik sistemde devletlerin rekabetçi ilişkilerini devletler üstü bir otoritenin bulunmamasına bağlar ve maddi unsurların önemini vurgular. Neorealizm, klasik realizmle benzer şekilde devletin güvenliğini önceler. Bu amaç doğrultusunda, maddi kapasitelerin yükseltilmesini ve güç dengesi mekanizmasının kurulmasını önerir (Ağır, 2011, s.101). Yapısal realizm olarak da isimlendirilen Neorealizm, Kenneth Waltz’un 1979’da yayınlanan “Theory Of International Politics” isimli eseriyle sistematik bir güvenlik yaklaşımı haline gelmiştir (Kolasi, 2013, s.158). Neorealizm, klasik realizmin temel öngörülerini korumakla birlikte realist yaklaşımın analizlerine sistem analizini eklemeyerek, güç kavramının fonksiyonunu yeniden açıklar ve teorik bir farklılaşma yaratır. Bu bağlamda, klasik realist yaklaşım, devletlerin mutlak güvenliği için askeri gücünü artırmasını savunurken, neorealist yaklaşım bu görüşü yapısal analiz düzeyine taşıyarak silahlanmada stratejik dengeyi ve ekonomik boyutu öne çıkarır. Neorealist yaklaşım da realist yaklaşımla benzer şekilde, savaşların nedeni olarak uluslararası

sistemin anarşik yapısını sebep göstermektedir. Buna göre, uluslararası sistemin kaotik yapısı, devletlerin devamlı bir güvensizlik içinde hareket etmeye zorlamaktadır. Realist yaklaşımın devletlerin silahlanma zorunluluğu diğer devletler tarafından tehdit olarak algılanmaktadır ve silahlanma yarışına yol açmaktadır (Sancak, 2013, s.126). John H. Herz'in güvenlik ikilemi olarak tanımladığı bu durum, bir devletin güvenlik arayışı, diğerleri için güvensizlik anlamına geldiğini ifade eder (Sancak, 2013, s.126). Bu nedenle neorealist yaklaşım, silahlanmayı devleti hayatta tutma stratejisinin bir parçası olarak görür ve denge politikasını daha istikrarlı bir alan yaratmak adına önemli bulur (Özdoğan, 2019, s.10).

Bir diğer açıdan neo-realist yaklaşım, klasik realizmin askeri güç odaklı yaklaşımını ekonomik faktörlerle genişleterek güvenlik analizine dâhil eder. Bu yaklaşıma göre, devletlere amaca ulaşmak adına tek aracın ordu gücü ve askeri kapasitenin olmadığını Vietnam Savaşı göstermiştir. Ayrıca ekonomik boyutun önemini 1973-1979' da yaşanan petrol şokları da açıkça göstermiştir (Sandıklı & Emeklier, 2012, s.11). Kolasi'ye göre de, Vietnam Savaşı, 1968 toplumsal olayları, Petrol Krizi, Bretton Woods sisteminin çöküşü, çok uluslu şirketlerin yükselişi, neo-liberal dönüşüm ve Soğuk Savaş'ın beklenmedik sonu gibi önemli olaylar, uluslararası sistemde temel bir paradigma dönüşümüne yol açmıştır (Kolasi, 2014, s.130). Sonuç olarak güvenlik kavramının klasik tarzda ele alınışı eleştirilere maruz kalmış ve askeri boyutun yanına toplumsal ekonomik ve çevresel güvenlik boyutları eklenerek genişletilmiştir. Soğuk Savaş'ın 1970'li yıllarda iki kutuplu sert yapısı, 1980'li yıllarda değişen uluslararası sistemle birlikte yumuşama dönemine girmiştir (Waltz, 2008, s.9).

Soğuk Savaş'ın ilk dönemlerinde devletlerarası tehditler ve çıkarlar bağlamında ele alınan güvenlik yaklaşımı (klasik güvenlik çalışmaları) Soğuk Savaş'ın sonlarına doğru şiddet, risk ve korku gibi kavramları da içine alarak yatay eksenli bir genişleme yaşamıştır. Soğuk Savaş döneminde devletlerin tehditlere karşı askeri kapasitesini artırma, istihbarat toplama ve nükleer caydırıcılık stratejileriyle salt kendini güvene alma mantığına dayanmışsa da Soğuk Savaş sonrası dönemde, uluslararası sistemde belirsizlikler artmış ve tehditler çok boyutlu hale gelmiştir (Özdoğan, 2019, s.10). Bu durum, güvenlik analizlerinin sadece sonuçlar üzerinden değil aynı zamanda nedenler üzerinden de analiz edilmesi gerektiği fikrini ortaya çıkarmıştır. Zira gerçek hayatta insanların güvenlik anlayışı salt devletin ve sınırların korunmasından ibaret değildir. Terör, ekonomik krizler ve siber saldırılar gibi yeni tehdit türlerinin ortaya çıkmasıyla birlikte, geleneksel güvenlik anlayışı eleştirilmiş ve güvenliğin daha geniş bir perspektifle analiz edilmesi gerektiği yönünde

tartışmalar ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, Eleştirel Güvenlik Çalışmaları adı altında yeni bir perspektif ortaya çıkmıştır (Birdiqli, 2010, s.234; Brauch, 2008, s.12). Belli başlı güvenlik teorileri olarak zikredilen Eleştirel Güvenlik Çalışmaları, güvenliğin tehdit unsurlarına farklı açılardan yaklaşmıştır (Akgül-Açıkmeşe, 2011, s.49).

Uluslararası İlişkiler disiplininde eleştirel yaklaşım, belli bir bağlam içine yerleştirilmiş ve siyasi çıkarlara göre şekillendirilmiş olan bilişsel süreçlerin, eleştirel bir tutumla analiz edilmesi gerektiğini savunur. Eleştirel yaklaşım, yerleşik/geleneksel bilgeliğin kökten sorgulanmasını merkezine alır. Bu bağlamda eleştirel yaklaşım, küresel güç ilişkilerinin yapılanışını araştırma nesnesi olarak ele alır ve bu yapılanışın, nasıl oluştuğunu, ne tür maliyetlere sebep olduğunu ve hangi alternatif olasılıkların tarihte için olarak bulunduğunu irdeler. Genel olarak bu yaklaşım, geleneksel düşünce biçimlerini şekillendiren sorgulanmamış kabulleri ortaya çıkarmak ve bunların mevcut sosyo-politik düzenle işbirliğini açığa çıkarmayı amaçlar (Devetak, 2015, s.225). Uluslararası sistemin yapısını anarşiyle bağdaştıran realizm, güvenliği devletle sınırlandırarak bireysel, toplumsal ve ekolojik güvenlik boyutlarını dışlar. Bu bakış eleştirel yaklaşıma göre oldukça indirgemeci bir tutumdur. Eleştirel teori, bu bağlamda, realist güvenlik yaklaşımının devlet merkezli analizini ve pozitivist güvenlik paradigmasının epistemolojik çerçevesini tartışmaya açar. Bu bağlamda, eleştirel güvenlik yaklaşımı, çok boyutlu ve normatif bir temelde güvenliği yeniden temellendirerek güvenliğin kimin için ve nasıl inşa edildiğini sorgular (Sandıklı & Emeklier, 2012, s.28).

Post-modern yaklaşım, modernist olarak tanımlanan bütün bilimsel ve toplumsal duruşlara karşı bir meydan okuma ve reddetme olarak nitelenebilecek bir yaklaşımdır. Salt uluslararası ilişkilere değil tüm toplumsal ve doğa bilimlerine karşı alternatif bir perspektif oluşturma çabasıdadır ve her türlü genellemeye muhaliftir. Bu bağlamda post-modern yaklaşım, modernizmin pozitivismine ve rasyonelizmine karşı post-pozitivist bir tavır takınır. Buna göre, post-modernizm'in genel amacı, modernizmin dayanaklarını çürütmeye ve onu olumsuzlamaya yöneliktir (Arı, 2014, s.22). Bu bağlamda post-modern yaklaşım, uluslararası ilişkilerin modernite kaynaklı ötekileştirici kimlik inşasını sert bir şekilde eleştirir. Bu eleştiri özellikle Batı merkezci bakış açısını hedef alır. Buna göre, uluslararası ilişkilerde sıkça kullanılan; savaş-barış, dost-düşman, düzen-kargaşa, yerli-yabancı vb. karşıtlıklar güçlü devletlerin çıkarlarına hizmet eden ve ötekileştirici unsurlardır. Küresel sistemde, Batı merkezli klasik güvenlik anlayışı temelde Batı değerlerini ve güvenliğini incelemektedir.

Çoğu zaman post-modern yaklaşımla aynı anlama gelecek şekilde kullanılan post-yapısalcı yaklaşım, bir şeyin ne olduğundan çok ne olmadığıyla ilgilenir. Daha açık ifade etmek gerekirse, bu yaklaşım, uluslararası sistemi devletler, örgütler gibi aktörlerle ele almak yerine egemenlik, anarşi, kimlik ve dış politika kavramlarının eleştirel analizini yapmakla ilgilenmiştir (Demir, 2021, s.22). Bu yaklaşım, uluslararası ilişkiler disiplininin geleneksel teorilerinin aksine, filoloji alanında sıkça kullanılan “yapı-söküm”, “çifte okuma” ve “soybilim” gibi tekniklerden faydalanarak, uluslararası sistemi, onun anarşik yapısı söylemeni ve modern devlet anlayışını eleştirel bir tutumla yeniden analiz etmeyi amaçlar (Demir, 2021, s.24;). Sandıklı ve Emeklier’e göre, birey güvenliğinin devlet ve toplum arasındaki ilişkiden nasıl etkilendiği, güvenlik çalışmalarının temel problemi haline gelmiştir. Buna göre, topluma odaklanan Kopenhag Okulu’nun aynı zamanda devlet ve toplum arasında denge oluşturma arayışı birey açısından da önemlidir. Bu bağlamda, Kopenhag Okulu’nun güvenlik argümanları, liberal, post-yapısalcı, neorealist ve inşacı yaklaşımların bir kombinasyonudur (Emeklier & Sandıklı, 2012, s.45).

Geleneksel güvenlik yaklaşımının anarşik sistem metaforuyla tanımladığı güvenlik kavramına toplumu da eklemeyen Kopenhag Okulu, güvenlik kavramını daha analitik bir çerçevede sunar. Barry Buzan, Ole Waever, Jaap de Wilde’nin öncülüğünde güvenlik üzerine çalışmalar yapan Kopenhag Okulu, geleneksel realist güvenlik yaklaşımının eleştirisi üzerinden yeni bir güvenlik anlayışı geliştirir. Bu okul, salt askeri tehditleri ve devlet merkezli güvenlik anlayışını yadsıyarak, güvenlik analizlerinde toplumsal grupları, bireyleri, siyasi, çevresel ve teknolojik faktörleri güvenliğin referans nesnelere olarak tanımlayarak genişletilmiş bir güvenlik yaklaşımını öne sürer (Miş, 2014, s.347). Barry Buzan, 1983 yılında yayınlanan “People, State and Fear” adlı eserinde, güvenlik nosyonunun klasik güvenlik anlayışı boyutunun ötesine genişlemesi gerektiğini vurgulamıştır. Devleti ulusal güvenliğin ana aktörü olarak kabul etse de güvenliğin çok katmanlı doğasının daha iyi açıklanabilmesi için insan topluluklarını daha geniş ele alınması gerektiğini belirtir (Buzan, 2015). Bu bağlamda genişletilmiş güvenlik yaklaşımını, bütüncül bir çerçeve sunar. Soğuk Savaş sonrası dönemin güvenlik çerçevesini analiz eden Ole Waever, Buzan’ın toplumsal güvenlik boyutunu derinleştirerek, devletten bağımsız olarak kendi kendini yeniden üretebilen ve varlıklarını sürdürebilen büyük kimlik gruplarının güvenliği olarak tanımlar. Bu anlamda Weaver, güvenliği sadece ulusların güvenliğiyle sınırlandırmadan teorik bir bakış geliştirir (Buzan vd., 1998).

Güvenlik yaklaşımlarına farklı bir perspektif sunan Aberystwyth ekolü, İngiltere’nin Galler bölgesindeki Aberystwyth Üniversitesi

akademisyenlerinin eleştirel güvenlik yaklaşımlarına yaptıkları katkılarla şekillenmiştir. Bu ekol, güvenlik politikalarının ardındaki siyasi iktidar ilişkilerini açığa çıkararak, güvenlik nosyonunun kendisini bir eleştiri nesnesine dönüştürmüştür. Galler ekolü olarak da bilinen Aberystwyth Okulu'nun yaklaşımı, iki temel unsurla diğer güvenlik çalışmalardan ayrılır: Güvenliği özgürleşme kavramı çerçevesinde ele alması ve tehditleri kimlik sorunları ile ötekileştirme süreçleri üzerinden çözümlemesidir (Bayra, 2019, s.193). Sandıklı ve Emeklier'e göre Aberystwyth Okulu'nun öncülerinden biri olan Ken Booth, güvenlik çalışmalarına özgürlük ve güvenlik arasındaki temel ilişkiyi eklemleyerek klasik güvenlik anlayışını dönüştüren eleştirel bir perspektif meydana getirmiştir. Buna göre Booth, Security and Emancipation isimli çalışmasında, uluslararası ilişkilerde politik söylemleri belirleyen kelime ve imgeleri göz önüne alarak gerçekleşen mevcut yapısal dönüşümleri vurgulamış ve realizmin baskın paradigması altında şekillenen geleneksel güvenlik yaklaşımlarına yönelik köklü eleştirilerde bulunmuştur (Sandıklı & Emeklier, 2012, s.56).

Klasik güvenlik anlayışının aksine bu ekol, güvenliğin temel öznesi olarak bireyi merkeze almıştır. Bu yaklaşım, devlet haricindeki tüm toplumsal birimlerin tarihsel süreçte sürekli olarak baskılara, eşitsizliklere ve güvensizliğe maruz bırakıldığını vurgular. Burada ortaya çıkan en önemli noktalardan biri, sosyo-ekonomik ve siyasal adaletsizliklerin ortaya çıkardığı gizli şiddet mekanizmalarıyla, yurttaşlara karşı güvenliğin sağlama sorumluluğu olan devletin tam aksine bireyler için güvensizlik unsuru haline geldiğidir (Kurnaz, 2018, s.322). Bu bağlamda güvensizlik, doğal ve sabit bir durum değil, insanların kendileri tarafından toplumsal olarak inşa edilen bir olgudur. Abersytwht Ekolü bunun çözümü için atılacak en önemli adımı güvenlik kavramının dayandığı politik dünya görüşünü ortaya çıkarmakta bulur. Nitekim, eleştirel güvenlik teorisi, güvenlik nosyonunun askeri boyutunun ötesinde kalan alanları içerecek şekilde genişlemesi değildir. Zira bu ekol, ilk olarak güvenliğin derinleşmesini, ardından genişletilmesi gerektiğini savunur. Bu anlamda güvenliğin derinleştirilmesi, güvenliğin dünya siyasetinde türetilmiş bir nosyon olduğunu kabul etmektir. Bu yaklaşım, güvenlikle bağdaştırılan farklı tutumların belirli politik teorilere dayandığını açığa çıkarmaktır (Kolasi, 2014, s.142-145). Çünkü bu ekole göre, oluşturulan güvenlik algıları hiçbir zaman tarafsız değildir. Tehdit oluşturan unsurların neler olduğu, nelerin korunması gerektiği ve güvenliğin nasıl tanımlandığı, bireylerin ve toplumların zihniyetleri tarafından şekillenir. İşte tam da bu noktada güvenlik, iktidarın sürdürülmesi, toplumsal kontrol ve tahakkümcü söylemlerin yeniden ve sürekli üretilmesine bir meşruiyet alanı açar. Bu bağlamda güvenlik bir korunma ihtiyacından ziyade, belirli bir grubun ya da

grupların çıkarlarını dayatan bir aparat haline gelir. Dolayısıyla bu yaklaşım, devlet ve güvenliğin ontolojik ilişkisini eleştirel bir tutumla açığa çıkarır.

2.3. Güvenlik ve Devlet

Uluslararası ilişkiler disiplininde yaşanan paradigma değişimleri, güvenlik kavramının anlam ve kapsamının dönemselsel olarak dönüşmesine ve değişmesine yol açmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın sonlanmasıyla, 1945-1990'lı yıllar arasında şekillenen iki kutuplu uluslararası sistemde, realist güvenlik anlayışı disiplinin egemen teorisi haline gelmiştir. Buna göre realist/neorealist güvenlik anlayışı, büyük ölçüde devlet güvenliği çerçevesinde ele alınan güç politikalarına dayanmaktadır. Bu yaklaşımda güvenlik, devletlerin varlığını sürdürme mücadelesi olarak kavramsallaştırılmıştır (Buzan vd., 1998, s.21). Ancak 1980'lerde neorealist yaklaşımın yoğun eleştirilere uğraması ve askeri mantığın bir yansıması olarak güvensizliğin asıl sebebi olarak görülmesi, 1990'lı yılların başında eleştirel güvenlik çalışmalarının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Yaramış & Kolasi, 2014, s.200). 1990'lı yıllarda ortaya çıkan Eleştirel Güvenlik Çalışmaları, klasik güvenlik anlayışını sorgulayarak devlet ile güvenlik arasındaki ilişkiyi yeniden analiz etmiştir. Genel anlamda bu çalışmalar realizmin aksine, sınırların belirsiz olduğu, iç ve dışın keskin çizgilerle ayrılmadığı, dost-düşman ayrımının açıkça tanımlanamadığı belirsiz bir dünya tablosu çizmiştir (Yaramış & Kolasi, 2014, s.200). Eleştirel Güvenlik Çalışmaları, güvenliğe olan yaklaşımları açısından belirli konularda ayrışsalar dahi hepsinin ortak noktası, inşacı ya da post-yapısalcı bir temele sahip olmalarıdır. Bu bağlamda Eleştirel güvenlik yaklaşımları, güvenliği verili ya da değişmez bir olgu olarak değil aksine inşa edilmiş ve farklı şekillerde yeniden türetilebilir bir olgu olarak görmektedir (Baysal, 2023, s.148).

Bu bağlamda eleştirel güvenlik çalışmalarıyla ortaya çıkan güvenikleştirme ve söylemsel inşa teorileri, devlet ile güvenlik arasındaki ontolojik ilişkiyi açığa çıkarmaktadır. Daha sonra ayrıntılı olarak tekrar ele alınacak olan bu teoriler bağlamında güvenlik, nesnel bir tehdit olmaktan çok, söylemsel bir inşa süreci olarak görülmekte ve devletler belirli bir olguyu "güvenlik sorunu" biçiminde tanımlayarak, olağanüstü tedbirleri zorunlu ve meşru göstermektedir. Bu bağlamda devletler, belirli olgular üzerinden söylemsel olarak tehditler yaratırken; bu tehditler karşısında istisnai yetkilerle kuşanmayı, ulusal kaynakların güvenlik amaçlı kullanmayı ve siyasi ve hukuki süreçleri askıya almayı meşru gösterecek bir düzen kurmaktadır. Nitekim bu meşruiyet ve kolektif kimlik inşası çerçevesinde devlet, güvenlik söylemini yalnızca varoluşunu pekiştirmek için değil, aynı zamanda tahakkümcü

politikalarına makul bir gerekçe oluşturmak için de kullanır. Kolektif kimlik inşası, birey ve devlet arasındaki ilişkiler ağı da bu sürecin kritik bir parçasını oluşturur.

Buzan'a göre devlet, belirli bir toprak parçası üzerinde egemenlik iddia eden, nüfusu ve kurumsal yapılarıyla somutlaşan, ancak temel varlığını meşruiyet ve kolektif kimlik gibi soyut olgulardan alan siyasi bir organizasyondur (Buzan, 2015, s. 71). Buna göre devletin varlığı yalnızca nüfus ve topraktan ibaret kabul edilemez. Egemenlik, beka ve meşruiyet gibi soyut unsurlar, devletin temel niteliklerini oluşturur. Bu bağlamda bir devletin güvenlik politikaları oluşturulurken yalnızca fiziksel savunması, değil aynı zamanda devletin toplumsal ve siyasi dayanıklılığı, devletlerarası konumu ve iç politikada toplum üzerindeki tahakkümü önemli unsurlardır. Devletin güvenlik ihtiyacı -ister dış tehditlere karşı ister iç istikrarı sağlamaya yönelik olsun- kaçınılmaz olarak bireylerin hak ve özgürlükleriyle gerilimli bir ilişki içindedir. Modern devletin tarihsel süreci incelendiğinde güvenlik paradigmasının oluşumu, devletin toplum üzerindeki egemenlik kapasitesiyle ilişkilidir. Bu süreç eş zamanlı olarak güvenlik devleti olgusunun da epistemolojik temellerini atmıştır. Devlet, güvenlik ve bireysel haklar arasındaki gerilimin kökenlerini anlamak adına Hobbes, Locke ve Rousseau gibi düşünürlerin devlet, özgürlük ve güvenlik arasındaki ilişkiye dair düşüncelerini incelemek gereklidir.

2.4. Klasik Toplum Sözleşmesi Düşünürlerinde Devlet ve Güvenlik

Devlet ile güvenlik arasındaki ilişkinin erken dönem siyasal düşüncedeki izleri, Nicollo Machiavelli (1469-1527) ve Jean Bodin'e (1530-1596) kadar geri götürülebilmektedir. Machiavelli, her ne kadar aydınlanma düşünürü olmasa da, devletin bekası için zor kullanımını ve faydacı politikaları meşru gören yaklaşımıyla modern siyaset kuramının öncülerinden biri olarak kabul edilmiştir (Ağaoğulları, 2015, s.322). Onun güvenlik anlayışı, devletin sürdürülebilirliğini her türlü normatif kaygının önüne koymuştur (325-326). Jean Bodin ise, yasayı egemenin mutlak gücünde temellendirerek (Ağaoğulları, 2015, s.408) güvenliği merkezi otoritenin tekelinde gören bir perspektif geliştirmiştir. Bu bağlamda Machiavelli'nin II.Principe adlı yapıtında ortaya koyduğu devlet akli kavramı ile Bodin'in "Devletin Altı Kitabı" adlı çalışmasında ortaya koyduğu mutlak egemenlik teorisi, modern devletin güvenlikle olan ilişkisinin çerçevesini oluşturmuştur.

Toplum sözleşmesi düşünürleri olarak öne çıkan Thomas Hobbes, John Locke ve Jean-Jacques Rousseau ise, devlet ile güvenlik arasında ontolojik bir bağ kurarak devletin meşruiyetini güvenlik üzerinden inşa etmişlerdir. Nitekim her üç düşünürün

Toplum sözleşmesi kuramı incelendiğinde, her ne kadar farklı koşullar tasavvur edilmişse de, güvenlik nosyonunun bireylerin temel hak ve özgürlüklerini önceleyen ve devletin mutlak zorunluluğunu ortaya çıkaran bir olgu olarak vurgulandığı görülmektedir. Hobbes'un geliştirdiği bencil insan "homo homini lupus" benzetmesi ve savaş hali tasavvuru, Locke'un mülkiyet hakkının korunamadığı özgür ve eşit doğa durumu kurgusu ve Rousseau'nun eşitsizlik öncesi uyumlu toplumu, her biri devletin varoluşsal zorunluluğunu güvenlikle temellendiren bir yaklaşım sunmuştur ve sözleşmecî düşünürleri aynı sorunsal (güvenlik) etrafında ortak bir noktada birleştirmiştir. Bu bağlamda devlet, Hobbes için kaosu durduran bir güç, Locke için mülkiyet öncelikli temel hakları teminat altına alan bir araç ve Rousseau için kolektif iradenin vücut bulmuş halidir. Bu üç sözleşmecî düşünürün teorileri, bireylerin hak ve özgürlüklerini güvenlik karşılığında devlete devrettikleri ortak bir yapı sunar ve aslında bu üç düşünür de güvenliği önceleyerek dönemlerinin siyasal yapılarını meşrulaştırmaya çalışırlar. Bu bağlamda, toplumsal bir aradılığın zorunlu ön koşulu olarak güvenlik ve güvenliğin de ön koşulu olarak devlet bir mekanizma olarak işlevselleştirilir. Devletin güvenlikle iç içe geçişi, ilk olarak Thomas Hobbes (1588-1679), John Locke (1632-1704) ve Jean-Jacques Rousseau'nun (1712-1778) toplum sözleşmesi kavramsallaştırmalarında incelenecektir. Bu inceleme, güvenlik devleti fikrini ve devlet-birey arasındaki güvenlik ilişkisinin nasıl şekillendiğini detaylı bir anlatımla sunacaktır.

2.4.1. Thomas Hobbes: Anarşi-Güvenlik Dikotomisi İçinde Üretilen Devlet

Thomas Hobbes, insanı doğuştan bencil ve kötü olarak ele alır. Ona göre, insanın bu bencil ve kötü tabiatının yarattığı çatışma ve kaos ortamında yani doğa durumunda toplumsal yaşamın oluşması ve bireylerin yaşamını devam ettirebilmesinin tek yolu, insanların özgürlüğünü sınırlandırması ve gücünü aşkın bir otoriteye (egemene) devretmesidir (Hobbes, 2007). Hobbes, bu yaklaşımıyla devletin mutlak gerekliliğini güvenlik nosyonu üzerinden temellendirerek meşrulaştıran bir yaklaşım geliştirmiştir. Onun bu yaklaşımında hem yaşam öyküsü hem de yaşadığı dönemin koşulları etkili olmuştur. 1588'de İngiltere'nin Malmesbury kentinde, dönemin korku atmosferi içinde, henüz yedi aylıkken dünyaya gelen Hobbes, çekingen kişiliğinin nedenini doğumundaki bu özelliğe bağlamış ve siyaset kuramında güvensizlik ile korku kavramlarını merkeze almıştır (Ağaoğulları vd., 1994, s.162). Elbette Hobbes'un siyaset kuramını şekillendiren temel etkeni salt yaşam öyküsünde aramak eksik bir çerçevedir. Hobbes'un siyaset kuramını şekillendiren diğer etkenler arasında dönemin tarihsel koşulları ve entelektüel birikimler de oldukça etkili olmuştur. Bu bağlamda, İngiliz İç Savaşı (1642-1651)

sırasında yaşanan Kral I. Charles'in idamı, monarşinin yıkılışı ve din eksenli mezhep çatışmaları Hobbes'un düşünce sisteminin arka planını oluşturmuştur. On yedinci yüzyılın iki büyük devrimine tanıklık eden Hobbes, Bilimsel devrimle birlikte Orta Çağ'ın teosentrik dünya görüşü yerine yeni doğa bilimleri anlayışını benimsemiş ve insanı mekanik bir perspektifle ele almıştır. Politik devrimle birlikte ise hem mutlakiyetçi hem de liberal unsurları birleştirmiştir (Cevizci, 2016, s.87). Tüm bunların bir sonucu olarak, feodalizme karşı geliştirdiği merkezi devlet modeli, bireylerin temel güvenliğini önceleyen bir yaklaşım geliştirmesine neden olmuştur. Yaşadığı dönemdeki kral ile din adamları arasında yaşanan çatışmalar ve iktidar bölünmeleri, düşünürde kaosun önlenmesi için gücün bölünmemesi gerektiği fikrini doğurmuştur. Şenel'e göre, Hobbes, toplum sözleşmesini, monarşik, hatta mutlak monarşik görüşlerine kanıtlar sağlayacak çıkarsamalar yapmaya el verecek biçimde düzenlenmiştir (Şenel, 1995, s.325-326). Modern dönem siyasal teorilerinde ve özellikle Schmitt'in egemenlik yaklaşımında Hobbes'un mutlak egemenlik yaklaşımının etkileri açıkça görülmektedir. Bu sebeple güvenliğin devletle olan ontolojik bağlantısını daha ayrıntılı biçimde Hobbes'un toplum sözleşmesinde görebiliriz.

2.4.1.1. Hobbes'un Toplum Felsefesi ve Toplum Sözleşmesi

Thomas Hobbes, politik yönetimin nasıl ortaya çıktığını, devletin hangi temeller üzerine kurulduğunu toplum sözleşmesiyle makul bir zeminde açıklamaya çalışır. Yaşadığı çağda ortaya çıkan devrimlerin de etkisiyle bilimi ön plana alan Hobbes, insan doğasını mekanik bir yaklaşımla ele almıştır. Hobbes, insanı, temelde yaşamını sürdürme dürtüsüyle hareket eden bir canlı olarak düşünür ve onu, güvensizlik ile çatışma potansiyelini sürekli içinde taşıyan bir varlık olarak ele alır. Ona göre, insanın toplum içindeki davranışlarının özünde yaşamını sürdürmek ve bunun uzantısı olan güvenlik isteği ile hükmetme arzusu yatar (Hobbes, 2007). İnsanın yaşamını devam ettirmek için içinde bulunduğu durum bitmeyen istekler ve hırsların da nedenidir. Bu bağlamda güvenlik isteği insan doğasının temel gereksinimi ve asal olan bireylerin istekleri ve çıkarlarıdır. Hobbes'a göre, insanın bitmeyen arzuları ve arzularını daima güvence altına alma isteği toplumda "iktidar isteği" biçimine dönüşür. Çünkü insan, ancak başkaları üzerinde egemenlik kurarak güvende hissedebilir. Bu bağlamda, Hobbes'un siyaset felsefesine göre, toplum ve devlet ortaya çıkmadan önce, insanlar güvenlik ihtiyacıyla hareket eden ve kendi güvenlikleri için diğer insanlar üzerinde iktidar kurmaya çalışan bir kalabalıktan meydana gelir (Şenel, 1995, s.322-323). Devletin bulunduğu durumlarda ise iyi ve kötüye karar verici güç egemendir. Fakat devlet yani egemen güç ortaya çıkmadan

önce insanların kendi iyilerini gerçekleştirmeye çalıştıkları bu bencil ve rekabetçi doğa “herkesin herkese karşı savaşı” olarak doğa durumunu yaratır. “Devlet olmadıkça herkes herkesle daima savaş içindedir” (Hobbes, 2007, s.94).

Bu bağlamda, Hobbes’un doğa durumu tasavvuru, insanların güvenliklerini sağlamak için her yolu geçerli gördüğü bir kaos halidir. Aklın temel yasaları, bu savaş ve kaos dolu ortamdaki kurtulmak adına barışı sağlamayı ve gerekirse şiddeti araçsallaştırmayı zorunlu kılar (Hobbes, 2007, s.97). Bu nedenle doğa durumu, insanların doğa haliyle yaşam sürdükleri ama hiçbir politik otoritenin ya da güvenliği sağlayacak kurumların (asker, polis vb.) olmadığı bir yaşam şeklini ifade eder. Düşünür, İngiltere iç savaşından ve kendi teorik çıkarımlarından ilerleyerek bu durumu, hem gerçek hem de varsayımsal bir model olarak ele alır (Cevizci, 2016, s.125). Bu bağlamda Hobbes’un doğa durumu, merkezi egemen gücün olmadığı bir ortamda insan hayatının alacağı biçimi tasavvur eden hipotetik bir analizdir. Doğa durumu analizi, devletin zorunluluğunu insanın bencil yapısına ve güvenlik arayışına dayandırarak kanıtlama amacı taşır (Ağaoğulları vd., 1994, s.188-189).

2.4.1.2. Güvenlik İhtiyacından Doğan Leviathan

Hobbes’a göre, insanların bir arada siyasal bir otoriteyi kabul etmesindeki temel neden, bireylerin şiddet ve ölüm korkularıdır. Doğal ölümden farklı olarak şiddete dayalı ölüm korkusu Hobbes’a göre mutlak kötülük barındıran bir durumu ifade eder ve insanları doğa durumundan çıkmaya iten temel motivasyonu oluşturur (Ağaoğulları, Akal ve Köker, 1994, s.203-204). Nitekim, insanların doğa durumunda yaşadıkları kaotik ve güvensiz ortamdaki çıkışı ancak bireylerin özgürlüklerini bir sözleşmeyle mutlak bir güce (Leviathan) devretmeleri sayesinde aşılabilir (Sarica, 1983, s.63). Bu nedenle, Hobbes’un Toplum sözleşmesi, insanların kendi özgürlüklerini bir ahit yoluyla egemen bir güce (Leviathan) devretmeleri olarak anlam kazanır.

Toplum sözleşmesi en temelde güvenliğin sağlanmasıyla bağlayıcılık kazanır. Bireyler güvenliğin sağlanması karşılığında itaat etmeyi kabul ederler. Yalnız toplum sözleşmesinin işleyebilmesi için suçu işleyen ya da işleyenlere karşı egemen gücün, cezai yaptırım uygulama gücünün olması ve suçlunun bu güçten korkması gereklidir. Bu nedenle egemen, ceza uygulama ve polis gücü kurma yetkisine sahiptir ve egemen tüm yurttaşların iradesini temsil ettiğinden dolayı ve adaletin tanımını egemen belirlediği için onu adaletsizlikle suçlamak mümkün değildir. Bu bağlamda egemenin eylemleri yargılanamaz. Egemenin iradesi sınırsızdır çünkü bireyler tüm

haklarını ona devretmiştir. Yalnızca Tanrı'ya (doğa yasasının yaratıcısı) karşı sorumludur. Egemen mutlak yetkisi dâhilinde ülkenin savunmasından sorumlu olarak, savaş ve barış yapma hakkına sahiptir. Vergi koyabilir, ülkenin savunması için tebaasını askere çağırabilir (Cevizci, 2016, 135-136). Hobbes'a göre, bireylerin itaati, egemenin cezalandırma gücünden duydukları korkuyla sağlanır. Bu nedenle, yasama, yürütme ve yargı yetkilerinin tamamı egemenin bünyesinde toplanmalıdır. Egemenin iradesini temsil eden yasalar, özel mülkiyetin sınırlarını ve adaletin içeriğini ve kapsamını belirleyen temel normlardır. Bu yönüyle güçler ayrılığı fikrini reddeden Hobbes, otoritenin bölünmesini kargaşaya ve savaşa neden olacak bir zaaf olarak görür (Cevizci, 2016, s. 135-136).

Hobbes'a göre, insanları yabancıların saldırılarından ve iç çatışmalardan korumak, emeklerini güvence altında tutmak ve herkesin ihtiyacı olan refah ortamını yaratmak için tek çözüm, bütün bireylerin kudret ve güçlerini tek bir kişiye veya seçilmiş bir iradeye devretmesiyle mümkündür (Hobbes, 2007, s.129-130). Bu, bireylerin güvenlik için, bir egemen seçmesi ve egemenin tüm kararlarını kendi iradesi sayarak egemene tabi olması anlamına gelmektedir. Hobbes bunu, "*Büyük bir topluluğun üyelerinin yaptıkları ahitlerle, her birinin huzur ve sükûnu ve artık savunmaları için, içlerinden birinin, onun uygun bulacağı şekilde, hepsinin birden gücünü ve imanlarını kullanabilmesidir*" şeklinde ifade etmiştir (Hobbes, 2007, s.130). Düşünür, egemen ve uyruğun arasındaki farkı da şöyle açıklar. "*Bu kişiliği taşıyana EGEMEN denir ve onun egemenlik kudretine sahip olduğu söylenir; onun dışında kalan herkes ise, onun UYRUĞU'dur*" (Hobbes, 2007, s.130). Hobbes burada devleti, toplum sözleşmesinin koruyucu gücü ve sadık kalınması gereken otorite olarak konumlandırır (Bayra, 2019, s.87). Böylece Hobbes, doğa durumunu sonlandırmak ve güvenliği sağlamak için yapay bir insan yaratır (Hobbes, 2007, s.156). Bu bağlamda insanların temel ihtiyacı olan güvenlik ihtiyacı, devleti oluşturmuştur. Ya da başka bir deyişle, devlet insanların güvenlik ihtiyacı üzerine kurulmuş bir yapıdır. Hobbes bunu, "*Devletin amacı, bireysel güvenliktir. Doğal olarak özgürlüğü ve başkalarına egemen olmayı seven insanların, devletler halinde yaşarken kendilerini tabi kıldıkları kısıtlamanın nihai nedeni, amacı veya hedefi, kendilerini korumak ve böylece daha mutlu bir hayat sürmek... insanların doğal duygularının zorunlu sonucu olan o berbat savaş durumundan kurtulmaktır.*" şeklinde ifade eder (Hobbes, 2007, s.127). Burada belirtilmesi gereken temel husus, Hobbesçu perspektifte güvenlik, devletin mutlak iktidarını meşrulaştıran bir işlev görmektedir.

Thomas Hobbes'un toplum sözleşmesi ile temelinde geliştirdiği devlet

kuramı, doğa durumunda bulunan bireylerin güvenlik endişesiyle doğal haklarını ortak bir otoriteye devretmesi ile biçimlenir. Hobbes'un perspektifinden devlet, sadece kendi için oluşturulmuş bir amaç olarak değil, insanların temel hak ve özgürlüklerini korumak, bir refah ortamı yaratmak için oluşturulmuş işlevsel bir mekanizmadır. Bu yaklaşımla Hobbes, insan türünün devamlılığı ve kargaşa ortamını sonlandırması gibi temel ihtiyaçlara hizmet eden araçsal bir form taşır. Bu bağlamda oluşturulan Leviathan metaforu bireylerin kolektif iradesiyle oluşturulan ve güvenlikle yükümlü olan devleti temsil eder (Hobbes, 2007).

2.4.2. John Locke: Hakların Korunması Bağlamında Güvenlik-Devlet İlişkisi

Locke'un toplum sözleşmesinin temelinde, devlet, kolektif güvenliği sağlayan bir aygıt olarak, yurttaşlarının yaşam, özgürlük ve mülkiyet haklarını koruyan ve meşruiyetini bu zorunluluktan alan bir üst yapıdır. Bu bağlamda John Locke, devletin ontolojisini ve siyasi iktidarın meşruiyetini diğer sözleşmeciler teorisyenlere benzer şekilde doğa durumu ve toplum sözleşmesi kavramsallaştırmalarıyla teorik bir çerçevede sunar. John Locke'un doğa durumu tasavvuru, Hobbes'un "herkesin herkesle savaşı" şeklindeki kötümser tasvirinden temel farklılıklar gösterir. Hobbes'un doğa durumu yaklaşımına karşın Locke'un doğa durumu tasavvurunda insan, doğa yasanın sınırları içinde, başkalarının iradesine bağlı olmaksızın eylemlerini düzenleyebildiği; mülkiyet ve kişiliği üzerinde uygun olduğunu düşündüğü biçimde tasarruf edebildiği bir özgürlük halinde bulunur (Locke, 2012, s.9). Ancak belirtmelidir ki, iki düşünür her ne kadar doğa durumu ve toplum sözleşmesi tasavvurlarını farklı koşullar bağlamında ele almış olsa da, birleştikleri temel nokta, ikisinin de güvenliği önceleyerek dönemlerinin siyasal yapılarını meşrulaştırmaya çalışmış olmalarıdır. Nitekim, Hobbes'un doğa durumunda korku, kötülük ve kaos nedeniyle güvenlik ihtiyacı öncelenirken; Locke'ta bu durum, doğal yasanın ihlaline karşın zorlayıcı bir yaptırımın bulunmamasından dolayı ortaya çıkarak devletin meşruiyetini açıklamaya çalışır.

2.4.2.1. Locke'un Doğa Durumu Tasavvuru ve Toplum Sözleşmesi

Locke'a göre siyasal otoritenin doğasını doğru anlamak ve onu kökeninden türetebilmek için, insanların doğa durumundaki hallerini bilmek gereklidir. Bu bağlamda Locke, doğa durumunu insanlar arasında hiyerarşik bir egemenlik ve yetki ilişkisinin bulunmadığı, tüm iktidar ve yetkinin karşılıklılık ilkesine dayandığı bir eşitlik ve barış hali olarak tasavvur eder (Cevizci, 2016, s.505). Daha açık ifade etmek gerekirse, doğa durumu, insanların başkasının iradesine bağlı olmaksızın sadece "Doğa Yasası'na" uygun şekilde hareket ettiği, malları ve kendi varlıkları

üzerinde diledikleri gibi tasarrufa sahip oldukları yetkin bir özgürlük durumudur (Locke, 2012, s.9). Kimse diğerinden daha fazla yetki ve güce sahip değildir. Doğa, aynı cinsten, benzer yeteneklere sahip ve aynı doğal kaynaklara erişimi olan insanlar arasında tabi kılma ve tabi olma düzeneğini tesis etmemiş ve tüm insanları eşit şekilde yaratmıştır. Ancak Locke, tüm insanların temelde eşit olduğunu vurgulamakla birlikte, bu eşitliğin her bakımdan mutlak bir eşit olmadığını düşünür. Nitekim onun doğa durumundaki eşitlik vurgusu, insanları; can, mal ve yaşama haklarının dokunulmazlığı bakımından eşit tutar. Bu bağlamda insanlara, başka insanları ortadan kaldırma, öldürme ve tahakküm altına alma gibi haklar tanımaz (Locke; 2012, s.10-11; Cevizci, 2016 s.506). Doğuştan özgür olan insanların eşitliği bu bağlamda daha çok hakların tasarrufu üzerine bir eşitlik olarak görülebilir. Locke'a göre doğa durumu, bir özgürlük hali olsa da başıboş bir anarşi yoktur. Bireyler kişilikleri ve mülkiyetleri üzerinden geniş haklara sahiptirler ancak kendilerini veya sahip olduklarını yok etme özgürlüğüne sahip değildirler. Doğa durumu, herkesi bağlayan bir doğa yasası ile düzenlenmiştir. Bu nedenle Locke'a göre, akıl tüm insanlara birbirlerinin yaşamına, özgürlüğüne ve mülküne zarar vermemesi gerektiğini öğretir (Locke, 2012, s.10-11). Doğa yasası şeklinde ifadesini bulan bu ilkeler, bütün insanlar için bağlayıcılık gösterir. Locke'a göre, doğa yasası evrensel ve akılcı ilkelerle insan davranışlarını düzenleyen Tanrı'nın iradesinin bir yansımasıdır çünkü Tanrı insanları benzer yetkilerle yaratmıştır. Bu yönüyle doğa yasası, evrensel akla dayanan kurallar barındırır (Ağaoğulları vd., 2009, s.165-166 ; Locke, 1999, s.19).

Locke'un evrensel akılcılık anlayışı, insanı özgür, eşit ve akıl yasasına bağlı görürken doğa yasasını çiğneyenleri akıldışı davranmış sayar ve doğa yasasını çiğnemekle suçlar. Doğa yasasını çiğneyen akıldışı insanların cezalandırılması Locke'un düşüncesinde önemlidir, zira herkesin eşit olduğu durumda cezalandırma yetkisinin kime ait olacağı belirsizdir. Dolayısıyla doğa durumunda insanların eşit ve özgür olduğunu belirten Locke, cezalandırma hakkının da eşitliğin doğal bir sonucu olduğunu vurgular. Nitekim o, her insanın doğa yasasını eşit uygulama yetkisine sahip olmasının bir sonucu olarak, insanların benmerkezci eğilimleri olabileceğini ve bu durumun adaletsizliklere yol açacağını düşünür. Buna göre, insanların siyasi bir otorite olmadan da barış içinde yaşayabilecekleri bir durum tasavvuru yapan Locke, aklın yasasına uygun olarak barış içinde eşit ve özgürce yaşayan insanların devletli topluma geçişini temellendirmek için bir savaş durumu olasılığına ihtiyaç duyar. Bu bağlamda, Thomas Hobbes'tan farklı olarak sözleşmesini, doğrudan bir savaş ve kargaşa durumuyla değil, doğa durumundaki potansiyel savaş tehdidinden söz ederek temellendirir. Siyasi otoritenin varlığını meşrulaştırmak için, insanlar arasında

bulunan yetki eşitliğinden potansiyel bir tehlike olarak söz eden Locke, insanların çıkarları doğrultusunda seçimler yapacaklarını göstermeye çalışan geçerli gerekçeler sunmaya çalışır (Cevizci, 2016, s.509). Bu gerekçelerin en başında, Locke, eşitlik ilkesi gereğince, doğa yasasını ihlal edenlerin her birey tarafından cezalandırılabileceğini savunur. Çünkü ona göre, yasanın ihlal edilmesi sadece bireyleri değil tüm toplumun barış ve emniyetini tehdit etmesinden kaynaklanır. Bu görüşünü şu sözlerle temellendirir. *“Bu durumda, her bir kişinin doğa yasasını çiğneyenleri, yasanın ihlalini engelleyebilecek derecede cezalandırma hakkına sahip olmasını sağlayan doğa yasasının yürütülmesi her insanın ellerine verildiğinden [...] bütün insanlar başkalarının haklarını çiğnemekten ve birbirine zarar vermekten alıkonulabilir”* (Locke, 2012, s.11). Ancak Locke’a göre bu durum, keyfi ve insanların ihtirasına bağlı olarak uygulanabilecek bir durum değildir. Yalnızca soğukkanlılıkla, akıl ve vicdanın emrettiği şekilde hareket eden, suçun ağırlığıyla orantılı cezalar veren bir iktidar gereklidir (Locke, 2012, s.12). Bu bağlamda toplum sözleşmesi, cezai yaptırımı uygulayabilecek üstün bir siyasi otoritenin gerekliliğini vurgular. John Locke siyasal iktidarı, mülkiyeti düzenlemek ve korumak maksadıyla ölüm cezası dâhil olmak üzere çeşitli cezaları öngören yasalar yapma yetkisine sahip bir mekanizma olarak görür. Ayrıca bu iktidarı, topluluğun gücünü hem bu yasaları uygulamak hem de devleti dış tehditlere karşı savunulmak için kullanmasını ve bütün bunları kamu yararını gözeterek yürütmesini öngörür (Locke, 2012, s.8).

Locke’a göre siyasal iktidarın temel görevi, mülkiyeti düzenlemek ve korumaktır. Bu bağlamda doğa durumundan sözleşmeyle siyasal topluma geçen insanlar, tüm haklarını değil yalnızca mülkiyetin ve güvenliğin sağlanması için gerekli sınırlı yetkileri devreder. Bu, mutlak bir iktidarın yerine koşullu ve meşruiyetini toplumun rızasından alan bir iktidar mekanizması olması gerektiği anlamına gelir (Ağaoğulları vd., 2009, s.169). Buna göre mülkiyetin korunması Locke’un liberal devlet anlayışında merkezi bir rol oynar. Nitekim doğa durumundan sivil topluma geçişin temel nedenlerinden biri mülkiyet hakkının korunmasıdır. Locke’a göre, sivil toplum, doğa durumunda bulunan insanların birleşerek bir toplum oluşturmaya ve üst bir otorite çatısı altında politik bir bütün meydana getirdiklerinde ortaya çıkar (Toku, 2003, s.89). Hobbes, devletin varlık nedenini doğa durumundaki savaş ve kaos tehdidiyle temellendirirken, Locke ise devlete yasa koruyucu bir rol biçer. Ancak temelde her iki teorisyen de güvenliği merkeze alarak devleti zorunlu bir mekanizma olarak kurgular. Genel itibari ile Locke, “birey özgürlüğü, mülkiyet hakkı ve sınırlı devlet anlayışı” temelinde tanımladığı toplum sözleşmesini, bireylerin doğal haklarını korumak maksadıyla oluşturduğu rasyonel bir uzlaşma olarak sunar. Locke’a göre devletin sınırlı ve meşru bir iktidar olması gereklidir ve devlet

sınırlı olarak salt cezalandırma hakkını elinde bulundurur. Çünkü doğa durumundaki eşitlik ve özgürlük cezalandırma ve yargılama yetkisinin bireylerin inisiyatifine bırakılmış olması, doğal haldeki barışın güvensizliğine neden olmakta ve adaletsizlik ve belirsizlik riskini doğurmaktadır (Locke, 2012, s.57-58) ve bu nedenle insanlar, sadece cezalandırma hakkını devrederek doğa halinde kendilerine ait olan hakları korurlar. Ancak Şenel'e göre toplumun üyeleri salt yargılama ve cezalandırma hakkını değil, toplumun bazı doğal haklara saygı ve onları muhafaza etme çerçevesinde düzenlenmesi yolunda yasama ve yürütme haklarını, dolayısıyla siyasal haklarını da devlete devretmişlerdir (Şenel, 1995, s.342). Böylece devlet, bireylerin haklarını korumak adına üstlendiği cezalandırma yetkisinin yanı sıra toplumsal düzeni tesis etme ve güvenliği sağlama aygıtı olarak, yasama yargı ve yürütme yetkilerini de örtülü bir şekilde üstlenmiş olur. Devletin müdahale alanı güvenlik aparatıyla örtük bir şekilde meşrulaştırılmış olur.

2.4.2.2. Locke İmtiyaz Yetkisi ve Güvenlik

Locke'un düşüncesinde bir diğer önemli nokta imtiyaz kavramıdır. Locke, imtiyaz kavramıyla, özgürlükçü söyleminin ötesine geçerek daha çok güvenlik odaklı liberal bir çerçeve sunar. Ona göre imtiyaz (ayrıcalık) kavramı, toplumun iyiliği adına yürütme erkine bırakılan takdir yetkisidir. Locke imtiyaz yetkisini ayrıntılı olarak şu şekilde ifade eder; “*Yasama ve yürütme iktidarlarının ayrı ellerde oldukları yerlerde (bütün ılımlı monarşilerde ve çerçevesi doğru çizilmiş yönetimlerde olduğu gibi), toplumun iyiliği, bazı şeylerin yürütme iktidarına sahip olan kişinin takdirine bırakılmasını gerektirir. Çünkü yasamacılar, yasalarla topluluğa yararlı olabilecek her şeyi öngöremediklerinden ve hesaba katamadıklarından, iktidarı ellerinde tutan yasaların yürütücüsü, yerel yasanın bir talimat vermediği birçok durumda, yasama, usulüne uygun biçimde toplanarak çözüm buluncaya kadar, ortak doğa yasasıyla, bu iktidarı, toplumun iyiliği için kullanma hakkına sahiptir...*” (Locke, 2012, s.106). Neocleous'a göre Locke'un imtiyaz yetkisi, takdire bağlı olarak, yasalara dayanmayan hatta bazı durumlarda yasalara rağmen kamu yararına bağlı olarak eylemde bulunma yetkisidir. Bu bağlamda bu yetki, yöneticilere yasaların dolduramadığı boşluk durumlarında kendi takdir yetkilerini kullanma hakkı sağlar. Gerektiğinde yasaları aşan kararlar verebilme ve yasalara aykırı hareket edebilme yetkisi, olağanüstü bir yetki olup keyfi uygulama riskini taşıyan bir haktır (Neocleous, 2014, s.29). Bu bağlamda Locke'un özgürlük temelli yaklaşımında imtiyaz yetkisi önemsiz bir ayrıntı gibi görünse dahi devlet ve güvenlik olgularını içkinleştiren oldukça önemli bir detaydır.

Özetle, Locke'un siyaset teorisinde devletin meşruiyeti ve gerekliliği, temelde güvenlik ihtiyacına dayanır. Ona göre, doğa durumunda bireyler eşit ve özgürdür; ancak bu durum kalıcı olmadığı için bir savaş potansiyelini de içinde barındırır. Buradan hareketle, özgürlük ve mülkiyet gibi temel hakların güvence altına alınması ve barışın devamlılığı adına bireyler, siyasal bir toplum meydana getirerek devletin otoritesini kabul etmektedirler. Bu bağlamda güvenlik, sözleşmeyle temellendirilen devletin, ortaya çıkışını haklı kılan temel unsurdur. Kolektif güvenliği tesis eden bir araç olarak devlet, bireylerin yaşam, özgürlük ve mülkiyet haklarını güvence altına alarak doğa durumundaki belirsizlikleri ortadan kaldırmaktadır. Bu bağlamda devlet bir güvenlik aygıtı olarak meşrulaştırılmıştır.

2.4.3. Jean-Jacques Rousseau: Kolektif Güvenlik Anlayışı

Jean-Jacques Rousseau, diğer iki sözleşmecî düşünür Hobbes ve Locke gibi devletin var olma zorunluluğunu toplum sözleşmesi üzerinden meşrulaştırır. Nitekim her üç düşünürün sözleşme mantığında belirgin olan nokta, modern egemen devletin var olmadığı bir durumda insanoğlunun iyi ve erdemli bir yaşam süremeyecek olmasıdır. Hobbes'ta, doğa durumunun savaş ve acı dolu olması, Locke'ta doğa yasasına karşı çıkan akıl dışı insanları cezalandırıcı bir otoritenin olmaması ve Rousseau'ya göre ise, modern dönemin yozlaşmış toplumundan doğa öncesi uyumlu topluma geri dönüşün mümkün olmamasından kaynaklanan bozgunluk halini sona erdirecek bir üst otoritenin varlığı güvenlikle gerekçelendirilir (Polat, 2022a, s.255). Bu bağlamda Jean-Jacques Rousseau'nun yozlaşmış modern toplumu nasıl gördüğü siyaset felsefesini ve devlet anlayışını anlamak açısından önemlidir.

Bir aydınlanma filozofu olarak Jean-Jacques Rousseau, hem bir Aydınlanma düşünürü hem de Aydınlanma'nın bir eleştirmenidir. Mehmet Ali Ağaoğulları'na göre, Montesquieu ve diğer aydınlanma düşünürleri, merkezi devleti özgürlüğe karşı bir despotluk olarak görüp eleştirirken, Rousseau, tam aksine gerçek özgürlüğü mutlak egemenliğin olduğu merkezi bir devlette ve halk egemenliğinde mümkün görmüştür (Ağaoğulları, 2010, s.9). Cevizci'ye göre de tam bir aydınlanma düşünürü olan Rousseau, diğer rasyonalist Aydınlanma düşünürlerinden farklı olarak uygarlaşmanın olumsuz yönlerini vurgulayan sentimentalist bir filozoftur (Cevizci, 2017, s.369). Rousseau, çağdaş dünyanın yapay ihtiyaçlar yaratarak insanları köleleştirdiğini ve toplumda derin eşitsizlikler yarattığını düşünür (Rousseau, 2007).

Rousseau'ya, asıl sorun içinde buldukları burjuva değerlerine göre şekillenmiş olan çağdaş toplumdur. Düşünüre göre bu toplum, rekabetin, para

hırsının, bencilliğin ve üstünlük tutkusunun hâkim olduğu kötü bir toplumdur. Bu kötü toplumun kaynağı eşitsizliktir (Ağaoğulları, 2015, s.573). Rousseau, modern toplumun, erdemsizliği ve özgürlük ruhunu yok ettiğini bunun da bilim, sanat ve bir şey biliyormuş gibi yapan ancak bir şey bilmeyen düşünürlerin körüklediğini düşünür. Bu nedenle aydınlanma düşünürlerine eleştirilerde bulunur ve çağdaş toplumu doğa durumunun eşitlikçi yapısına geri dönülemeyecek kadar yoz bulur. Ancak bunu düzeltmenin yollarını arar (Ağaoğulları, 2010, s.32). Bu bağlamda Rousseau'nun çıkış noktası, çağdaş toplumun eşitsizlikten kaynaklanan güvensiz yapısını düzeltecek bir üst otoritedir. Rousseau'ya göre, modern toplumun güvensizliği, ancak genel iradeye dayalı bir toplumsal sözleşme yapılarak son bulabilir.

2.4.3.1. Rousseau'nun Doğa Durumu Tasavvuru

Rousseau'nun modern devleti güvenlik üzerinden meşrulaştırmakta kullandığı doğa durumu, özü itibarıyla insanın doğal halini tanımlamak için insanı tarihsel süreçte edindiği tüm yapay niteliklerden (dil, ahlak, mülkiyet ve toplumsal ilişkiler gibi) soyutlamaya dayanır. Onun yaptığı, insanı modern toplumun tüm özelliklerinden soyutlayarak, doğa halinde bulunan saf insanı ortaya çıkarmaktır. Rousseau'nun doğa durumu hipotetik bir nitelik taşımaktadır ancak bunu yaparken kronolojik bir yol izler (Ağaoğulları, 2010, s.36).

Rousseau'nun doğa durumundaki insan tasavvuru, özü itibarıyla toplumsal bir varlık değildir. İnsanlar doğada türdeşleriyle hiçbir sosyal ilişki kurmaz ve yalnız başına yaşarlar. Öyle ki cinsellik gibi fizyolojik dürtüler bile herhangi bir birlikteliğe yol açmaz Bu bağlamda doğayla iç içe olan bu vahşi insan, dil yetisine sahip olmadığından aklını en düşük seviyede kullanır. Rousseau, aklını en düşük seviyede kullanan doğal (vahşi) insanı iki temel duygu ile tanımlar. Bunlardan ilki, kendine karşı duyduğu sevgi (amour de soi), diğeri ise acıma duygusudur. İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kökeni isimli kitabının ön sözünde Rousseau bu durumu şöyle ifade eder: “*Saniyorum, mantıktan daha önemli olan iki ilkeyi algılayabilirim. Bunlardan biri kendi refahımız ve huzurumuza olan ilgimizi uyandırır; diğeri acı çeken ya da ölen, özellikle kendi türümüzden başka bir duyarlı varlık görüldüğünde doğal bir rahatsızlığa neden olur. Sağduyu, bu iki prensip arasında uzlaşma ve bileşim oluşturacak konumdadır*” (Rousseau, 2003, s.24). Bu bağlamda duygusal donanım, insanın türdeşleriyle uyum içinde yaşamasını ve bireysel varlığını devam ettirmesini sağlar. Doğal insanın doğaya uyumlu ve zararsız yaşantısı doğanın maddi koşullarıyla birleştiğinde ise tam anlamıyla rekabetsiz ve barış ortamı ortaya çıkarır.

Buna göre, doğal insanın yalnızca fizyolojik ihtiyaçlarla sınırlı olan arzuları ve doğanın insan gereksinimlerini bolca karşılaması, rekabet ve eşitsizlik ortamının oluşmasını engeller (Ağaoğulları, 2015, s.575). Rousseau'nun doğa durumu tasavvurunda öne çıkan bir diğer nokta, insan ile hayvanın ayrıştığı temel nitelik farklarıdır. Rousseau'ya göre insanı hayvandan ayıran iki temel nitelik vardır. Bu niteliklerden ilki, insanın doğaya karşı eylemlerinde seçim yapabilme özgürlüğüdür. İnsanda razı olma ya da karşı koyma özgürlüğü vardır. İkincisi ise olgunlaşma becerisidir (Rousseau, 2003, s.39). Rousseau'nun olgunlaşma dediği gelişme yetisi insanın değişmesini ve ilerlemesini sağlar. Düşünürce göre insanın bu özelliği, aynı zamanda tüm talihsizliklerinin kaynağıdır; onu masum doğal halinden koparıp yozlaşmaya ve doğaya zorbalık etmeye sürükleyen bu özelliğidir (Rousseau, 2003, s.39-40). Bu iki temel yeti, doğa durumunda gizil halde bulunur. Ancak dışsal koşulların değişmesiyle birlikte etkinleşir ve insanın dönüşümünü başlatır. Bu dönüşümle birlikte insan geri dönüşü olmayan bir tarihsel sürece girer. Artık doğal durumdan çıkış başlamıştır. Rousseau'ya göre doğa durumu durağan, tarih dışı ve değişmeyen bir durumdur. Eğer dış koşullar tesadüfen değişmeseydi, insan doğal halinde kalmaya devam ederdi. Bu nedenle Rousseau, doğa durumunu toplumun doğrudan kaynağı olarak görmez. Toplumsallaşma, rastlantısal dış etkenlerle insanın iç potansiyellerinin etkileşimi sonucu oluşan tarihsel bir süreçtir.

Ağaoğulları'nın belirttiği üzere, Rousseau'ya göre doğal insanın toplumsal duruma geçişi uzun ve aşamalı bir süreçte meydana gelir. Ona göre, doğa durumu siyasal toplumun kurulmasıyla ancak tamamen son bulur. Bu aşamaya varana kadar insan "ikinci doğa durumu" olarak isimlendirdiği doğal hal ile çağdaşlaşma arasında bir arafta yaşar. Sürecin tamamlanması dört temel aşamadan geçerek ilerlerler ve siyasal topluma geçişle son bulur (Ağaoğulları, 2010, s.50).

Rousseau'ya göre doğal insan, saf bir ben sevgisi (amour de soi), kendini koruma içgüdü ve doğal merhamet duygusuyla doğada özgürce yaşayan bir canlıdır. Doğayla iç içe yaşamını sürdürebilen vahşi insanın kolektif yaşama geçişini Rousseau, rastlantısal ancak zorlayıcı doğa olayları olarak görür. Ona göre, İklim değişiklikleri, kıtaların kayması, afetler (yanardağ patlamaları, sel, kıtlık, kuraklık vb.) gibi öngörülemez dışsal etkenler, insanları birbirine yakınlaşmaya ve kalıcı birliktelikler kurarak ilk evreden bir arada çıkmaya mecbur etmiştir (Cevizci, 2017, s.92; Rousseau, 2003, s.70).

İkinci evrede ise, Rousseau'nun ilk devrim olarak isimlendirdiği teknik gelişmeler yaşanır. Rousseau'ya göre bu zamana kadar ormanda yaşamış olan

insanlar, yerleşik bir hayat tarzı benimseyerek zamanla bir araya gelerek değişimi başlatır (Rousseau, 2003, s.70). Bu bağlamda insanların bir araya gelmesiyle oluşan ilkel topluluklar, avcı-toplayıcı ekonomiye dayanmakla birlikte mülkiyet kavramından da yoksun bir yapıdadır (Ağaoğulları, 2010, s.52). Rousseau'ya göre gurur, kıskançlık ve aşağılama gibi yapay duygular bu evrede oluşmuştur. İnsanlar, fiziksel ve zihinsel yetileriyle kendi aralarında astlık ve üstlük durumunu belirleyebilir hale gelmiştir (Ağaoğulları, 2010, s.53).

Üçüncü evrede, Rousseau'ya göre metalürji ve tarım büyük devrimi getiren iki bilimdi (Rousseau, 2003, s.73). Büyük devrimle birlikte gerçekleşen tarım ve madenciliğin keşfi, insanlık tarihinde büyük bir dönüşüm başlatmıştır. Bu devrimle birlikte insanlar doğal işbölümünden toplumsal işbölümüne geçerek, artı ürünü bulmuşlardır. Rousseau'ya göre özel mülkiyetin temellerini döşeyen bu gelişmeler insanlığın doğal eşitliğini onarılamaz biçimde bozmuştur (Rousseau, 2007)

Dördüncü ve son aşamada, toplumda kesin sınırlarla ayrılmış iki sınıfın belirlediği dönemdir. Bir uçta mülk sahibi olmayan yoksul taraf, diğer uçta servetine servet katmaya çalışan zenginler vardır (Cevizci, 2017, s.394). Zenginlerin ilk el koyma hakkı gibi gerekçelerle özel mülkiyet formunu kabul ettirme çabaları, kanlı savaşların hüküm sürdüğü bir çatışma dönemine yol açar. Bu bağlamda Rousseau, Hobbes'un şiddetin kaynağını insanda bulmasını eleştirir. Ona göre şiddet insanın doğasında değil, toplumsal eşitsizliklerde yatar (Ağaoğulları, 2010, s.56). Eşitsizliğin oluşturduğu bu kaos ortamı insanlığı bir barış arayışına iter. Rousseau'ya göre toplum sözleşmesi, bozulmuş düzenden çıkışın zorunlu adımdır.

2.4.3.2. Rousseau'da Toplum Sözleşmesi ve Devlet

Rousseau yukarıda özetlenen tüm bu kaotik tablonun üstesinden güvenliğin modern devlete emanet edildiği bir meşruiyet üretme mekanizmasıyla gelir. Bu meşruiyet mekanizmasını kurgulayabilmek üzere tahayyül ettiği fiktif tablo oldukça yaratıcıdır. Buna göre doğa durumundaki insan, başlangıçta temel ihtiyaçlarını özgürce ve zahmetsizce karşılayabilen bir varlıktı. Ancak rastlantısal olarak gelişen doğa felaketleri sonucunda insanların bir araya gelmesiyle başlayan toplumsallaşma süreci ve mülkiyetin ortaya çıkışı, kaçınılmaz olarak eşitsizlikleri, sınıf çatışmalarını ve toplumsal savaşı beraberinde getirdi. Rousseau'ya göre, tüm bunların sonucunda başlayan kaos ortamı insan türünün yok olmasına neden olacağından dolayı insanların bir güç birliği içine sokulması kaçınılmazdır (Ağaoğulları, 2015, s.581). Rousseau'ya göre bu güç birliğini oluşturmak için, her birey kendisinin de zararlı

çıkmayacağı şekilde, gücünü ve özgürlüklerini başkalarının güç ve özgürlüklerine bağlamalıdır. “*Her birimiz bütün varlığımızı ve gücümüzü bir arada genel istemin buyruğuna verir ve her üyeyi bütünün bölünmez bir parçası kabul ederiz*” (Rousseau, 2013, s.15). Rousseau’ya göre bunu gerçekleştirmenin çözümü toplum sözleşmesidir. Buna göre, toplumdaki her birey, başkalarına tanıdığı her hakkı kendisi için de talep eder. Bu sayede verdiklerinin hem karşılığını alır hem de özgürlüklerini koruma altına almış olur (Rousseau, 2013, s.14). Toplum sözleşmesi ile birlikte insanları bir araya getiren irade bireylerin kişisel varlıklarının ötesine geçerek kolektif bir beden veya tüzel bir kişilik yaratır. Bu yeni siyasal bütün, ortak bir benlik, ortak bir irade ve ortak yaşam ilkesi üzerine kurulur. Tarihsel olarak “site” adı verilen bu yapı, modern dönemde cumhuriyet ya da politik bütün olarak tanımlanır. Bu kolektif varlığa üyeleri; edilgin olduğu zaman devlet (etat), etkin olduğu zaman egemen varlık, diğer devletler karşısında da egemenlik (puissance) derler. Rousseau’nun ortaklar olarak isimlendirdiği bireyler ise birlik olarak “halk”, egemen otoritenin bir parçası olarak “yurttaş”, devletin yasalarına tabi olarak “uyruk” adını alırlar (Rousseau, 2013, s.15). Bu bağlamda toplum sözleşmesi, bireylerin hür iradeleriyle meydana getirdikleri ancak daha sonra kendilerini de aşan bir siyasal organizmadır.

Bu bağlamda toplum sözleşmesi, insanları son doğa durumunun belirsizliklerinden kurtaran meşru ve özgürlükçü bir toplumsal yapı kurmayı güvenlik bağlamı içerisinde hedefler. Bu sözleşmeyle birlikte insanlar devlete haklarını devrederek, doğa durumundaki mutlak özgürlüklerini sınırlar ancak aynı zamanda daha güvenli bir toplumsal düzen elde ederler. Bireylerin hem haklarını hem de ortak refahlarını koruyan bu düzen, Rousseau’ya göre yararlı bir değiş tokuştur. Toplum sözleşmesiyle varlıklarından ve haklarından vazgeçen insanlar, onu genel iradeye yani egemen varlığa devrederler. Ancak Rousseau’ya göre genel irade devletin güçlerini devletin kuruluş amacına, yani ortak iyiliğe uygun olarak yönetebilir. Genel iradenin buradaki amacı ortak iyiliktir. Bu nedenle, toplumsal sözleşmeyle oluşturulan halk-devlet, ortak bir benlikle ve genel istemle (General Will) donatılmıştır. Bu bağlamda Rousseau’nun genel irade kavramı, tüm toplumun ve her bir üyesinin korunmasını ve refahını önceleyen ortak bir hedef etrafında şekillenir. Genel olarak bu irade, bireysel çıkarların ötesinde toplumun ortak iyiliğini hedefleyen kolektif bir yapıdır (Rousseau, 2013, s.23; Cevizci, 2017, s.418-420). Dolayısıyla sözleşmeye göre genel iradeyle oluşturulan devlet, tüm yurttaşlara aynı hakları verir ve eşit mesafede durarak hiçbir gruba ayrıcalık tanımaz.

Genel itibariyle Rousseau’nun toplum sözleşmesinde, devlet (egemen varlık), toplumu oluşturan bireylerin genel iradesinin bir yansımasıdır. Ona göre devlet

iktidarı, kendisini oluşturan bireylerin toplamından bağımsız ve üstün bir güç değil bireylerin ortak iradesinin vücut bulmuş halidir. Ancak Rousseau’da Hobbes ve Locke’ta olduğu gibi temel nedenin güvensizlik olduğu bir çerçeve sunar. Devlet mekanizması bu güvensizliği genel iradeyi de içine alarak insanların iyiliği adına denetim altına alır. Nitekim, Rousseau’ya göre, bireylerin özgürlüklerini ve eşitliğinin gerçek manada koruyabilmek için oluşturulan devletin mutlak bir egemenlik ilkesine dayanması gerekir. Güçlü ve bağlayıcı bir yapı olmadan farklı iktidar odakları arasında ortaya çıkacak anlaşmazlıklar kaosa yol açarak özgürlüklerin yok olmasına ve güvensizlik ortamının tekrar oluşmasına sebebiyet verebilir. Bu nedenle egemenlik devredilmez, parçalanmaz ve mutlaktır. Ona göre devlet, bireylerin temel haklarını ve özgürlüklerini güvence altına alan, bireylerin ortak iradesini hayata geçiren bir araçtır. Bu nedenle halkın iradesi devletin meşruiyetini meydana getirir. Devletin amacı bu temelde bireylerin eşitliğini ve özgürlüğünü güvence altına almaktır.

2.5. Ulus-Devlet ve Güvenlik İlişkisinin Araçsallaştırılması

Ulus-devletlerin güvenlikle olan ilişkisi, modern devletin ulusal kimliği pekiştirmek ve siyasi meşruiyetini kuvvetlendirmek amacıyla güvenlik politikalarını stratejik olarak kullanmasını ifade eder. Devletler, bir taraftan “milli birlik ve bütünlüğü” tehdit eden iç ve dış tehditler üretirken, diğer taraftan bu tehditler karşısında ulusal bütünlüğü sağlama ve koruma iddiasıyla kendi iktidarlarını meşrulaştırır. Bu doğrultuda devletler, “biz” ve “öteki” ayrımını sistemli biçimde üreterek, toplumsal dayanışma duygusunu güçlendirir ve devletin güvenlik taleplerine meşru bir zemin hazırlar. Özellikle kriz dönemlerinde daha açık hale gelen bu ilişki, devletin olağanüstü yetkileri eline alması ve toplumsal denetim mekanizmalarını genişletmesine altyapı oluşturur. Bu bağlamda, güvenlik stratejileri somut tehditlere karşı alındığı gibi ulusal kimliğin inşasında ve siyasi iktidarın meşru bir zeminde sürdürülmesinde önemli bir araç görevi görür.

Bu çerçevede incelenmesi gereken temel husus, devletlerin söylemsel pratikler aracılığıyla güvenliği nasıl inşa ettiği ve meşrulaştırdığıdır. Özellikle kriz dönemlerinde belirginleşen bu durum, devletin güvenlik ve haklar üzerinde bir ikilem yaratmasına yol açar. Bu bağlamda güvenlik dolayımı, bir tarafta devletin güvenlik iddiası içerisinde yetkilerini genişletmesi, diğer tarafta toplumsal düzenin korunması iddiası ile temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanması arasında gerilimli bir tartışma alanı yaratır. Buna göre, devletin güvenlik mekanizmasını kullanım kapsamı ve bunun yasallığı tartışmalı bir hale gelir.

2.5.1. Güvenliğin Söylemsel İnşası: İnşacı Perspektif

Uluslararası ilişkiler disiplininde inşacılık (konstrüktivizm) yaklaşımı, kimlik ve kültür faktörlerini güvenlik analizlerine eklemeyen bir bakış açısı geliştirerek; disiplin içerisinde güvenliğin algılanışında köklü bir dönüşüme neden olmuştur. Tarihsel bağlamda, 20. yüzyılın başlarından 1990'lı dönemlere kadar uluslararası ilişkiler disiplininde güvenlik kavramı, büyük ölçüde ulus-devlet merkezli bir çerçevede değerlendirilmiş ve uluslararası ilişkiler ölçeğinde ele alınmıştır. Ancak Kopenhag Okulu'nun eleştirel güvenlik çalışmaları, bu geleneksel anlayışta köklü bir değişikliğe neden olmuştur. Kopenhag Okulu'nun inşacı temelli yaklaşımı, güvenliğin, askeri tehditlerle sınırlı olmadığını, kimlikler ve toplumsal bağlamlar çerçevesinde ve söylemsel inşa süreçleriyle şekillendiğini vurgular. Bu bağlamda, İnşacı yaklaşım, Realist ve Neo-realist yaklaşımdan farklı olarak, uluslararası sistemde ve insan davranışlarında doğal olarak var olduğu kabul edilen birçok olgunun, söylemsel olarak inşa edildiğini varsayar (Polat, 2022c, s.610).

Kopenhag Okulu'nun güvenlikleştirme (securitization) teorisine göre, Uluslararası İlişkiler disiplininde tartışma konusu olan bir meselenin güvenlik sorunu çerçevesinde tanımlanması söylemsel olarak inşa edilir. Nitekim siyasal alanın dışında kalan herhangi bir kamusal sorun, siyasal alanın içine alınır ve siyasal alanın içinden de güvenlik alanına uzanan kapsamlı bir düzleme yerleştirilir (Buzan vd., 1998, s.23-24). Başka bir deyişle, güvenlikleştirme, siyaset dışı bir konunun siyasallaştırılarak politik gündeme alınması ve acil eylem gerektiren bir tehdit haline getirilmesidir. Bu yaklaşıma göre, sorunun gerçekliğinden çok onun nasıl algılandığı ve sunulduğu önemlidir.

Aktaş, güvenlikleştirme teorisinin çıkış noktasını, uluslararası ilişkiler disiplininde bir konunun nasıl güvenlik sorunu haline geldiği sorusu üzerine inşa eder. Buna göre, devletin egemenliğini tehdit eden güvenlik sorunları, siyasi düzenin olağan işleyişini sekteye uğrattığından sarsıcı ve hızlı tehditlere karşı devletin üst düzey önlemler alması gereklidir. Bu nedenle devlete ve devlet elitleri birtakım özel haklar talep edebilirler ve bu vasıtayla gücü ellerine alan elitler, bir konuda kontrol sağlama ve hâkimiyet kurmak adına güvenlikleştirme aracını kullanabilirler (Aktaş, 2011, s.12-13). Bu bağlamda Kopenhag Okulu, güvenliği, salt askeri tehditlerin sınırlayıcı kapsamından çıkararak; ekonomik, çevresel, siyasi ve toplumsal alanların da siyasi elitlerce güvenlik konusu haline getirildiğini savunur (Polat, 2022b, 610-611). Daha açık ifade etmek gerekirse, bir konunun güvenlik meselesi

kapsamında ele alınması; elitlerin toplumsal, siyasi, iktisadi, askeri ve çevresel alanlar için varoluşsal tehdit olarak sunmasıyla mümkün olur. Buradaki temel kaygı, elitlerin söz-eylemler aracılığıyla güvenliği gerçekleştirme tekeli ellerinde bulundurmalarıdır. Bu bağlamda Kopenhag Okulu, devletin varlığını tehdit etmeyen ve devletle doğrudan ilişkisi olmayan konuların da tehdit unsuru olarak belirlenip güvenleştirilmesini eleştirir. Bir sorun güvenlik sorunu olarak tanımlanmışsa, bu tanımlama onun doğası gereği bir otorite alanı ortaya çıkarır. Bu otorite, özgürlüklerin kısıtlanması, şiddet barındıran yöntemlerin meşrulaştırılması gibi aparatların uygulanmasının yolunu açabilir. Bu nedenle güvenliğin minimize edilerek, sorunların normal politik süreçlerde tartışılmasını çözüm olarak sunar (Miş, 2011, s.350-351). Kopenhag Okulu ile güvenleştirmenin demokratik süreçleri zedelediği konusunda hemfikir olan Aberystwyth Ekolü, çözüm önerisi olarak güvenliğin siyasi doğasını ortaya çıkarmayı önerir (Miş, 2011, s.351-352). Polat'a göre, Kopenhag Okulu'nun güvenlik anlayışı, Foucault'nun bilgi-iktidar ilişkisine ilişkin teorik çerçevesiyle bir paralellik gösterir. Söylemsel inşa ile bilgi-iktidar ilişkisi kurulurken varoluşsal tehdit olarak tanımlanan konuların işaret edilmesiyle iktidar kendi meşruiyetini yeniden üretir ve güvenlik bu aşamada kavramsal bir iktidar teknolojisi halini alır (Polat, 2022b, s.611).

Dolayısıyla güvenliğin söylemsel bir araç olarak işlev görmesi, siyasetin, ekonominin ve toplumsal düzenin yeniden yapılandırılmasında belirleyici rol oynarken; kimlik ve kültür gibi olguların tehdit olarak yeniden tanımlanmasına neden olmuştur. Bu varsayım, devlet ve güvenlik ilişkisinin beraber ele alınmasını zorunlu kılan bir paradigma ortaya çıkarır. Bu bağlamda önce Michel Foucault'nun biyopolitika kavramı ışığında güvenlik mekanizmalarının toplumsal kontrol stratejilerine dönüşümü analiz edilecek; ardından Carl Schmitt'in ile Walter Benjamin'in Olağanüstü Hal teorileri karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Çalışmanın son aşamasında Girorgio Agamben'in İstisna Hali Temelli Güvenlik Analizi ile Mark Neocleous'un Eleştirel Güvenlik yaklaşımı, devlet-güvenlik ilişkisini anlamak adına bir çerçeve olarak kullanılacaktır.

2.5.2. Michel Foucault: Disiplinci İktidar Anlayışı ve Biyo-Politika

Michel Faucault'nun analizlerinde iktidar, söylem ve bilgi kavramsallaştırmaları önemli bir yer tutar. Foucault'ya göre iktidar, hiçbir zaman sabit bir konuma sahip olan ve birilerinin elinde mülk edinilebilen, denetim altına alınabilen bir olgu değildir. Aksine, iktidar dinamik, ele avuca sığmaz ve ağ biçiminde işleyen bir yapıdır. Ona göre, bu ağ üzerinde bireyler sürekli olarak

iktidara katlanmak ve iktidarı uygulamak durumundadırlar. Bu perspektifle bakıldığında, birey ve iktidar makro ve mikro ölçeklerde birbiriyle iç içe geçmiş birey iktidara, iktidar bireye içkin hale gelmiştir. Nitekim birey iktidara karşı duran bir varlık değil, iktidarın ilk etmenidir ve aynı zamanda, bir etmeni olduğu ölçüde onun aracıdır. İktidar kendisini meydana getiren bireyler vasıtasıyla yayılır (Foucault, 2015, s.43). Bu bağlamda iktidar ilişkisi toplumun en derinlerinde bile bulunur. Kadın-erkek, bilen-bilmeyen, baba-çocuk, zengin fakir gibi dikotomiler arasında hâlihazırda bir iktidar ilişkisi mevcuttur. Zira ona göre, toplum kendi içinde binlerce mikro mücadelenin bulunduğu bir iktidar alanıdır (Foucault, 2012, s.176). Devlet aygıtı ise, iktidar ilişkilerinin yoğunlaşmış biçimidir (Özdemir, 2020, s.113). Foucault'ya göre, toplum içinde gerçekleşen mikro iktidar ilişkileri genellikle büyük devlet iktidarı ya da büyük sınıf tahakkümleri tarafından yukarıdan yönetilir ve teşvik edilir ancak bir diğer taraftan, bir devletin veya bir sınıf tahakkümünün işleyebilmesi de ancak tabanda bulunan iktidar ilişkilerinin varlığıyla mümkündür (Foucault, 2012, s.176). Ancak Foucault, iktidarı egemenlik kavramı bağlamında tartışmaz. İktidarı, kısıtlayıcı ve baskıcı özelliklerinin yanı sıra inşa eden ve düzenleyen bir güç olarak ele alır. Bu bağlamda iktidar ilişkilerinden bahsederken aslında bireyin başka bir bireyin eylemlerini etkilemeye ve şekillendirmeye çalışması bağlamındaki ilişkiyi ifade eder (Bayır, 2020, s.4).

Foucault'ya göre, iktidarın sadece tanımını yapmak yetersizdir. İktidarın bilgi nesnelere yarattığı, ortaya çıkardığı bilgileri derlediği ve kullandığı da söylenmelidir. Ona göre bilgi, başkalarının üzerine yüklenen bir iktidar aracıdır ve buna bağlı olarak başkalarını tanımlar. Sarup'a göre Foucault, iktidar ve bilgi arasındaki ilişkiye dair alışlagelmiş düşünceyi ters yüz eder. Zira bilgi, iktidar eliyle yapmak istediklerimizi yapabildiğimiz ama o olmadan yapmak istediklerimizin hiçbirini yapamadığımız bir bağlamda düşünülür. Foucault'a göre bilgi, özgürleşmeyi engelleyerek gözetlemeye, hizaya sokmaya ve disipline etmeye yönelik bir kip halini alır (Sarup, 2004, s.101). Buna göre bilgi-iktidar doğrudan birbirlerini üreten ikili bir yapıdır. Bilgi olmaksızın iktidarın sürdürülmesi ve bilginin iktidarı oluşturmaması olanaksızdır (Foucault, 2012, s.36). Bu bağlamda iktidar ilişkilerinin en çok üretildiği alanlardan biri olan okul sadece okuma yazma öğretme ve bilgi aktarmanın alanları değil dayatmacı iktidarı oluşturmanın alanıdır. Psikiyatri bile, bir sağlık biriminden öte insanları kategorize eden bir iktidar aracıdır (Foucault, 2012, s.48-49). Aslında Foucault'nun temel itirazı bilgi ve bilime değil, devletin kendi iktidarını dayatmak adına bazı söylemleri inşa ederek normal ile anormal bağlamında söylemler yaratmasındadır. Bu bağlamda Foucault'ya göre, iktidar ve bilgi birbirlerini doğrudan oluşturmaktadır. Asıl olan, iktidara yarayan ya da iktidara

bilgiyi üreten öznenin faaliyeti değil, bilgi-iktidar ilişkisidir. Bu ilişki, bilginin sınırlarını ve geçerli olduğu alanları belirleyen süreçler ve mücadelelerdir (Foucault, 1992, s.33-34). Bilgi ve bilim, epistemolojik masumiyetten uzak, iktidarın tahakküm stratejilerine hizmet eden bir aygıttır. Foucault'ya göre, insanların belli varlık ve davranış biçimleri, tarihin belli dönemlerinde sorun olarak tanımlanmış ve hem dilsel pratikler (akıl hastalığı, suç, hastalık vb.), hem de yalnızca söylemsel olmayan pratikler (hapishaneler, okullar, akıl hastaneleri vb kurumlar) aracılığıyla denetim altına alınmıştır. Bu süreçte, varlık veya davranış biçimleri bilgi-iktidar çerçevesinde üretilmiş bir episteme üzerinden tanımlanarak insanları belirli kalıplar içerisine hapsetmiş ve “normal” ile “anormal” arasında keskin bir ayrım inşa etmiştir.

Foucault'a göre geleneksel toplumda baskıcı iktidarın bedene yönelik şiddeti modern toplumlarda değişerek yerini düzenleyici, disipline edici ve normalleştirici iktidara bırakmıştır. Feodal toplumda şiddet, iktidarın temel aracı ve toplumsal düzenin kurulmasında önemli bir etkidir. Hükümdar için iktidarının meşruiyeti bir bakıma şiddeti uygulamak ve bunu göstermekle mümkündür. Nitekim kamusal alanlarda gerçekleştirilen idamlar, işkenceler ve kan dökmeler gücün aslında birer simgesidir. Görünür olan şiddet kralın otoritesini görünür kılmaktadır (Özdemir, 2020, s.121-122) Ancak 18. yüzyıla gelindiğinde Foucault, iktidarın doğasının köklü bir dönüşüm geçirerek, toplumsal üretkenliği yönetmek ve nüfusu kontrol altında tutmak üzerine kurulu yeni bir yapıya büründüğünü ifade eder. Bu bağlamda Foucault, seksen yıllık bir tarihsel süreci hesaba katarak, bu dönemde ortaya çıkan değişiklikleri açıklar. Bu yeni dönemde, işkence kaybolur yerini mahkûmların ıslahı alır; birtakım yeni gözetleme düzenekleri kışlalarda, hastanelerde, hapishane ve okullarda etkin bir şekilde uygulanmaya başlanır. Foucault, yaşanan dönüşümü şu şekilde ifade eder: “iktidar düzenine göre gözetlemenin cezalandırmadan daha etkili ve daha verimli olduğunun fark edildiği an. Bu an, on sekizinci yüzyılda ve on dokuzuncu yüzyıl başında yeni tür bir iktidar işleyişinin hem hızlı hem de yavaş oluşumuna denk düşer (...) On sekizinci yüzyıl iktidarın toplumsal beden içinde –toplumsal bedenin üstünde değil-işleyişinin deyim yerindeyse sinapatik bir rejimini keşfetti. Resmi iktidarın değişimi bu süreçle bağlantılıydı...” (Foucault, 2012, s.23). Buna göre, aydınlanmayla birlikte etkisini toplumsal üretim ve toplumsal hizmet yoluyla kurmaya başlayan bir iktidar biçimi oluşmuş ve 19. Yüzyıldan itibaren modern iktidar mekanizmaları, bireyi ve biyolojik süreçleri direkt yönetim alanına dâhil etmiştir. Foucault'nun biyo-politika kavramıyla ifade ettiği bu süreç, devletin, nüfusun sağlığını ve bedensel disiplinini bir iktidar stratejisi haline getirmesini ifade eder. Foucault'nun biyo-iktidar analizi, yaşamın iki temel ekseninde şekillendiğini belirtir. Anatomo-politika, 17. yüzyılda birey bedenlerini disipline eden kurumlar

(okul, kışla, fabrika vb.) aracılığıyla bedenlerin daha verimli hale getirilmesini hedefler; Biyo-politika ise, 18. yüzyılda nüfusun devlet eliyle düzenlenmesini ifade eder. Bu ikili mekanizma, iktidarın öldürme hakkından yaşamı yönetme pratiğine evirilişini ifade eder (Foucault, 2003, s.102-103). R. Kay Ashley'in ifade ettiği gibi, modern devlet yönetimi, modern insan yönetimidir (Ashley, 1989'dan aktaran Devetak, 2015, s.249).

Sonuç olarak, Foucault'ya göre, 18. yüzyılda, egemen iktidarın simgelediği eski öldürme gücü yerini yaşamı yönetme ve bedenleri dizginleme pratiklerine bırakır. Bu dönemde okullar, kışlalar, fabrikalar gibi disiplin kurumları ile nüfus politikaları (doğurganlık, sağlık, göç kontrolü) hızla yayılarak biyo-iktidarın kökenini meydana getirir ve biyo-iktidar çağını başlatır (Foucault, 2003, s.103). Foucault'ya göre, biyo-iktidar kapitalizmin gelişmesinin vazgeçilmez bir ögesidir. Çünkü kapitalist sistem, bedenlerin denetimli bir biçimde üretim aygıtına sokulması ve nüfus olaylarının ekonomik süreçlere göre ayarlanmasıyla kendisini güvence altına alır (Foucault, 2003, s.103). Bu bağlamda modern iktidar, öznelere üretkenliğini yönetmek için yaşamın her zerresine sızarak nüfusu denetleyen bir kontrol rejimine dönüşür. Bu yeni yönetim modelinde toplumun tamamı söylemler ve mikro iktidar ilişkileriyle yeniden ve sürekli olarak devlet tarafından üretilir.

Foucaultcu perspektifte modern devletin güvenlik paradigması, biyo-iktidar mekanizmalarıyla doğrudan ilişkilidir. Foucaultcu analiz kapsamında, modern ulus devletlerin söylem ve pratikleri iktidar mekanizmalarının somut tezahürleri olarak önümüze çıkar. Nitekim devlet aygıtı, nüfus politikaları vasıtasıyla hem bedenler üzerinde anatomo-politik denetimini hem de toplumsal bedenin biyo-politik yönetimini uygular. Bu bağlamda, devletin nüfus üzerine politikaları (kürtaj yasakları, doğum yöntemlerinin düzenlenmesi, ideal çocuk söylemleri) salt tıbbi veya ahlaki meseleler değil, aynı zamanda iktidarın kendi güvenliği adına nüfusun demografik kompozisyonunu stratejik olarak yönlendirme çabalarının tezahürüdür. Özellikle, ulusal güvenlik söylemiyle meşrulaştırılan bu uygulamalar, işgücü piyasasının ihtiyaçları ve askeri kapasitenin sürdürülebilirliği gibi makro hedefler doğrultusunda şekillenir. Türkiye özelinde örnek vermek gerekirse, Erken Cumhuriyet döneminde mevcut iktidar, nüfus artışını teşvik etmek için aile kurumunu ve annelik duygusunu kutsallaştıran bir takım söylemler geliştirmiştir (Vatandaş vd., 2024). Bu bağlamda iktidar söylemi, kadın bedenini ulusal kalkınma ve güvenliğin bir aracı olarak kurgulamıştır. Foucault'cu bilgi-iktidar ilişkisi günlük hayatta ve politik alanda birçok farklı şekilde toplumu denetim altına alan bir yapıda ortaya çıkar.

Foucault'nun biyo-politika kavramsallaştırmasıyla anlaşıldığı üzere, devletin hem bedenleri hem de yaşamı kontrol altına alan denetimci yapısı güvenlik aparatıyla meşru bir zemine oturtulmuştur. Başka bir ifadeyle modern ulus-devlet "toplumsal denetimi" güvenliğin meşrulaştırıcı gölgesi altında olağan bir süreç olarak gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda Carl Schmitt'in egemenlik yaklaşımı, güvenliğin ulus devletin sınırlarını belirleyici rolünü açıkça ortaya çıkarmaktadır.

2.5.3. Anarşi-Güvenlik Dikotomisi ve Olağanüstü Hâl: Carl Schmitt ve Walter Benjamin'de Devlet Müdahalesinin Siyasal Meşruiyeti

Carl Schmitt, Weimar Cumhuriyeti'nin sorumlu tutulduğu siyasi bölünme sürecinden hareketle, politik teolojisinde devletin gücünü yeniden tesis edecek bir egemenlik anlayışını olağanüstü hal/istisna hali, karar verme yetkisi ve tanrısal meşruiyet temelinde inşa eder. Olağanüstü hali egemenliğin gerçek zemini olarak gören Schmitt'e göre, politik olanın hâkimiyet alanı, bir şekilde devlete eski gücünü ve kudretini kazandırmaktan ve devlete yeniden teolojik bir güç katmaktan geçer (Schmitt, 2005). Bu bağlamda Carl Schmitt, modern egemenlik teorisinin teolojik kökenlerini "*Siyasi İlahiyat*" isimli eserinde ortaya koyar. Schmitt, modern egemenlik anlayışının köklerini, Descartes'tan Rousseau'ya, Hobbes'tan Tocquevelli'e uzanan geleneksel siyaset felsefesi içinde, Tanrı'nın mutlak hâkimiyeti modelinden türetmiştir (Schmitt, 2005; Polat, 2022a, s. 256). Tanrı'nın ilahi yasalarının sorgulanamaz oluşu gibi, egemenin siyasi kararları da bu şekilde mutlak bir otorite taşır ve sorgulanamaz. Zira yasal ve toplumsal eşitlik mücadeleleri, yurttaşlık haklarına yönelik istekler ve devlet egemenliğine karşı her türlü eleştiri siyasi olana karşı bir tehdit olarak değerlendirilir (Sarıtış, 2022, s. 96). Schmitt, bu çerçevede egemenliği, pozitif hukuk normlarına, doğal hukuka ya da toplum sözleşmesine değil, tüm bunların ötesinde yer alan karar verebilme kudretine dayandırır. Aslında Schmitt siyasal felsefesinde, karar verebilme yetkisini siyasal güçle orantılı bir egemenlik ilkesi olarak temellendirir ve bu yetkinin olağanüstü halde ortaya çıktığını savunur. Tam da bu noktada, egemenin istisnai durumları tanımlama ve yönetme kapasitesi, egemenliğin merkezi rolünü açığa çıkarır. Bu bağlamda acil durumun niteliğine ve gerekliliğine karar verme yetkisine sahip olan egemen, olağanüstü hali belirleyerek sadece olağan düzeni korumakla sınırlı kalmayıp aynı zamanda istisnai durumlarda nasıl hareket edileceğine de karar verir (Polat, 2022a, s.256). Bu nedenle Schmitt, olağanüstü hal ilan etme yetkisini elinde bulduran mercii "*Egemen olağanüstü hale karar verendir*" ifadesiyle tanımlar (Schmitt, 2005, s.13).

Schmitt'in politik felsefesi ve egemenlik yaklaşımı siyasal kavramıyla doğrudan ilişkilidir. Schmitt'e göre siyasal kavramı, genellikle, devletle eşdeğer kabul edilir ya da hiç değilse devletle ilişkilendirilir ve devlet bu nedene siyasal bir şeymiş gibi görünür (Schmitt, 2012, s.49). Bu durum, siyasal kavramını gerçek bağlamından ayırarak muğlaklaşmaktadır. Siyasal olanın tanımlanması ancak ona özgü olan kategorilerin belirlenmesiyle mümkündür. Nasıl ki ahlaki düzende iyi-kötü ayrımı, estetikte güzel çirkin ve iktisatta yararlı-zararlı ayrımı varsa siyasa özgü olan da dost-ve düşman ayrımı üzerinden belirlenir (Schmitt, 2012; Kardeş, 2015, s.46)). Nitekim siyaset, dostla birlik kurma ve düşmana karşı durma üzerinden tanımlanır ve savaşın gerçek kaynağıdır (Kardeş, 2015, s.47). Bu bağlamda, kolektif varlığı tehdit eden her fark, dost-düşman ayrımına dönüşür. Bu ayrımın ortadan kalkması siyasetin ve toplumsal yaşamın ortadan kalmasına neden olur. Bu nedenle bu ayrım varoluşsal bir zorunluluktan ileri gelir (Sarıttaş, 2022, s.100). Yani aslında Schmitt, egemenliğin ve devletin özünü siyasa ve dolayısıyla savaşa dayandırır. Zira dost-düşman ayrımını belirleyemeyen ve tehlikeyi öngöremeyen egemen, bir nevi savaşı kaybetmiş ve yok olmaya mahkûm sayılır. Schmitt, bu noktada liberalizmi eleştirerek; Liberalizmin, insanın doğası gereği iyi olduğu varsayımıyla devletin yetki alanını kısıtladığını ve dost-düşman ayrımını muğlaklaştırdığını savunur. Ona göre liberalizm, siyaseti, ahlaki ve ekonomik söylemlere hapsederek, siyasal olanın özerkliğini zayıflatır. Bir diğer taraftan, kuvvetler ayrılığı ve dengesi esasına dayanan bir düzen kuran liberalizm, gerekli durumlarda devletin karar almasını geciktirerek siyasi iktidarsızlığa yol açar. Schmitt'e göre bu durum özellikle olağanüstü durumlarda devletin etkisiz kalmasına neden olur (Işık, 2019, s.36) ve devletin güvenliğini açıkça tehlikeye atar.

Schmitt'in yaklaşımında beliren olağanüstü hal, düzenin devam ettirilmesi ve devlet güvenliğinin sağlanması adına egemenin sınırsız yetkilere sahip olduğu ve mevcut hukuk düzenin askıya aldığı bir dönemi ifade eder (Karaaslan, 2018, s.187). Aslında bir nevi güvenlik önlemi olarak meşrulaştırılan olağanüstü hal tedbirleri, var olan hukuk düzenini, hukuka uygun olarak, askıya alarak devletin varlığını koruma altına alır. Bu bağlamda Schmittyen yaklaşımda olağanüstü hal, egemenliği uygulama biçimi olarak ortaya çıkar. Egemen, devletin ontolojisine yönelik iç ve dış tehditleri tanımlamak ve gerekli gördüğü durumlarda olağan hukuku askıya alarak müdahalede bulunmak suretiyle siyaseti güvenlik üzerinden biçimlendirir. Bu yönüyle güvenlik, sadece korumaya yönelik bir mekanizma değil, aynı zamanda siyasal topluluğun sınırlarını belirleyen kurucu bir işlev üstlenir. Zira Olağanüstü hal, klasik hukuk ve siyaset yaklaşımlarında tanımlandığı gibi sadece kamu düzeninin tehdit altında olduğu istisnai durumlarda başvurulan geçici bir önlem olarak değil,

tam tersine kapitalist çağın karakteristik özelliği haline gelen ulus-devletlerin rıza üretme ihtiyacının merkezinde yer alan bir iktidar aracı haline gelir (Polat, 2022a, s.259). Nitekim, olağanüstü hali yaratan karar mekanizması tüm normatif ilişkilerden bağımsız bir hal olarak gerçek anlamda mutlak bir olgu haline gelir (Yılmaz, 2017, s.388).

Walter Benjamin'in istisna hali kavrayışı ise, Schmitt'e karşıt bir yaklaşım ortaya koyar. Benjamin'in "ilahi şiddet" kavramıyla geliştirdiği alternatif yaklaşımda, olağanüstü hal, egemenin mutlak iktidarını meşrulaştıran ve pekiştiren bir araç olarak değil, hâlihazırda var olan şiddet döngüsünü parçalayan mesiyantik bir kopuş anıdır. Benjamin'in vurguladığı ilahi şiddet kavramı, insanın hükmetme araçlarından biri olan egemenliğin aksine, adaletsizliği kökten yok edecek bir güç olarak ortaya çıkar. İlahi şiddet, anarşi ve kaosu ortaya çıkararak tarihin kopuşunu sağlayarak, egemenin keyfi iktidarını ve baskıyı sonlandırır. Bu bağlamda ilahi şiddet, yıkıcı değil yeni bir başlangıcın aracıdır (Polat, 2022a, s.258; Kiraz, 2021, s.119). Agamben'e göre, Şiddeti her seferinde yeniden hukuki bir bağlama yerleştirmeye çalışan Schmitt'e karşı, Benjamin, her seferinde şiddete –saf şiddet olarak- hukukun dışında bir varlık vermeye çalışarak karşılık verir (Agamben, 2018, s.76).

2.5.4. Giorgio Agamben: Güvenliğin İstisna Hâli Üzerinden İnşası

Schmitt'in istisna hali kavramsallaştırmasından yola çıkan Agamben, istisna halini Schmitt'e benzer şekilde hukukun askıya alındığı bir durum olarak tanımlar. Ancak Agamben istisna halini, geçici bir durum olarak değil, modern siyasal yapılanmanın kalıcı bir unsuru olarak yorumlar. Ona göre istisna hali, egemen iktidarın, krizi öne sürerek gücünü artırdığı ve hukuku süresiz olarak askıya aldığı bir süreci ifade eder. Başka bir deyişle Agamben, istisna halinin yarattığı yasadızlık ve boşluk halinin, sürekli bir hal almış olduğunu ve bu yasadızlığın olağan bir durum haline geldiğini belirtir (Agamben, 2018).

Agamben, istisna halini hem yasal bir düzlemde hem de yasal düzlemin dışında çift anlamlı bir olgu olarak görür. Ona göre OHAL (Olağanüstü Hâl), iç ve dışın birbiriyle bütünleştiği, siyasal düzen ile siyasal eylemin çakıştığı belirsiz bir eşiği ifade eder. Agamben, bu belirsiz eşiği, kural ile istisnanın, yasa ile şiddetin iç içe geçtiği ve egemen iktidarın kurucu çelişkinin açığa çıktığı bir boşluk olarak niteler (Agamben, 2013, s.25-26). Zira bu boşluk, egemene, hem normu koyma hem de askıya alma yetkisini tanıyan mutlak bir iktidar alanı yaratır. Bir anlamda istisna

halini, demokrasi ile mutlakiyet arasında bir belirsizlik eşiği olarak gören Agamben, yaklaşımını bir adım öne taşıyarak, Birinci Dünya Savaşı'ndan bu yana istisna halinin devletler tarafından bir yönetim mekanizması haline getirildiğini ileri sürer. Ona göre, modern devletler, istisna hali üzerinden, dışarıda uluslararası hukuku göz ardı ederek, içeride ise kalıcı bir olağanüstü hal yaratarak, yine de hukukun uyguladığını öne süren bir şiddet rejimi kurabilir. Buna rağmen ceza almadan hukukun normatif yönünü yok sayabilir ve ona karşı çıkabilirler (Agamben, 2018, s.109). Zira belirsiz bir boşluk alanı yaratan istisna hali, egemene hukuk içinde kalarak hukuku tasfiye etme alanı tanıyan bir süreci ifade eder. Bu süreçte karar verme yetkesini elinde bulunduran iktidar, gücünü ve otoritesini hukukun sınırlarını aşan şekilde kullanarak sınırsız bir yetkiye erişebilir. Nitekim bunu gücün genişlemesi (extension of power) olarak tanımlayan Agamben'e göre siyasal iktidar, her ne kadar yurttaş haklarını güvence altına almayı görev edinmiş hukuki bir güç niteliği taşısa da, insanları temel haklarından mahrum bırakan bir tahakküm aracından başka bir şey değildir. İstisna hali ise, egemenliğin etrafında ona gereken meşruiyeti sağlayan temsilleri ortadan kaldırarak, egemenliğin merkezinde konumlanan şiddeti tekrardan görünür hale getirir (Aksoy, 2016, s.45).

İstisna halinin temelini anlamak adına Agamben, “*Homo Sacer*” veya “*Kutsal İnsan*” metaforunu kullanır. Homo Sacer, antik Roma hukukunda kurban edilemeyen ancak öldürülmesi serbest olan kişileri nitelemek için kullanılır. Çağdaş siyaset felsefesinin temel kavramlarından biri olan bu figür, fiziki güvenlikten ve yasal haklarından yoksun bırakılan, şiddet ve dışlanmaya karşı savunmasız hale gelen bireyi ifade eder. Homo Sacer olarak tanımlanan bir kişi, herhangi bir hukuki sonucu olmaksızın herhangi bir kişi tarafından öldürülebilecek bir figürdür. Bu bağlamda hem yaşayan hem de dışlanan bir figür olarak Homo Sacer, İstisna Hali'nin merhametsiz ve insaniyet arasındaki eşik durumunda ikamet eder (Işık, 2024, s.99). Agamben'in politik teorisinde bu metafor, modern iktidarın ürettiği çıplak hayatı simgeler. Çıplak hayat, bir kişinin toplumdaki yaşamdan, siyasi ve yasal haklardan ve güvenlikten arındırılmış bir varoluş durumunu tanımlamak için kullanılır. İşte tam da bu noktada Agamben, istisna halini, Homo Sacer'in üretildiği ve yönetildiği bir egemenlik alanı olarak ifade eder. Zira insan hakları yasalarında belirtilmiş olsa dahi, istisna halinde bireyler yüksek güvenlik tedbirleri kapsamında Homo Sacer haline kolaylıkla dönüştürülebilmektedirler (Aksoy, 2016, s.47). Yani aslında istisna halinde birey hukuki haklarından soyutlanarak, korunmasız bir hale getirilir.

Yukarıda da özetlendiği üzere, Agamben'in istisna kavramını vurgulamasının temel nedeni, modern siyasal iktidarın örtük şiddet kapasitesini ortaya çıkarmaktır.

Agamben'e göre, istisna hali, yalnızca kriz anlarına özgü geçici uygulamalar değil, paradoksal olarak hukuki normları, hukuka uygun şekilde askıya alan egemenliğin gücünü genişleten kalıcı uygulamalardır. Bu noktada güvenlik söylemi, istisna halin hukuka aykırı olan kısmını örten bir meşrulaştırma aracı haline gelir. Bu bağlamda istisna hali de olağanüstü hal de görünürde devletin varoluşunu ve dolayısıyla bireyin varoluşunu güvence altına almak adına uygulanan bir tür hukuki süreç iken aslında güvenlikle örtülmüş bir tahakküm etme aracı olarak işlev görür. Bir nevi, tehdit algısı üzerinden devamlı olarak yeniden kurulan istisna hali, güvenlikle bezenmiş düzenin işlerliğini sağlayan temel aygıttır.

2.5.5. Mark Neocleous: Güvenliğin Eleştirisi ve Devlet

Neocleous, güvenliği evrensel ya da olağan bir değer olarak değil, bireyleri, grupları, sınıfları ve modern sermayeyi şekillendirmeye ve yeniden düzenlemeye yarayan bir yönetim tarzı, siyasal bir mekanizma olarak görmektedir. Ona göre, güvenlik varoluş ilkesi gereği bir iktidar tekniğidir (Neocleous, 2014, s.15). Bu bağlamda Neocleous, modern devletin güvenlik aracılığıyla insan bedenini nasıl şekillendirdiğini ve kimlik arayışında nasıl yeni bir biçime soktuğunu devletçi politik tahayyül üzerinden analiz eder. Yazar, güvenliğin, iktidarı nasıl kurucu ve tahakküm edici bir niteliğe dönüştürdüğünü ve bu süreçte devletin nasıl tahayyül edildiğini analiz eder (Neocleous, 2015, s.20).

Neocleous, ilk olarak devlet tahayyülünü analiz ederken, Hobbes'un Leviathan'ını temel bir metafor olarak ele alır. Ona göre, Leviathan, devletin iktidarının temel özelliklerini beden metaforu içerisinde cisimleştiren bir imgedir ve siyasal iktidarın meşruiyeti beden metaforunun dönüşümüyle yakından ilişkilidir. Bu bağlamda beden metaforunun tarihsel dönüşümünü ele alan Neocleous, başlangıçta kilisenin tanrısal temsilinin bir ifadesi olan mistik beden (corpus mysticum) kavramının, zamanla kralın iki beden doktrini doğrultusunda dünyevileştiğini ve siyasi beden (corpus politicum) halini alarak, modern devletin meşruiyet aracı olarak görünmez bir yapıda devam ettiğini ifade eder. Bu bağlamda Neocleous, siyasi beden metaforunun modern dönem faşist yapılarca "kirli beden" kavramı üzerinden sürdürüldüğünü vurgular (Neocleous, 2015, s.14-15). Nitekim, modern dönemin faşist yapıları, devleti bir beden olarak tasavvur ederek, beden bütünlüğünü ve temizliğini bir güvenlik politikası bağlamında ele alır. Buna göre bedenin saflığı ve bütünlüğü üzerine oluşturulan politikalar aslında devletin kendi tahakküm alanını ve siyasal meşruiyetini öteki ve düşman algısı üzerinden genişletmesiyle son bulur. Zira Faşist şiddet, yarattığı düşman imgesini siyasi bedendin dışına atılması gereken bir

parazit, bir hastalık gibi kodlayarak bedenin temizliği üzerinden siyasi beden imgesini somutlaştırır (Neocleous, 2015, s.52). Neocleous, tam da bu noktada, güvenlik politikalarının işlevini sorgular. Buna göre, modern devletlerin oluşturduğu güvenlik politikaları, hem zorunlu şiddeti öne çıkararak, hak ve özgürlüklerin altını oyar hem de iktidarın otoriter yapısını sağlamlaştırarak yeniden üretir. Bu bağlamda güvenlik politikaları sadece tehditleri ortadan kaldırmaya yönelik bir korunma mekanizması olmaktan çıkarak, siyasi bedenin saflığını tesis eden, toplumsal farklılıkları tasfiye eden ve egemen iktidarın normatif düzenini şekillendiren kurucu bir aparat haline dönüşür.

Modern güvenlik anlayışı sadece fiziki tehditlere karşı değil; bilgi, denetim ve yönetim süreçleri üzerinden de toplumu disipline etmeye yönelik kamu güvenlik politikaları üretir. Temelinde kamu düzeni söylemiyle sürdürülen bu yapı bir kamu biyo-politikasını ortaya çıkarır. Güvenlik bağlamında ele alınan biyo-politika, beden, mekan ve nüfus üzerinden güvenlik stratejilerinin inşası ve modern toplum düzeninin belirlenmesi anlamını taşır (Ekiz, 2018, s.17-18). Bu bağlamda Neocleous'un "devlet aklı" kavramı, devletin yalnızca beden üzerinden değil, akıl üzerinden de kamu düzenini kurguladığını ortaya çıkarır. Neocleous'un devlet aklı olarak isimlendirdiği bu yapıda, devletin toplumu tanıma, hakkında bilgi edinme, kayıt altına alma ve arşivleme yönündeki arzusu, devletin bekası ve güvenliği söylemi üzerinden meşru bir zemine oturtulur. Ona göre devlet aklı, devlet adamına devletin bekasını ve kudretini korumak için ne yapması gerektiğini söyler. Bu anlamda her devlet, tarihsel bağlamına özgü koşullar içinde, ideal bir eylem hattı ve ideal bir devlet aklı belirler. Devletin çıkarı ve devletlin iyiliği devlet aklının temel ilkelerini oluşturur. Modern öncesi dönemde kralın ilahi meşruiyeti, devletin bekası adına hukuk normlarını aşan kararlar alabiliyordu. Modern ulus devletle birlikte, kamu yararı ve güvenliği söylemi içerisinde, bu yetki devlet aklında belirir. Devlet aklı, devletin gerekçe gördüğünde kuralları esnetebilme veya askıya alabilme yetkisini güvenlikle meşrulaştıran bir araç görevi görür (Neocleous, 2015, s.71-72). Bir diğer açıdan Neocleous sivil toplum alanını devletin oluşturduğu ve liberal yapıyı koruduğu bir alan olarak ele alır ve sivil toplum anlayışı ile liberal yapı arasındaki ilişkiyi güvenlik bağlamında inceler. Ona göre, sivil toplum ve devlet birbirlerinden ayrı kavramlar olarak düşünülemez (Neocleous, 2013, s.17). Nitekim sivil toplum alanı, devletten bağımsız bir özgürlük alanı değil, tam aksine devletin liberal düzeni sürdürmek adına aktif olarak inşa ettiği ve kontrol altında tuttuğu bir yapıdır. Buna göre devlet hukuk, ekonomik ve güvenlik mekanizmalarıyla sivil toplum alanını liberal düzenin yararına uyacak biçimde sürekli olarak düzenler. Toplumsal düzen ve kamu güvenliği kapsamında oluşturulan güvenlik politikaları, sivil alanın sınırlarını çizen ve birey

davranışlarını disipline eden bir kontrol ağına dönüşür. Bu bağlamda sivil toplumun özerkliği devletin izin verdiği sınırlar içinde var olan ve devletin hâkimiyet alanını pekiştiren ideolojik bir alanı oluşturur. Nitekim Neocleous'a göre, sivil toplum alanının devlet eliyle denetlenmesi ve düzenlenmesinin temel nedeni sermaye birikimi ve sınıf tahakkümünün sürdürülmesi ve mevcut kapitalist düzenin korunmasıdır. Bu bağlamda Neocleous, ulus-devletin uyguladığı güvenlik politikalarını toplumsal düzen adı altında, temelde sermaye birikimini ve sınıf tahakkümünü korumaya hizmet ettiğini savunur.

Neocleous'a göre güvenlik, başta işçi sınıfının kontrolünü sağlamak için fetiş haline getirilmiş bir araçtır. Polisi bu süreçte merkezi bir konumda tutan Neocleous, polisin geleneksel suçla mücadele rolünün ötesine geçerek, asıl işlevinin en geniş manasıyla, iyi düzeni sağlamak olduğunu savunur (Neocleous, 2013, s.24). Ona göre polis projesinin merkezinde yoksulluk ve işçi sınıfının kontrolü yer alır. Geleneksel olarak yoksulluğun yönetimi toplumsal polis ve refah devleti kurumlarıyla bağlantılı hale getirilse de aslında bu bir toplumsal polis mekanizması ve toplumsal güvenlik projesidir (Neocleous, 2013, s.25). Neocleous'a göre polis kurumu feodal düzenin çöküşüyle genişleyerek bir gözetim ve yönetim aygıtına dönüşmüştür. Bu bağlamda geleneksel otoriteden kurtulan efendisiz adamların yarattığı toplumsal düzensizliği kontrol etmek adına mutlakiyetçi devlet tarafında geliştirilmiş bir düzenleme mekanizmasıdır (Neocleous, 2013, s.36).

Özetle, Mark Neocleous, modern devletin güvenlik politikalarını sadece dışsal tehditlere karşı bir savunma refleksi değil toplumsal yapının biçimlendirilmesinde işlevsel bir araç olarak kullandığını ortaya koyar. Bu perspektif bakıldığında güvenlik, toplumsal yapıyı belirli kalıplar içerisinde yeniden üretmek ve düzenlemek, tehdit unsurlarını ayıklamak adına bir iktidar düzeneği olarak araçsallaştırılır. Modern devlet tarafından araçsallaştırılmış olan güvenlik rejimi, sermaye birikimini güvence altına almanın ve sınıf tahakkümünü devam ettirecek kapitalist düzeni korumanın bir aparatı haline gelir.

3. GEREÇ VE YÖNTEM

Bu tez çalışması, sistematik literatür taraması ve söylemsel analiz yöntemleri çerçevesinde kuramsal bir araştırmaya modelini benimsemiştir. Sistematik literatür taraması klinik bir problem karşısında çözüm oluşturmak amacıyla o alanda yayımlanmış olan bütün çalışmaların kapsamlı bir şekilde taranarak, farklı dâhil etme ve dışlama kıstasları kullanarak, çalışmaların derlenmesine ve derlemeye eklenen araştırmalarda yer alan bulguların sentez edilmesidir (Karaçam, 2013, s.27). Bu çalışma planında veri toplama tekniği doküman analizidir. Bu bağlamda sosyal bilimlerde nicel ve nitel çalışmalar sistematik derlemeye uygulanabilir ve derlenen veriler betimsel ve tematik şekilde karşılıklı analiz edilebilmektedir. Bu yöntem nitel epistemolojik çalışmalarda kullanılabilir (Demir, 2024, s.322). Nitel araştırma desenleri arasında bulunan söylem analizi ise, sosyal bilimlerde kullanılan ve bireylerin söylemlerinin ana nedenini incelemektedir. Bu bağlamda metafor çalışmaları da bir tür söylem analizi olarak kabul edilir (Demir, 2024, s.320). Ancak bu çalışmada söylem analizi klasik anlamda dilbilimsel ve ampirik veriye dayalı değil, kuramsal metinler üzerinden yürütülen eleştirel ve kavramsal söylem çözümlemesi bağlamında kullanılmıştır.

Bu çalışma, kuramsal çerçevesini oluşturabilmek ve güvenlik, ulus, egemenlik, şiddet ve iktidar gibi temel kavramların düşünsel gelişim ve dönüşümünü gözlemleyebilmek amacıyla derleme analiz yöntemini ve kuramsal metinler üzerinden eleştirel ve kavramsal söylem yöntemlerine başvurmuştur. Bu bağlamda modern siyasal düşünce ve güvenlik alanında ön plana çıkan, Barry Buzan, Ole Weaver, Giorgio Agamben, Michel Foucault, Carl Schmitt, Mark Neocleous, Mehmet Ali Ağaoğulları, Eric. J. Hobbsbawm gibi sosyal bilimcilerin temel çalışmaları, belirli kuramsal ölçütlere göre seçilerek incelenmiştir. Yapılan taramada öncelik, bu ve çalışmanın içinde bulunan diğer düşünürlerin ulus-inşa ve güvenlik kavramlarına ilişkin teorik katkıları, istisna hali, egemenlik, biyo-iktidar, toplumsal güvenlik ve devletin zor kullanma yetkisi gibi konular tarihsel-sosyolojik bir düzlemde belirlenmiştir.

4. BULGULAR

Bu tez çalışmasında ulaşılan bulgular şöyledir;

Ulus kavramının kökeni, ulusçuluk teorileri ve tarihsel sosyolojik gelişmeler doğrultusunda incelenmiştir. Bu incelemelerin sonucunda, ulusun, ilkçi yaklaşımın belirttiği gibi ebedi ve ezeli bir olgu olmadığını; aksine, modern dönemin belirli ekonomik, siyasal ve düşünsel ihtiyaçlarına yanı veren bir kurgu olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Güvenliğin kavramsal çerçevesine ilişkin yapılan incelemede, güvenliğin çok boyutlu ve dinamik bir yapıya sahip olduğu ortaya konmuştur. Ardından Eleştirel Güvenlik Teorileri ışığında, güvenliğin dönüşümü incelenmiştir. Bu incelemelere göre, güvenliğin nesnel bir olgu olmaktan çok siyasal süreçlerle şekillenen bir olgu olduğu ortaya konmuştur. Zira Barry Buzan, Ole Weaver ve Jaap de Wilde'nin öncülüğünü yaptığı Kopenhag Okulu'nun çalışmaları doğrultusunda geliştirilen güvenlikleştirme teorisi, güvenliğin söylemsel süreçlerle üretilebileceğini ve siyasi bir boyuta taşınarak bir iktidar mekanizmasına dönüştürülebileceğini ortaya koymuştur.

Devlet ile güvenlik arasındaki ilişki ise, siyasal düşüncede, klasik toplum sözleşmesi düşünürleri üzerinden incelenmiştir. Thomas Hobbes, John Locke ve J.J Rousseau'nun toplum sözleşmesi yaklaşımları devlet ile güvenlik arasındaki ontolojik ilişkiyi gün yüzüne çıkarmıştır. Zira modern devletin varlık gerekçesi toplum sözleşmesi tahayyülü üzerinden makul bir zeminde meşrulaştırılmış ve bu çerçevede devlet ile güvenlik arasında bir zorunluluk ilişkisi tesis edilmiştir.

Michel Foucault'un bilgi-iktidar ve biyo-politika kavramlarına dayanan çalışmaları incelendiğinde, modern ulus devletin günümüz iktidar anlayışını nasıl şekillendirdiği ortaya çıkmaktadır. Foucault'nun çalışmaları incelendiğinde, bilgi ile iktidar arasında karşılıklı bir üretim ilişkisi olduğu ve bu ilişkinin belirli normlar yaratarak iktidarın, toplumu kendi işleyişine uygun şekilde düzenlediğini göstermektedir. Bu bağlamda Foucault, modern devletin yaşamı ve bedenleri düzenleme biçimlerini, cezalandırma sistemi çerçevesinde inceleyerek “biyo-politika” kavramını kullanmaktadır. Buna göre, iktidarın söylemsel ve söylemsel olamayan pratikler vasıtasıyla toplumu belirli normlar çerçevesinde biçimlendirdiği ve bu normlarla tek düze bir insan kimliği yaratarak toplumu sürekli denetim altında tuttuğu görülmektedir.

Carl Schmitt'in egemenlik yaklaşımı ışığında, modern ulus devletin, güvenlik politikalarıyla siyasal bütünlüğünü sağladığı ve egemenliğini meşrulaştırmak adına güvenlik ön koşuluyla dost-düşman dikotomisi yarattığı açıkça ortaya çıkmaktadır. Zira Schmitt'in "egemen olağanüstü hale karar verendir" ifadesi, devlete güvenliği tanımlama ve bu tanımlama doğrultusunda tespit edilen tehdidi direkt yok etme gücünü koşulsuz olarak vermektedir. Bu bağlamda Schmitt'in siyasal olanı "dost-düşman" ayrımı üzerinden tanımladığı egemenlik yaklaşımı, ulus-devletin kendi varlığını tehdit eden düşman yaratımı üzerinden güvenliği bir istisna üretme pratiği olarak araçsallaştırıldığını ortaya koymaktadır.

Agamben'in yaptığı çalışmalar ise göstermektedir ki, devlet tarafından uygulanan olağanüstü hal pratikleri güvenlik politikaları çerçevesinde koruyuculuktan öte dışlayıcı bir mantıkla gerçekleştirilmektedir. Bunu daha net gösterebilmek adına hiçbir hukuki koruması bulunmayan ancak devlet denetimi altında bulunan bir varlık olan Homo Sacer figürünü kullanan Agamben, istisna halinin işleyişini açıkça ortaya çıkarmaktadır. Nitekim bu figür, hukuki hakları bulunmayan, kimliksizleştirilmiş bireyi ifade eder. Modern devlet ise güvenlik politikalarını istisna halinin boşluk durumlarına uygun biçimde üreterek, kimin korunacağına kiminse gözden çıkarılabilir olduğuna karar veren bir biyo-politik bir iktidar biçimine dönüşerek bireyleri kendi istediği ölçüde dışlamakta ve bireyleri Homo Sacer konumuna indirgemektedir.

Neocleous'un güvenliğin eleştirisini yaptığı ve ulusun nasıl tahayyül edildiğini ele aldığı çalışmalarıyla görülmektedir ki, ulus-devletin güvenlik politikaları, bir koruma mekanizmasından çok, kapitalist düzenin ve bu düzen üzerine inşa edilmiş olan egemen siyasal yapının sürekliliğini sağlayan bir yönetim teknolojisi haline gelmiştir. Devlet, bireyleri yurttaşlık hakları üzerinden değil, ekonomik ve siyasal tahakküm üzerinden tanımlayan bir yönetim anlayışı benimsemektedir ve güvenlik en etkili meşrulaştırma aracıdır.

Tüm bu bulgular, modern ulus-devletlerin güvenliği yalnızca bir korunma mekanizması olarak değil, siyasi iktidarın meşruiyetini pekiştiren ve toplumsal tahakkümü olağanlaştıran bir araç olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır.

5. TARTIŞMA

Bu çalışma, güvenliği, yalnızca dışsal tehditlere karşı bir korunma refleksi ya da savunma mekanizması olarak değil, modern ulus-devletin kendini inşa etme, sürdürme ve yeniden üretme pratiklerinin merkezine yerleşmiş bir iktidar teknolojisi olarak işlev gördüğünü iddia etmektedir. başka bir ifadeyle, güvenlik, sadece toplumu korumakla ve devletin bekasını sürdürmekle görevli nötr bir kavram değildir. güvenlik, toplumu belirli sınıfsal, kültürel ve siyasal formlarda yeniden biçimlendiren bir tahakküm kurma aracıdır. Bu bağlamda, çalışmanın teorik çerçevesi Mark Neocleous'un güvenliği kapitalist düzenin sürekliliğiyle ilintili olarak ele alan yaklaşımına dayanmakta; ancak aynı zamanda, Michel Foucault'nun iktidarın yalnızca yasa ve zor gücüyle değil, norm ve disiplin yoluyla da işlediğinin ortaya çıkarıcı analizlerinden de beslenmektedir.

Ulus kavramı etrafında gelişen kuramsal tartışmalar, bu eleştirinin daha kapsamlı bir biçimde ele alınmasının önünü açmaktadır. Öncelikle ulus, ilkçi yaklaşımın öne sürdüğü gibi geçmişten bu yana değişmeden süregelen, doğal ve kadim bir topluluk değil; modern dönemde, belirli ekonomik, siyasal ve ideolojik ihtiyaçlara yanıt veren bir kurgudur. Bu kurgu, yalnızca kültürel aidiyetler üzerinden inşa edilmemiştir. Aynı zamanda, homojenleştirici, dışlayıcı ve düzenleyici devlet politikaları aracılığıyla da inşa edilmiştir. Ulusun bu inşa sürecinde güvenlik, hem iç istikrarı tesis etme hem de “öteki”yi dışlama fonksiyonuyla belirleyici bir rol oynamıştır. Ulus böylece, sadece bir kimlik formu değil; ayrıca, modern devletin güvenlik eksenli düzen tahayyülünün ideolojik taşıyıcısı olmuştur.

Klasik güvenlik teorilerinin devlet merkezli yaklaşımları, güvenliğin klasik anlamıyla yalnızca savai, terör ya da dış tehditlerle ilişkili olduğu düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Fakat bu çalışma, güvenliğin, yalnızca dışsallıklarla değil, bizzat iç düzenin ve sosyal normların yeniden oluşturulmasına yönelik olduğunu savunmaktadır. Burada Kopenhag Okulu'nun sunduğu güvenlikleştirme teorisi önemli bir kırılma noktası sunmaktadır. Güvenlikleştirme (securization) yaklaşımına göre, bir konunun nesnel olarak değil, siyasal aktörlerce “tehdit” olarak tanımlanması ve aslında tehdit unsuru olmayan konunun politize edilerek tehdit halini alış sürecini analiz eden bu yaklaşım, güvenliğin aslında inşacı bir mekanizma olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Ancak bu inşanın arka planında ne tür iktidar ilişkilerinin bulunduğu sorusu, daha keskin bir eleştiri ihtiyacını doğurmaktadır.

Bu noktada Michel Foucault'nun bilgi-iktidar analizi devreye girmektedir.

Modern devlet, yalnızca hukuki bir zor aygıtı değildir. Modern devlet, bilgi, söylem, norm ve bedenler üzerinde kurduğu deneti yoluyla işleyen bir yönetimsellik biçimidir. Bu bağlamda devletin güvenlik stratejileri, sadece dış düşmanlara yönelik işleyen bir aygıt değil; doğrudan bireylerin gündelik yaşamlarına, arzularına, alışkanlıklarına ve hatta doğurganlıklarına kadar uzanan bir müdahale alanı yaratmaktadır. Özellikle nüfus politikaları, eğitim sistemleri ve sağlık düzenlemeleri aracılığıyla işleyen bu müdahaleler, özelde bireyi genelde ise toplumu disipline eden ve belirli davranış kalıplarına yönlendiren mikro iktidar örüntüleri üretmektedir. Foucault'nun "biyo-politika" kavramı, bu denetimin bedenler ve yaşam üzerinde nasıl işlediğini açığa çıkarmaktadır. Ancak güvenliğin, Foucault'nun ötesine geçecek biçimde, kapitalist üretim ilişkileriyle doğrudan ilişkili olarak nasıl işlediğini anlayabilmek adına Neocleous'un perspektifi kurucu bir önem taşımaktadır. Mark Neocleous'a göre güvenlik, kapitalist devletin meşruiyetini yeniden üretmek için başvurduğu ideolojik bir araçtır. Bu araç, sınıfsal çelişkileri görünmez kılmak, mülkiyet ilişkilerini idealleştirmek ve emeğin denetimini sağlamak üzere işletilir. Bu anlamıyla güvenlik, düzenin değil; düzenin kim için, ne pahasına ve nasıl sağlandığının üzerini örten bir ideolojidir. Polislik pratiklerinden kentsel dönüşüme, göçmen politikalarından istihdam piyasasına kadar her alanda güvenlik söylemi, kapitalist yeniden üretim sürecine içkin bir biçimde inşa edilir.

Devletin olağanüstü hâl ilanları ve güvenlik adı altında hukuku askıya alması ise Carl Schmitt ve Giorgio Agamben üzerinden kavramsallaştırılmıştır. Schmitt'in egemenliği istisna haline karar verme yetkisine dayandırması, hukukun dışında ancak hukukun içinde olan bir gri alanın süreklileşmesine neden olmuştur. Agamben'in "istisna halinin normalleşmesi" bulgusu, modern devletin krizi bir yönetim biçimine dönüştürerek yurttaşı Homo Sacer konumuna indirgediğini ortaya koymaktadır. Burada birey, yaşamını enetim altında sürdürebilir ancak siyasal haklarını talep edemez hâle gelir. Bu, yalnızca otoriter rejimlerin değil, neoliberal demokrasilerin de güvenlik adına uyguladığı yeni otoriterlik biçimlerinin altını çizmektedir.

Bu noktada, güvenlik kavramını yalnızca bir kavramsal çözümleme olarak değil; siyasal ve etik bir mesele olarak görmek gereklidir. Çünkü güvenlik söylemi, her ne kadar koruma ve istikrar vaadi verse de, çoğu zaman eşitsizlikleri derinleştiren, hakları askıya alan ve toplumsal muhalefeti bastıran bir aygıt görevi görmektedir. Bu bağlamıyla güvenlik, sadece nelerin ve kimlerin korunduğunu göstermez. Güvenlik, kimlerin dışlandığı, hangi yaşamların değersizleştirildiği ve hangi bedensel/sınıfsal varoluşların tehdit olarak kodlandığının da bir göstergesidir.

Sonuç olarak bu çalışma, güvenliğin ideolojik, yönetsel ve sınıfsal bir nosyon olarak nasıl işlediğini göstermeyi hedeflemiştir. Güvenlik söyleminin meşrulaştırıcı dili, ulusun sınırlarını yeniden belirlemek, bireyi kontrol altında tutmak ve disipline etmek ve kapitalist üretim ilişkilerinin devamlılığını sağlamak üzere çalışır. Bu nedenle güvenlik, başlı başına sorgulanması gereken bir siyasal tercihtir.

6. SONUÇLAR

Bu tez çalışması, ulus-inşa sürecinde güvenliğin bir aparat olarak nasıl işlevselleştirildiğini teorik bir çerçevede ele alarak, güvenlik-devlet ilişkisinin tarihsel-sosyolojik dönüşümünü analiz etmiştir. Bu çerçevede ilkçi, modernist ve etno-sembolcü ulusçuluk teorileri ile klasik ve eleştirel güvenlik teorilerini bir araya getiren bu tez, klasik siyaset teorilerinden modern eleştirel yaklaşımlara uzanan geniş bir perspektif içinde, güvenliğin salt bir koruma mekanizması olup olmadığını değerlendirmiştir.

Hobbes, Locke ve Rousseau'nun toplum sözleşmesi teorileri güvenlik ve devlet arasındaki ontolojik ilişkinin kökenlerini oluşturmuştur. Her üç düşünür ortak bir noktada birleşerek; merkezi iktidarın varoluşunu ve gerekliliğini güvenlik temelli bir yaklaşımla ele alırken aynı zamanda dönemlerinin siyasal yapılarını meşrulaştırmaya çalışmışlardır. Başka bir ifadeyle bu üç sözleşmeci düşünür, bireylerin hak ve özgürlüklerini güvenlik karşılığında devlete devrettikleri ortak bir yaklaşım sunmuştur ve hem devletin varlığını hem de devletin güvenlik temelli zor kullanma yetkisini örtük bir biçimde meşrulaştırmıştır.

Bu bağlamda, modern devletin güvenlik söylemlerini bir tahakküm aygıtına dönüştürerek toplumu denetim altına aldığı düşüncesi farklı teorik perspektifler tarafından sorgulanmıştır. Foucault'ya göre modern devletin güvenlik söylemi, iktidarın toplumsal beden üzerindeki disipline edici tahakkümünü meşrulaştıran araç görevi görmüştür. Bilgi-iktidar ilişkisi bağlamında analizini derinleştiren Foucault, iktidarın söylemsel olarak bilgi nesnelere yarattığı, ortaya çıkardığı bilgileri derlediği ve bir tahakküm aracı olarak kullandığını ifade etmiştir.

Carl Schmitt, egemenliği olağanüstü hal üzerinden tanımlayarak otoriter bir devlet anlayışını savunur. Ona göre egemen, istisna haline karar verebilendir ve bu yetki hukuk düzeninin dışında kalan siyasi iradeyi temsil eder. Bu bağlamda, devletin içinde bulunduğu durumlarda neyin acil ya da gerekli olduğuna ancak egemen güç karar verebilir. Çünkü devletin varoluşunu tehdit eden durumlarda, egemen güç, devletin güvenliği için hem olağanüstü tehditleri bertaraf ederek hem de yasaları dönüştürerek karar verme yoluyla siyasal birliği yeniden tesis eder ve hukuku askıya alabilir. Ancak Schmitt'in düşüncesindeki, egemen gücün istisna hali üzerinden sınırsız yetkileri elinde toplaması, hem istisna halinin bir kural haline gelmesine hem de diktatörlük rejimlerinin kurulmasına neden olabilmektedir.

Bu bağlamda Giorgio Agamben istisna halini, modern iktidarın kural haline getirdiği bir tahakküm tekniği olarak analiz etmiştir. Agamben, istisna halini, hukukun askıya alındığı geçici bir durum olarak değil, modern devletin sürekli bir yönetim biçimi haline getirttiğini savunmuştur. Mark Neocleous ise güvenliği, devletlerin bir iktidar kurma ve tahakküm etme aracı olarak değerlendirir. Neocleous'a göre modern devlet, güvenliği sadece bireyleri iç ve dış tehditlere karşı korumak değil, aynı zamanda kapitalist üretim ilişkilerini üretmek ve devam ettirebilmek, bir itaat üretmek ve düzeni tesis etmek için bir araç olarak kullanır.

Tüm bu kuramsal tartışmaların sonucunda güvenliğin modern ulus-devletler tarafından tehdit durumlarında sadece koruma politikaları olarak kullanılmadığını, aksine güvenliğin devletler tarafından bir iktidar mekanizması olarak kullanıldığı ortaya konmuştur

7. ÖNERİLER

Bu tez çalışmasının ortaya koyduğu bulgular doğrultusunda, modern ulus-devletlerin güvenliği yalnızca bir korunma mekanizması olarak değil, siyasi iktidarın meşruiyetini pekiştiren ve toplumsal tahakkümü olağanlaştıran bir araç olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, ileride yapılacak çalışmalarda güvenlik ve modern iktidar mekanizmaları arasındaki diyalektik ilişki medya, eğitim, sağlık ve hukuk gibi alanlar üzerinden daha geniş bir düzlemde ele alınması önem arz etmektedir. Çalışma, güvenlik ve modern ulus-devlet ilişkisini temel olarak teorik bir düzlemde analiz etmiştir. İleride yapılacak çalışmalarda konunun daha kapsamlı anlaşılması adına kuramsal çerçevenin, farklı siyasal sistemlere sahip ülkeler üzerinde karşılaştırmalı nitel analizlerinin yapılması ve vaka analizleriyle ilişkilendirilmesi önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

- Agamben, G. (2018). *İstisna hali* (K. Aktay, Çev.). Ayrıntı Yayınları
- Agamben, G. (2013). *Kutsal insan: Egemen iktidar ve çıplak hayat* (İ. Türkmen, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Ağaoğulları, M. A. (2010). *Ulus-devlet ya da halkın egemenliği* (2. bs). İmge Kitabevi.
- Ağaoğulları, M. A., Akal, C. B., & Köker, L. (1994). *Kral devlet ya da ölümlü tanrı*. İmge Kitabevi.
- Ağaoğulları, M. A., Zabcı, F., & Ergün, R. (2009). *Kral-devletten ulus-devlete* (9. bs). İmge Kitabevi.
- Ağaoğulları, M.A. (2015). Dünyevi iktidara doğru. İçinde M. A. Ağaoğulları (Ed.), *Sokrates'ten jakobenlere Batı'da siyasal düşünceler* (ss. 263-289). İletişim Yayınları.
- Ağaoğulları, M.A. (2015). Jean-Jacques Rousseau: Halk kendini yaratıyor. İçinde M. A. Ağaoğulları (Ed.), *Sokrates'ten jakobenlere Batı'da siyasal düşünceler* (ss. 569-565). İletişim Yayınları.
- Ağaoğulları, M.A., & Köker, L. (1991). *İmparatorluktan tanrı devletine: Siyasal düşünceler*. İmge Kitabevi.
- Ağaoğulları, M.A., & Köker, L. (2013). *Tanrı devletinden-kral devlete* (6. bs). İmge Kitabevi.
- Ağır, B. S. (2011). Güvenlik kavramını yeniden düşünmek: Küreselleşme, kimlik ve değişen güvenlik anlayışı. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, (22), 97-131.
- Akbulut, Ö.Ö. (2014). Kapitalizm ve uluslaşma. *Amme İdaresi Dergisi*, 47(3), 19-42.
- Akgül-Açıkmeşe, S. (2011), Algı mı, söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçeklikte güvenlik tehditleri. *Uluslararası ilişkiler Dergisi*, 8(30), 43-73.
- Aksoy, M. U. (2016). Giorgio Agamben: Mesihçi bir siyaset felsefesinde kutsal insan ve istisna. *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 27(27), 43-58. <https://doi.org/10.20981/kaygi.286644>
- Aktaş, A. (2011). Güvenlikleştirme yaklaşımı ve Türkiye'nin ulusal güvenlik anlayışındaki dönüşüm. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal bilimler Dergisi*, 1(2), 7-47.
- Anderson, B. (1995). *Hayali cemaatler: Milliyetçiliğin kökenleri ve yayılması*. (İ. Savaşır, Çev.). Metis Yayınları.
- Anderson, P. (2017). *Antikiteden feodalizme geçişler* (U. Kocabaşoğlu, Çev.). İletişim Yayınları.
- Arends, J. F. M. (2009). Homeros'dan Hobbes ve ötesine: "güvenlik" kavramının Avrupa geleneğindeki boyutu. *Uluslararası İlişkiler*, 6(22), 3-33.
- Arı, T. (2014). Uluslararası ilişkilerde büyük tartışmalar ve post-modern teoriler. İçinde T. Arı (Ed.), *Post-modern uluslararası ilişkiler teorileri-2:*

- Uluslararası ilişkilerde eleştirel yaklaşımlar* (ss. 1-45). Dora Yayınları.
- Armstrong, J. A. (2018). Milliyetçilikten önce milletler (S. E. Türközü, Çev.). İletişim Yayınları.
- Azeritürk, M. G. (2022). Ulus-devlet oluşumunun farklı tezahürleri: Azerbaycan örneği [Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bacova, V. (1998). The construction of national identity-on primordialism and instrumentalism. *Hüman Affairs*, 8(1), 29-43.
- Bayır, M. (2020). Michel Foucault'da biyoiktidar ve benlik teknikleri. *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, (6), 1-13.
- Baylis, J. (2008). Uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramı. *Uluslararası İlişkiler*, 5(18), 69-85.
- Bayra, E. (2019). *Güvenlik devleti*. On İki Levha Yayıncılık.
- Baysal, B. (2023). Alternatif kuramsal bakış açılarıyla uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramının incelenmesi. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 11 (Özel Sayı), 138-162. <https://doi.org/10.14782/marmarasbd.1375885>
- Birdişli, F. (2010). Eleştirel güvenlik çalışmaları kapsamında Frankfurt Okulu ve Soğuk Savaş sonrası güvenlik sorunlarına eleştirel bir yaklaşım: Galler okulu. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 10(20), 229-256.
- Brauch, H. G. (2008). Güvenliğin yeniden kavramsallaştırılması: barış, güvenlik, kalkınma ve çevre kavramsal dörtlüsü. *Uluslararası İlişkiler*, 5(18), 1-47.
- Buzan, B. (2015). *İnsanlar, devletler & korku* (E. Çıtak, Çev.). Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi.
- Buzan, B., Weaver, O., & de Wilde, J. (1998). Security: a new framework for analysis. Lynne Rienner Publishers.
- Cevizci, A. (2016). *On yedinci yüzyıl felsefesi* (4. bs). Say Yayınları.
- Cevizci, A. (2017). *Aydınlanma felsefesi*. Say Yayınları.
- Çıtak, E. (2014). Uluslararası ilişkilerde gerçeklik. İçinde M. Şahin & O. Şen (Ed.), *Uluslararası ilişkiler teorileri: Temel kavramlar* (ss. 29-65). Kripto Yayıncılık
- Çıtak, E. (2014). Uluslararası ilişkilerde gerçeklik. İçinde M. Şahin ve O. Şen (Ed.), *Uluslararası ilişkiler teorileri: Temel kavramlar* (ss. 29-65). Kripto Yayıncılık
- Demir, C. (2021). Soğuk Savaş sonrası NATO'nun değişen kimliğinin postyapısalcı kuram ve zirve bildirileri çerçevesinde incelenmesi. *Uluslararası İlişkiler ve Politika Dergisi*, 7(1), 20-37.
- Demir, E. (2024). Sosyal bilimlerde nitel araştırma teknikleri üzerine betimsel bir çalışma. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*,

25(46), 313-328. <https://doi.org/10.21550/sosbilder.1340355>

- Devetak, R. (2015). Eleştirel teori (M. Ağcan & A. Aslan, Çev.). İçinde S. Bruchill, A. Linklater, R. Devetak, J. Donnelly, T. Nardin, M. Paterson, C. Reus-Smit, J. True (Ed.), *Uluslararası ilişkiler teorileri* (ss, 217-247). Küre Yayınları.
- Donnelly, J. (2015). Realizm (M. Ağcan & A. Aslan, Çev.). İçinde S. Bruchill, A. Linklater, R. Devetak, J. Donnelly, T. Nardin, M. Paterson, C. Reus-Smit, J. True (Ed.), *Uluslararası ilişkiler teorileri* (ss, 53-85). Küre Yayınları.
- Ekiz, C. (2018). Distopik Devletin Biyopolitikası. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 13-31.
- Fischer, M. (1992). Feudal Europe, 800-1300: Communal discourse and conflictual practices. *International Organization*, 46(2), 427-466.
- Foucault, M. (2003). Cinselliğin tarihi (H. U. Tanrıöver, Çev.). İmge Kitabevi Yayınları
- Foucault, M. (2012). İktidarın gözü (i. Ergüden, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2015). Toplum savunmak gerekir (S. Aktaş, Çev.). Yapı kredi Yayınları.
- Foucault, M. (1992). Hapishanenin doğuşu (M. A. Kılıçbay, Çev.). İmge Kitabevi Yayınları.
- Geertz, C. (2010). *Kültürlerin yorumlanması* (H. Gür, Çev.). Dost Yayınları.
- Gellner, E. (1992). *Uluslar ve ulusçuluk* (B. E. Behar & G. G. Özdoğan, Çev.). İnsan Yayınları.
- Hayes, C. J. H. (2010). *Milliyetçilik: Bir din – Batı siyasal düşüncesinde “ulusçuluk” tasavvuru* (M. Çiftkaya, Çev.). İz Yayıncılık.
- Hobbes, T. (2007). *Leviathan veya bir din ve dünya devletinin içeriği, biçimi ve kudreti* (S. Lim, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Hobsbawm, E. J. (1995). *1780’den günümüze milletler ve milliyetçilik: Program, mit, gerçeklik* (O. Akınhay, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Hobsbawm, E. J. (2003). *Devrim çağı: 1789-1848* (B. S. Şener, Çev.). Dost Kitabevi Yayınları.
- Huberman, L. (2013). *Feodal toplumdaki yirminci yüzyıla* (M. Belge, Çev.). İletişim Yayınları.
- Işık, O. (2024). Kutsal insan açısından Cormac McCarthy’nin Tanrı’nın bir kulu. *Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi (UDEKAD)*, 7 (1), s. 98-107. <https://doi.org/10.37999/udekad.1400542>
- Işık, S. (2019). İmtiyaz ve istisna: Locke ve Schmitt’te yasa, egemen ve olağanüstü hâl. *Mukaddime*, 10 (1), 335-354. <https://doi.org/10.19059/mukaddime.426206>
- Karaaslan, E. (2018). Schmitt’in hayaleti ve parlamentarizmin krizi. *Liberal Düşünce*

- Dergisi*, 23(91-92), 179-200.
- Karabulut, A., & Değer, F. (2015). Uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramı ve Realist yaklaşıma genel bakış. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 69-79.
- Karaçam, Z. (2013). Sistematik derleme metodolojisi: sistematik rehber hazırlamak için bir rehber. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 6(1), 26-33.
- Kardeş, M. E. (2015). *Schmitt'le birlikte Schmitt'e karşı: Politik felsefe açısından Carl Schmitt ve düşüncesi*. İletişim Yayınları.
- Kedourie, E. (1971). *Avrupa'da milliyetçilik* (M. H. Timurtaş, Çev.). Milli Eğitim Basımevi.
- Kiraz, S. (2021). Walter Benjamin'in şiddet sorununa çözümü: Yeni tarih anlayışı. *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları*, (43), 115-140.
- Kolasi, K. (2014). Eleştirel teori ve güvenlik: kimin için güvenlik. *Uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramı: Uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramı: Teorik Değerlendirmeler*, 121-154.
- Kolasi, K. (2013). Soğuk Savaş'ın barışçıl olarak sona ermesi ve uluslararası ilişkiler teorileri. *S.B.F Dergisi*, 68(2), 149-179.
- Kurnaz, İ. (2018). Uluslararası ilişkilerde güvenliğin yeniden düşünülmesi ve kuramsallaştırılması [Sempozyum bildirisi]. 5. *Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu*, 25-27 Ekim, İstanbul: Türkiye,
- Locke, J. (2012). *Yönetim üzerine iki inceleme: Sivil yönetimin gerçek kökeni boyutu ve amacı üzerine bir deneme* (F. Bakırcı, Çev.). Ebabel Yayınları.
- Locke, J. J. (1999). *Tabiat Kanunu üzerine denemeler* (T. Çetin, Çev.). Paradigma Yayınları.
- Merriman, J. (2018). *Rönesans'tan bugüne: Modern Avrupa tarihi* (Ş. Alpagut, Çev.). Say yayınları.
- Miş, N. (2014). Güvenikleştirme teorisi ve siyasal olanın güvenikleştirilmesi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6(2), 345-381.
- Nairn, T. (2015). *Milliyetçiliğin yüzleri: Janus'a yeni bir bakış* (S. Kırdar & M. Ratip, Çev.). İletişim Yayınları.
- Neocleous, M. (2014). *Güvenliğin eleştirisi* (T. Ok, Çev.). NotaBene yayınları.
- Onions, C.T. (1966). *The Oxford Dictionary of English Etymology*. Oxford: Clarendon Press.
- Özdemir, M. (2020). Foucault sosyolojisinde iktidarın serüveni: Pastoral iktidar, disiplinci iktidar, biyo-iktidar. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 4(1), 109-133.
- Özdoğan, M. (2019). Realizm ve Neorealizm bağlamında Soğuk Savaş sonrası güvenlik anlayışının değerlendirilmesi. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 8(1), 01-24. <https://doi.org/10.28956/gbd.562934>

- Özkırımlı, U. (2009). *Milliyetçilik kuramları: Eleştirel bir bakış* (3. bs). Doğu Batı Yayınları.
- Polat, Y. C. (2018). “Öteki”nin güvenlikleştirilmesi ve “kendi”nin güvenliği: İsrail Filistin meselesine güvenlik kavramı bağlamında bir bakış. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(26), 273-286.
- Polat, Y. C. (2022a). Olağanüstü halin teolojik-politik soykütüğü ve bir ohal cumhuriyeti olarak İsrail. *Mülkiye Dergisi*, 46(1), 250-275).
- Polat, Y. C. (2022b). Uluslararası ilişkiler kuramlarında inşacı perspektif ve güvenlik kavramının dönüşümü. İçinde İ. Çelik (Ed.), 7. *Ankara Uluslararası Bilimsel Araştırmalar kongresi Bildiriler Kitabı* (ss. 607-612). IKSAD Yayınevi.
- Rousseau, J. J. (2007). *Bilimler ve sanatlar üzerine söylev* (S. Eyüboğlu, Çev.). Türkiye İş-Bankası Kültür Yayınları.
- Rousseau, J. J: (2003). *İnsanlar arasındaki eşitsizliğin kökeni* (E. Ergün, Çev.). Yeryüzü Yayınevi.
- Rousseau, J. J. (2013). *Toplum sözleşmesi* (V. Günyol, Çev.). Türkiye İş-Bankası Yayınları.
- Sancak, K. Güvenlik kavramı etrafındaki tartışmalar ve uluslararası güvenliğin dönüşümü. *Karadeniz Teknik üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 123-134.
- Sandıklı, A., & Emeklier, B. (2012). Güvenlik yaklaşımlarında değişim ve dönüşüm. İçinde A. Sandıklı (Ed.), *Teoriler ışığında güvenlik, savaş, barış ve çatışma çözümleri* (ss. 3-70). Bilsam Yayınları.
- Sarıca, M. (1983). *100 soruda siyasi düşünceler tarihi* (4. bs). Gerçek Yayınevi.
- Sarıtaş, İ. (2022). Yıkımdan mutlak savaşa bir sonderweg: Carl Schmitt'in politik teolojisi. *Liberal Düşünce Dergisi*, (105), 83-106. <https://doi.org/10.36484/liberal.1067713>
- Sarup, M. (2004). *Post-yapısalcılık ve postmodernizm* (A. Güçlü, Çev.). Bilim ve Sanat Yayınları.
- Schmitt, C. (2012). *Siyasal kavramı* (E. Göztepe, Çev.). Metis Yayınları.
- Schmitt, C. (2005). *Siyasi ilahiyat: Egemenlik kavramı üzerine dört bölüm* (E. Zeybekoğlu, Çev.). Dost Yayınları.
- Smith, A. D. (2017). *Etno-sembolizm ve milliyetçilik* (F. Çallı, Çev.). Alfa Yayınları.
- Smith, A. D. (1994). *Milli kimlik* (B. S. Şener, Çev.). İletişim Yayınları.
- Smith, A.D. (2002a). *Ulusların etnik kökeni* (S. Bayramoğlu & H. Kendir, Çev.). Dost Kitabevi Yayınları.
- Smith, A.D. (2002b). *Küreselleşme çağında milliyetçilik* (D. Kömürcü, Çev.). Everest Yayınları.
- Şenel, A. (1995). *Siyasi düşünceler tarihi: tarihöncesinde ilkçağda ortaçağda ve yeniçağda toplum ve siyasal düşünüş* (4. kısaltılmış bs). Bilim ve Sanat

Yayınları.

- Şimşek, U. (2009). Milliyetçilikler ve milletin oluşumu üzerine bir inceleme. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 (2), 81-96.
- Tilly, C. (2001). *Zor, sermaye ve Avrupa devletlerinin oluşumu* (K. Emiroğlu, Çev.). İmge Kitabevi.
- Toku, N (2003). *John Locke ve siyaset felsefesi* (1. bs.). Libre Yayınları.
- Vatandaş, C., Vatandaş, S. & Avcı, G. A. (2024). Erken Cumhuriyet döneminde öjenist görüşler ve uygulamalar yahut müstakbel neslin ıslahı. *HUMANITAS Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (Cumhuriyet'in 100. yılı özel sayısı), 219-237. <https://doi.org/10.20304/humanitas.1404955>
- Wallerstein, I. (2007). *Avrupa evrenselciliği iktidarın retoriği* (S. Önal, Çev.). Aram Yayıncılık.
- Waltz, K. (2008). Uluslararası politikanın değişen yapısı. *Uluslararası İlişkiler*, 5(17), 3-44.
- Yalçınkaya, A. (2015). Ortaçağ ve feodalite: Bitmeyen tartışma ve siyasal düşünce. İçinde M. A. Ağaoğulları (Ed.), *Sokrates'ten jakobenlere Batı'da siyasal düşünceler* (ss. 237-262). İletişim Yayınları.
- Yaramış, V. & K, Kolasi. (2014). Eleştirel teori, hegemonya ve güvenlik. İçinde M. Şahin & O, Şen (Ed.), *Uluslararası ilişkiler teorileri: Temel kavramlar* (ss. 171-209). Kripto Yayıncılık.
- Yılmaz, S. (2017). İstisna hali üzerinden bir egemenlik kavramı tartışması: Schmitt ve Agamben'in teorileri hakkında bir çalışma. *TBB Dergisi*, (132), 383-410.
- Zabunoğlu, H. G. (2018). Günümüzde ulus-devlet. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13(1), 535-559.